Aan de slag

Sinds 1 juli 2021 bouwen mensen die onder de Participatiewet vallen ook pensioen bij ons op. Dat is geregeld in de cao 'Aan de slag'. Ze zijn van harte welkom!

Jaarverslag 2021

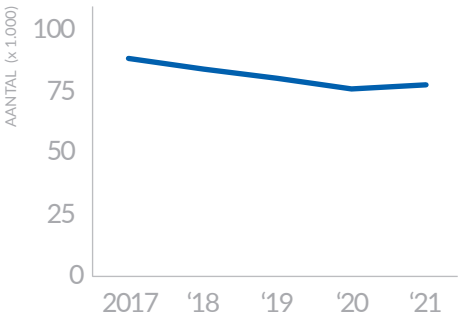
pwri
Pensioenfonds Werk en (re)Integratie

PWRI in het kort

Dit overzicht geeft snel inzicht in de belangrijkste ontwikkelingen van PWRI. Klik op de afbeelding om meer over een onderwerp te lezen.

Actieve deelnemers

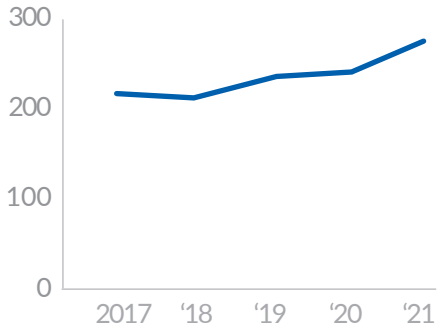
(pagina 18)

In 2021 kregen we na lange tijd door de cao 'Aan de slag' weer nieuwe actieve deelnemers.

Werkgevers

(pagina 10)

Het aantal aangesloten werkgevers stijgt in 2021 door de cao 'Aan de slag' naar 275.

Beleggingsrendement

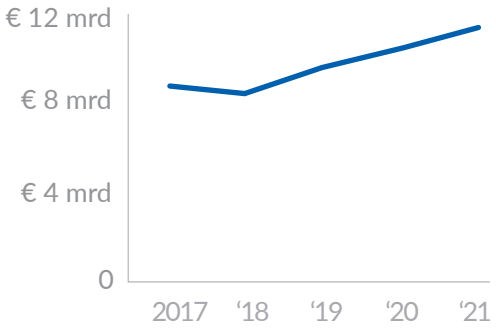
(pagina 24)

We vinden maatschappelijk verantwoord beleggen heel belangrijk. Ons beleggingsrendement was goed in 2021.

Belegd vermogen voor risico pensioenfonds

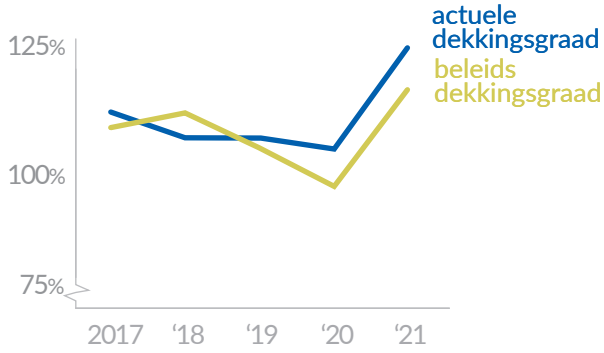
(pagina 24)

Ons belegd vermogen steeg in 2021 verder van € 10,49 naar € 11,32 miljard.

Dekkingsgraad

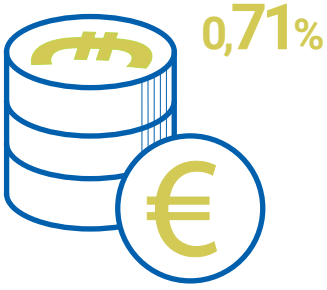
(pagina 10)

De stijging van de rente en ons goede beleggingsresultaat hebben in 2021 een positief effect op onze dekkingsgraad gehad.

Toeslag / Korten

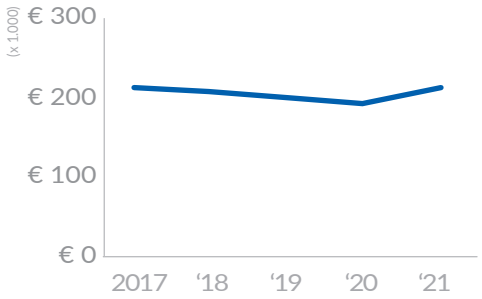
(pagina 11)

Eind oktober 2021 was onze beleidsdekkingsgraad met 113,3% hoog genoeg om gedeeltelijk toeslag te kunnen verlenen.

Pensioenpremie

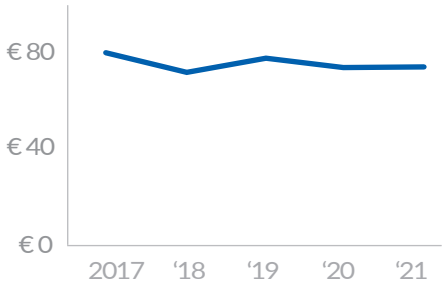
(pagina 16)

Dit is het totaal van alle door werkgevers en werknemers betaalde premie. In 2021 was dit € 214,3 miljoen.

Pensioenbeheerkosten per deelnemer

(pagina 17)

In 2021 waren de kosten pensioenbeheer € 74 per deelnemer. Dat is evenveel als in 2020.

Tevredenheid over ons pensioenfonds

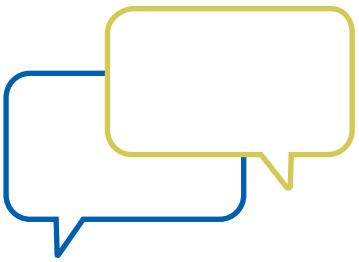
(pagina 33)

In 2021 vroegen we belanghebbenden hoe tevreden ze over ons zijn. We kregen een mooie 8.

Nieuw communicatieplan

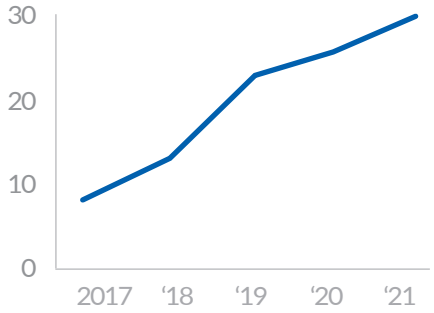
(pagina 33)

In 2021 maakten we een communicatie-beleidsplan voor de komende drie jaar. Daar gaan we vanaf 2022 hard mee aan de slag.

Beursgenoteerde ondernemingen met een PSO-certificaat

(pagina 13)

Het aantal PSO gecertificeerde ondernemingen door ons insluitingsbeleid loopt geleidelijk op. Eind 2021 staat de teller op 30.

Wet Toekomst Pensioenen

(pagina 12)

Wij bereiden ons samen met werkgevers en vakbonden voor op de invoering van een nieuwe pensioenregeling.

Inhoudsopgave

1 Verslag van het bestuur 5
Voorwoord 6
Karakteristieken van PWRI 7
Ontwikkelingen in 2021 10
Pensioenbeheer 16
Vermogensbeheer 22
Communicatie 33
Risicomanagement 36
Wat is en doet PWRI? 40

2 Verantwoording en intern toezicht 47
Verslag verantwoordingsorgaan 48
Reactie bestuur op verslag verantwoordingsorgaan 50
Verslag raad van toezicht 51

3 Jaarrekening 55
Balans 56
Staat van baten en lasten 57
Kasstroomoverzicht 58
Toelichting pensioenregelingen 59
Grondslagen bij de jaarrekening 61
Risicobeheer 71
Toelichting op de balans 81
Toelichting op de staat van baten en lasten 93
Gebeurtenissen na balansdatum 102
Toelichting op het kasstroomoverzicht 103
Overige toelichtingen 104
Ondertekening van de jaarrekening 105

4 Overige gegevens 106
Actuariële verklaring 107
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 109

5 Overige informatie 119
Afkortingen en begrippen 120
Colofon 123

1

VERSLAG VAN HET BESTUUR

Voorwoord

2021 was het eerste volledige coronajaar. Gelukkig hadden we in 2020 al leren leven en werken met het coronavirus. Daardoor was het in 2021 makkelijker om met de coronamaatregelen om te gaan. Toch vinden we het knap van onze deelnemers en werkgevers dat ook in 2021 het werk doorging. Onze complimenten! Met de nodige aanpassingen gingen ze aan de slag.

Nieuwe deelnemers

'Aan de slag' is het thema van ons jaarverslag. In 2021 werd bovendien een bijzondere cao gesloten: de cao 'Aan de slag' voor mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie. Deze medewerkers hebben nu eindelijk een eigen cao. En bouwen nu ook eindelijk pensioen op. We zijn blij dat de sociale partners besloten dat ze dat pensioen bij ons opbouwen. We verwelkomden veel nieuwe deelnemers in 2021.

Voorbereidingen op de toekomst

Ook wij gingen in 2021 aan de slag. Met onze gewone werkzaamheden, maar ook met de toekomst. Want er komen grote veranderingen aan. Dat komt door het pensioenakkoord. We wachten nog op de definitieve Wet toekomst pensioenen. Maar bij ons zijn de voorbereidingen al in volle gang. De sociale partners bepaalden alvast de richting. Ze willen graag een solidaire regeling. Ook gaven ze aan dat ze waarschijnlijk voor 'invaren' kiezen. Dat betekent dat we alle opgebouwde pensioenaanspraken straks omzetten naar de nieuwe pensioenregeling. En ze lieten weten dat PWRI straks de nieuwe pensioenregeling mag uitvoeren. Daar zijn we blij mee.

Eerder stoppen met werken

In 2021 wijzigde ook de cao Sociale Werkvoorziening. Nieuw is bijvoorbeeld de tijdelijke Regeling Vervroegde Uittreding (RVU). Deze regeling voert PWRI niet uit, maar de werkgevers. Met de RVU kunnen deelnemers uit de sociale werkvoorziening twee jaar voor hun AOW stoppen met werken. Ze krijgen dan een uitkering. Die uitkering kunnen ze aanvullen met pensioen. Want ze kunnen hun pensioen ook twee jaar eerder laten ingaan. Wij vinden het een goede regeling. Want mensen in de sociale werkvoorziening leven gemiddeld korter.

Pensioenen verhogen

In 2021 was onze financiële situatie zo goed, dat we de pensioenen op 1 januari 2022 konden verhogen met 0,71%. Dat is meer dan we in lange tijd konden doen. Daar waren we dus blij mee. Minder blij waren we met het vertrek van bestuurslid Kees Bethlehem. Hij zette zich twaalf jaar in voor PWRI. We willen hem bedanken voor alles wat hij voor PWRI heeft gedaan. Gelukkig hebben we met Rita van Ewijk een goede opvolger gevonden.

Ik eindig dit voorwoord met een gebeurtenis uit 2022: de inval van Rusland in Oekraïne. Daardoor is een vreselijke situatie ontstaan, die ook onzekerheid met zich meebrengt. We houden de ontwikkelingen goed in de gaten. En nemen de maatregelen die we moeten nemen.

Xander den Uyl
voorzitter

Karakteristieken van PWRI

Missie en visie

PWRI wil het pensioen uitvoeren voor alle werknemers die vallen onder de doelgroep mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en die niet onder een andere pensioenregeling vallen. De pensioenen van ongeveer 200.000 mensen – actieve deelnemers, voormalige deelnemers en gepensioneerden – zijn aan PWRI toevertrouwd. Zij mogen rekenen op een goed bestuur en beheer van hun pensioen. PWRI wil een zo goed mogelijk pensioen bieden tegen zo verantwoord mogelijke kosten. Het is de ambitie van PWRI om jaarlijks een toeslag te verlenen op de pensioenen. Maar toeslagverlening is altijd voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van PWRI.

PWRI is betrokken, proactief, bewust en eerlijk. Vertrouwen in en respect voor elkaar zijn heel belangrijk. Alle betrokkenen – deelnemers, voormalige deelnemers, gepensioneerden, werkgevers, sociale partners, toezichthouders en vertegenwoordigers van de media – kunnen op PWRI rekenen. PWRI zorgt voor een deskundige aansturing en professionele uitvoering van de pensioenregeling. En voor juiste, begrijpelijke en tijdige communicatie daarover. Het beleggingsbeleid van PWRI is maatschappelijk verantwoord en transparant. Het fonds neemt bewuste en verantwoorde risico's. PWRI wil het noodzakelijke rendement halen om de pensioenen nu en in de toekomst betaalbaar te houden.

Meerjarenoverzicht

	2021	2020	2019	2018	2017
Risico pensioenfonds					
Beschikbaar vermogen (A) (€ 1.000)*	11.268.943	10.447.914	9.696.043	8.422.303	8.800.566
Voorziening pensioenverplichtingen (B) (€ 1.000)	9.087.211	9.935.303	9.070.492	7.821.139	7.838.832
Aanwezig eigen vermogen (A-B) (€ 1.000)	2.181.732	512.611	625.551	601.164	961.733
Dekkingsgraad fonds (A/B) (%)	124,0	105,2	106,9	107,7	112,3
Nominale marktrente (gemiddeld %)	0,5	0,1	0,7	1,4	1,5
Beleidsdekkingsgraad	116,1	98,0	105,5	111,5	109,1
Pensioenpremie (€ 1.000)	210.168	191.094	199.698	206.580	211.680
Pensioenuitkeringen (€ 1.000)	213.797	200.526	186.306	174.988	164.344
Aantallen (eindstanden)**					
Actieve deelnemers WIW	-	182	228	279	349
Actieve deelnemers SW***	78.172	76.204	80.585	84.358	88.420
Gewezen deelnemers WIW	25.412	26.598	27.882	29.027	30.101
Gewezen deelnemers SW	40.348	40.706	41.286	41.561	41.754
Pensioengerechtigden WIW	5.037	4.686	4.303	4.027	3.774
Pensioengerechtigden SW	55.753	53.542	51.257	49.703	47.878
	204.722	201.918	205.541	208.955	212.276
Aangesloten werkgevers WIW****	-	73	72	75	85
Aangesloten werkgevers SW	275	167	164	138	130
	275	240	236	213	215
Medewerkers in vaste dienst (gemiddeld)	8	9	9	9	9
Overige					
Pensioenpremie WIW (% salaris)	-	10,70	8,90	7,10	7,10
Pensioenpremie SW (% grondslag)	23,80	22,70	22,70	22,70	24,00

* Exclusief bestemmingsreserve premiedemping. Deze wordt niet meegenomen in het beschikbaar vermogen voor berekening van de dekkingsgraad.
** Bron voor de aantallen is de pensioenadministratie. Als gevolg van combinatie-uitkeringen kunnen elders in verslag andere aantallen voorkomen.
***Vanaf 1 juli 2021 kreeg PWRI nieuwe deelnemers: werknemers van bedrijven die de participatiewet uitvoeren. Deze nieuwe deelnemers zijn opgenomen onder de actieve deelnemers SW.
****Met ingang van 2021 is er nog maar één opbouwregeling (SW) waarvoor premie wordt afgedragen.

	2021	2020	2019	2018	2017
Franchise WIW	-	11.556	13.300	16.981	16.700
Franchise SW	11.864	11.556	11.245	10.885	11.425
Besluit toeslagverlening WIW (%) *****	0,71	-	-	0,30	-
Besluit toeslagverlening SW (%) *****	0,71	-	-	0,30	-
Max. cumulatieve niet toegekende toeslag WIW (%)	29,7	27,3	25,0	22,1	19,6
Max. cumulatieve niet toegekende toeslag SW (%)	28,2	25,8	21,9	17,9	15,5
Kostprijs van pensioenbeheer per deelnemer (€)	74	74	78	72	80
Kostprijs van vermogensbeheer (%)	0,262	0,351	0,316	0,530	0,571
Z-score (%)	1,0	0,5	0,6	-0,6	0,5
Performancetoets (%)	0,9	0,5	0,5	0,5	0,9
Rendement (%)	7,9	8,0	15,5	-4,2	9,0

Risico deelnemers (AOV)

Beleggingen (€ 1.000)	140.774	160.643	175.012	187.803	214.774
Tegoed AOV-beleggers (€ 1.000)	93.219	105.633	116.602	123.482	119.609
Tegoed AOV-spaarders (€ 1.000)	32.548	37.541	43.054	50.000	52.064
Buffer (€ 1.000)*****	15.007	17.469	15.356	14.321	43.101
Uitgekeerd AOV-tegoed (€ 1.000)	19.294	20.707	23.278	22.617	24.193
Deelnemers AOV	17.712	19.176	20.683	22.320	23.993
• waarvan beleggers	12.212	13.065	13.976	14.996	16.034
• waarvan spaarders	5.500	6.111	6.707	7.324	7.959
Gerealiseerd rendement AOV-tegoed beleggers (%)	0,3	6,1	9,5	-2,0	3,9
Gerealiseerd rendement AOV-tegoed spaarders (%)	-0,4	0,0	-0,1	-0,1	-0,1

***** Met ingang van 2018 wordt hier enkel de buffer gepresenteerd
****** Pensioenen worden op 1 januari 2022 verhoogd met 0,71%

Ontwikkelingen in 2021

In 2021 kregen we veel nieuwe deelnemers. Want ook mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie, bouwen nu pensioen bij ons op. Dat is geregeld in de cao 'Aan de slag'. Onze financiële situatie was goed in 2021. Op 1 januari 2022 konden we de pensioenen verhogen met 0,71%. Natuurlijk speelde ook het coronavirus nog een rol in 2021. Maar dat zorgde niet voor problemen. Net als andere jaren besteedden we veel aandacht aan maatschappelijk verantwoord beleggen. Want dat vinden we heel belangrijk. Twee onderwerpen geven we extra aandacht: het klimaat en kansen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Op 10 februari 2021 werden de werkgevers en de vakbonden het eens over een nieuwe cao voor medewerkers die onder de Participatiewet vallen en dienst zijn van een publieke organisatie. De nieuwe cao heet 'Aan de slag' en ging op 1 juli 2021 in. De nieuwe cao regelt betere arbeidsvoorwaarden voor deze werknemers. Zoals pensioen. PWRI is blij met deze ontwikkeling. Want de meeste medewerkers die onder de Participatiewet vallen, bouwden de afgelopen jaren geen pensioen op. Nu krijgen ze die mogelijkheid wel. Ook voor onze bestaande deelnemers is het goed. Een pensioenfonds moet regelmatig nieuwe deelnemers krijgen om te kunnen blijven bestaan. De nieuwe deelnemers zijn goed op hun plek bij PWRI. Bij ons kunnen ook mensen met een laag inkomen een redelijk pensioen opbouwen.
Ook voor de sociale werkvoorziening werd in 2021 een nieuwe cao gesloten. Belangrijk onderdeel van deze cao is de Regeling Vervroegde Uittreding (RVU). Met de RVU kunnen werknemers twee jaar voor hun AOW-leeftijd stoppen met werken. Ze krijgen dan een uitkering via hun werkgever. Deelnemers die gebruikmaken van de RVU bouwen geen pensioen meer op.

De financiën van PWRI

In 2021 hadden we een rendement van 7,90%. Eind 2021 was onze dekkingsgraad hoog genoeg om toeslag te verlenen. Op 1 januari 2022 verhoogden we de pensioenen met 0,71%.

De dekkingsgraad

Voor een pensioenfonds is goed inzicht in zijn financiële situatie erg belangrijk. Daarom houden we onze dekkingsgraad bij. De dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen van het pensioenfonds en de pensioenverplichtingen. Met een dekkingsgraad van 100% hebben we precies genoeg geld in kas om de pensioenen te betalen. Met een dekkingsgraad boven de 100% hebben we een buffer. Als de dekkingsgraad lager is dan 100%, hebben we een tekort. We noemen hier vijf dekkingsgraden:

- de actuele dekkingsgraad
- de beleidsdekkingsgraad
- de reële dekkingsgraad
- de vereiste dekkingsgraad
- de minimaal vereiste dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad

We berekenen elke maand de actuele dekkingsgraad. Op 31 december 2021 was onze actuele dekkingsgraad 124,0%. We berekenen ook elke maand de beleidsdekkingsgraad. Dat is de gemiddelde dekkingsgraad van de laatste twaalf maanden. De beleidsdekkingsgraad schommelt minder dan de actuele dekkingsgraad. Omdat het een gemiddelde van twaalf maanden is. Op 31 december 2021 was onze beleidsdekkingsgraad 116,1%.

De reële dekkingsgraad

We berekenen ook de reële dekkingsgraad. In de reële dekkingsgraad nemen we de toekomstige prijsstijgingen mee. Als de reële dekkingsgraad 100% is, hebben we genoeg geld in kas om de huidige en toekomstige pensioenen te betalen én om die pensioenen te verhogen met de verwachte prijsstijgingen. Op 31 december 2021 was onze reële dekkingsgraad 94,4%.

De vereiste dekkingsgraad

De vereiste dekkingsgraad geeft de buffer weer die we volgens de wet moeten hebben. Zodat we beleggingsrisico's kunnen opvangen. Eind 2021 was onze vereiste dekkingsgraad 121,8%. Onze beleidsdekkingsgraad was lager dan de vereiste dekkingsgraad. We hadden dus een 'reservetekort'. Maar we hoeven in 2022 geen herstelplan te schrijven voor De Nederlandsche Bank (DNB). Want de actuele dekkingsgraad was eind 2021 124,0%. Die was dus hoger dan de vereiste dekkingsgraad.

De minimaal vereiste dekkingsgraad

Naast een vereiste dekkingsgraad hebben we ook een minimaal vereiste dekkingsgraad. Deze dekkingsgraad geeft aan hoe groot onze buffer volgens de wet áltijd moet zijn. Is onze beleidsdekkingsgraad lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad? Dan hebben we een 'dekkingstekort'. Pensioenfondsen die vijf jaar achter elkaar een dekkingstekort hebben, moeten de pensioenen verlagen. Eind 2021 was onze minimaal vereiste dekkingsgraad 104,1%. Op 31 december 2021 was onze beleidsdekkingsgraad 116,1%. We hadden dus geen dekkingstekort.

Toeslag van 0,71%

Als we toeslag verlenen, stijgen de pensioenen (gedeeltelijk) mee met de gemiddelde prijzen. Dan worden de pensioenen dus hoger. Toeslag wordt ook wel 'indexatie' genoemd. Toeslag verlenen kan alleen als onze financiële situatie goed genoeg is. De beleidsdekkingsgraad geeft inzicht in onze financiële situatie. De beleidsdekkingsgraad speelt dus een belangrijke rol bij de beslissing om (geen) toeslag te verlenen. We mogen alleen toeslag verlenen als de beleidsdekkingsgraad hoog genoeg is. Eind oktober is onze 'peildatum'. Dan besluiten we of we het jaar daarop toeslag verlenen. Eind oktober 2021 was onze beleidsdekkingsgraad 113,3%. Volgens het besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen mag een pensioenfonds dan toeslag verlenen. Want dat mag als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Het bestuur besloot om de pensioenen op 1 januari 2022 met 0,71% te verhogen.

Toeslag gebaseerd op stijging van prijzen

Sinds 1 januari 2021 berekenen we de toeslag op een andere manier. Vóór 1 januari 2021 keken we naar de stijging van de lonen om de toeslag te berekenen. Nu kijken we naar de stijging van de prijzen in Nederland. Als we toeslag kunnen verlenen, stijgen de pensioenen dus (gedeeltelijk) mee met de gemiddelde prijzen.

Wet- en regelgeving

We volgden de wet- en regelgeving en kregen geen dwangsommen of bestuurlijke boetes. Er was in 2021 geen sprake van een aanwijzing aan PWRI, zoals bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet. Ook was er geen bewindvoerder aangesteld, zoals bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets kijkt naar het pensioenresultaat op de lange termijn. De haalbaarheidstoets gaat uit van een periode van zestig jaar. Als het pensioenresultaat 100% is, vindt in de komende zestig jaar altijd volledige pensioenopbouw plaats. We hoeven de pensioenen dan niet te verlagen. Ook stijgen de pensioenen dan mee met de gemiddelde prijzen. Het pensioenresultaat van de haalbaarheidstoets kan ook lager dan 100% zijn. Dan stijgen de pensioenen waarschijnlijk niet volledig mee met de gemiddelde prijzen. Ook is er dan een kans dat we de pensioenen moeten verlagen. Volgens de wet moeten we deze toets elk jaar doen. We baseren de toets op de pensioenregeling en de pensioenpremie die we nu hebben. We toetsen het pensioenresultaat in verschillende omstandigheden: goede omstandigheden, verwachte omstandigheden

en slechte omstandigheden. We voerden de haalbaarheidstoets in juni 2021 uit. De uitkomsten van de haalbaarheidstoets waren positief. We bespraken de uitkomsten met de sociale partners en het verantwoordingsorgaan. Samen concludeerden we dat de uitkomsten binnen onze grenzen liggen. Die grenzen stelden we eerder vast.

Pensioenakkoord

In 2019 sloot het kabinet een 'pensioenakkoord' met werknemers- en werkgeversorganisaties. In het pensioenakkoord staan afspraken over pensioenen en AOW. De belangrijkste afspraken uit het pensioenakkoord zijn:

- Er komt een nieuw pensioenstelsel.
- Er komen andere pensioenafspraken voor mensen met zware beroepen.
- Iedereen krijgt een extra keuzerecht bij pensioen. Deelnemers mogen eenmalig een bedrag opnemen. De hoogte van dit bedrag is maximaal 10% van het ouderdomspensioen. De pensioenuitkering wordt dan natuurlijk wel lager.
- Er komt een beter nabestaandenpensioen.
- De AOW-leeftijd stijgt minder snel.
- Er komt een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen.

In 2020 werkte het kabinet het pensioenakkoord verder uit. Eind 2020 was het wetsvoorstel Wet toekomst pensioenen klaar. Daarop kon iedereen tot begin 2021 commentaar leveren. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verwerkte het commentaar. Het wetsvoorstel ligt nu bij de Tweede Kamer. En gaat daarna naar de Eerste Kamer. Als de Tweede Kamer en de Eerste Kamer met het wetsvoorstel instemmen, kan de nieuwe Pensioenwet ingaan. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verwacht dat de ingangsdatum 1 januari 2023 is. Daarna moeten pensioenfondsen hun (administratie)systemen nog aanpassen. Daar krijgen ze tot 1 januari 2027 de tijd voor.

Organisatie van openbaar belang

In 2020 én 2021 had PWRI een vermogen van meer dan € 10 miljard. Daarom is PWRI nu een organisatie van openbaar belang (OOB). Wij moeten nu vaker van accountant wisselen. En onze bestuursleden moeten volgens de wet meer tijd rekenen voor hun bestuurswerk.

Algemene verordening gegevensbescherming

De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) versterkt de privacyrechten van mensen. En verplicht organisaties om goed met persoonsgegevens om te gaan. Om pensioenfondsen daarbij te helpen schreef de Pensioenfederatie een gedragslijn voor de verwerking van persoonsgegevens. De Pensioenfederatie is de overkoepelende organisatie voor alle pensioenfondsen in Nederland. De gedragslijn beschrijft hoe pensioenfondsen de AVG moeten toepassen. In 2021 voldeden we aan de gedragslijn van de Pensioenfederatie.
In 2021 hadden we één datalek. We hadden privacygevoelige informatie van drie deelnemers in een handboek voor werkgevers opgenomen. We verwijderden de informatie en stuurden de deelnemers een brief met excuses. Ook deden we een melding bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Hier kwamen voor PWRI geen vervolgacties uit.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

PWRI heeft beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen (zie het hoofdstuk Vermogensbeheer). In dat beleid krijgen sommige onderwerpen extra aandacht. Omdat wij die extra belangrijk vinden. Deze onderwerpen zijn:

- meer kansen op werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt
- klimaatverbetering

Meer kansen op werk

PWRI wil beursgenoteerde ondernemingen stimuleren om alle mensen kansen op werk te bieden. Hoe we dat doen, beschrijven we in ons 'insluitingsbeleid'. We beleggen een klein deel van onze portefeuille in bedrijven die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een baan willen geven.

Ons insluitingsbeleid

Door te beleggen in ondernemingen kunnen we met ze in gesprek komen. Met de ondernemingen in onze 'insluitingsportefeuille' gaan we in gesprek over banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het zijn ondernemingen die zeggen dat ze willen bijdragen aan de werkgelegenheid voor deze mensen. En dat ook (gaan) doen. Want veel van de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille doen mee aan de Prestatieladder Socialer Ondernemen (PSO). Van de vijftig bedrijven in deze beleggingsportefeuille hebben 33 een PSO-keurmerk. De rest is bezig of van plan het keurmerk te halen. De PSO is een landelijke norm voor socialer ondernemen. In 2019 wonnen we een gouden Pensioen Pro Award met ons insluitingsbeleid.

Ons insluitingsbeleid bestaat nu vijf jaar. Het werkt goed. Want in die tijd hebben we al veel bereikt. Steeds meer ondernemingen in onze insluitingsportefeuille hebben banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Bovendien is er sprake van een olievlekwerking: ook leveranciers van deze ondernemingen creëren banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. En kiezen voor het PSO-keurmerk.

Zelf geven we natuurlijk het goede voorbeeld. Bij het bestuursbureau werkt een medewerker uit de SW-sector. En veel bedrijven waarmee we samenwerken hebben het keurmerk PSO. Zoals BMO Global Asset Management, Willis Towers Watson, State Street Bank International GmbH Amsterdam Branch en Utrechtse Werkbedrijven. Daardoor staan wij nu zelf op trede 2 van de PSO. Ook onze pensioenuitvoeringsorganisatie APG heeft in zijn cao afspraken gemaakt over het aannemen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. APG wil ook het PSO-keurmerk halen.

Klimaatverbetering

Ons doel is een klimaatneutrale beleggingsportefeuille. Dat betekent dat de bedrijven waarin we beleggen geen CO2 uitstoten of hun CO2-uitstoot compenseren. Dat doel hebben we al langer. Het is een van de redenen dat we het klimaatakkoord hebben ondertekend. In 2021 maakten we een start met het concreter maken van onze plannen. Zodat we in 2022 grotere stappen kunnen zetten.

Bij alle plannen die we maken, kijken we natuurlijk ook naar de rendementsverwachtingen. Goede rendementen zijn en blijven ons eerste doel. Want dat is goed voor de pensioenen van onze deelnemers.

Nederlandse initiatieven voor maatschappelijk verantwoord beleggen

Wij doen mee aan verschillende initiatieven voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Maar alleen als het echt iets toevoegt. We hebben het klimaatakkoord ondertekend. En we zijn ondertekenaar van het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB). Nederlandse pensioenfondsen beleggen in bedrijven die wereldwijd actief zijn. Zo kunnen ze betrokken raken bij misstanden in organisaties of schade aan het milieu. Samen met overheden, vakbonden en maatschappelijke organisaties proberen pensioenfondsen dat te voorkomen. Die afspraken staan in het IMVB. PWRI is ook aangesloten bij Eumedion. Dat is een belangenbehartiger van institutionele beleggers. Institutionele beleggers zijn pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen, beleggingsinstellingen en vermogensbeheerders. Eumedion kijkt naar goed bestuur en duurzaamheid.

VBDO-benchmark voor maatschappelijk verantwoord beleggen

De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) onderzoekt elk jaar hoe maatschappelijk verantwoord het beleid van de vijftig grootste Nederlandse pensioenfondsen is. In 2021 steeg PWRI vijf plekken in de benchmark. Vergeleken met de andere pensioenfondsen deden we het dus beter dan in 2020.

Beleggersverklaring voor inclusiviteit

In 2020 ondertekende PWRI de beleggersverklaring voor 'inclusiviteit' van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt: het 'Investor Statement on Disability Inclusion'. Dit is een internationaal initiatief. Het doel is bedrijven aanmoedigen om meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst te nemen. Wij doen dit al met ons insluitingsbeleid. En we vinden het heel mooi dat meer beleggers dit willen stimuleren. Daarom doen we mee met dit initiatief.

Principles for Responsible Investment

Maatschappelijk verantwoord beleggen krijgt wereldwijd aandacht. De Principles for Responsible Investment (PRI) spelen een belangrijke rol. De PRI zijn zes richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord beleggen. De PRI zijn een initiatief van de Verenigde Naties. Ruim 3.600 pensioenfondsen, vermogensbeheerders en adviesbureaus sloten zich al bij de PRI aan. PWRI doet sinds 2013 mee. PWRI-bestuurder Xander den Uyl was tot eind 2021 bestuurslid van de PRI.

Goed bestuur

Goed pensioenfondsbestuur vinden wij belangrijk. Kenmerken van goed bestuur zijn betrouwbaarheid, eerlijkheid, openheid, zorgvuldigheid en communicatie.

Code Pensioenfondsen

Om pensioenfondsen te helpen met goed bestuur, maakten de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid een Code Pensioenfondsen. De code heeft acht thema's en 65 normen. De code onderscheidt drie functies van 'goed pensioenfondsbestuur': besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Veel normen in de code gaan over gedrag en cultuur. De normen in de code zijn een aanvulling op wet- en regelgeving. Pensioenfondsen mogen afwijken van de code. Maar alleen als ze goed uitleggen waarom. PWRI voldeed in 2021 aan de meeste normen. We leefden drie normen van de code niet of niet volledig na. Dit zijn de normen 30, 33 en 39.

Norm 30 gaat over het evalueren van het eigen functioneren door het verantwoordingsorgaan. In 2020 voerde het verantwoordingsorgaan een evaluatiecyclus in. In 2021 startte het verantwoordingsorgaan met de zelfevaluatie via interviews. Het verantwoordingsorgaan wilde de uitkomsten van de zelfevaluatie tijdens een fysieke bijeenkomst bespreken, niet online. Door corona kon dat niet in 2021. Daarom voldeed PWRI nog niet volledig aan deze norm.

Norm 33 gaat over diversiteit. Er staat dat in het bestuur en in het verantwoordingsorgaan ten minste één vrouw en ten minste één man moeten zitten. En dat de leden ouder en jonger dan 40 jaar moeten zijn. Aan deze norm voldeden we in 2021 niet. Want zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan had geen lid dat jonger was dan 40 jaar. Eind 2021 waren vijf van de acht bestuursleden vrouw. Twee leden van het verantwoordingsorgaan waren vrouw. Ook was een van de drie leden van de raad van toezicht een vrouw. Als er vacatures zijn in het bestuur of de raad van toezicht houden we altijd rekening met diversiteit.

Norm 39 gaat over de benoeming van leden van het bestuur, van de raad van toezicht en van het verantwoordingsorgaan. Volgens de norm moet het bestuur de leden van het verantwoordingsorgaan benoemen. Leden ontslaan doet het verantwoordingsorgaan zelf. Bij PWRI gaat dit anders. Het bestuur benoemt de leden van het verantwoordingsorgaan niet. Deelnemers en gepensioneerden kiezen hun vertegenwoordigers in het verantwoordingsorgaan zelf. Hiervoor vinden verkiezingen plaats. Vervolgens bevestigt het bestuur de uitslag. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten benoemt en ontslaat de vertegenwoordigers van de werkgevers in het verantwoordingsorgaan. Het bestuur wil dit niet veranderen. Want het past goed bij de onafhankelijke positie van het verantwoordingsorgaan.

Geschiktheidsplan

Elk pensioenfonds moet een geschiktheidsplan hebben. Het geschiktheidsplan geeft inzicht in hoe geschikt onze bestuursleden en andere belangrijke functionarissen zijn voor hun taak. Als het nodig is, kunnen we hun geschiktheid vergroten. In 2020 actualiseerden we ons geschiktheidsplan. Uiterlijk in 2023 actualiseren we ons geschiktheidsplan weer.

Zelfevaluatie

Het bestuur doet elk jaar een zelfevaluatie. Samen met een externe begeleider kijkt het bestuur dan terug naar het jaar daarvoor. In 2021 vond de zelfevaluatie in april plaats. Het bestuur concludeerde dat de bestuurlijke processen in coronatijd goed waren doorgegaan. Ook de bedrijven waarmee we samenwerken deden hun uiterste best om alles zo goed mogelijk te laten doorlopen. En dat lukte. Het bestuur gaf aan de fysieke vergaderingen te missen. Zodra het mag en kan, wil het bestuur weer fysiek gaan vergaderen. Vooral met het verantwoordingsorgaan. Op het moment van schrijven van dit jaarverslag mag en kan het gelukkig weer.
Ook de commissies doen elk jaar een zelfevaluatie. Ze deelden hun uitkomsten met het bestuur.

Gedragscode

Bij goed bestuur hoort een gedragscode. De gedragscode gaat over integriteit. Integriteit is een ander woord voor eerlijkheid, oprechtheid en betrouwbaarheid. In de gedragscode staat wat wel en niet mag. Medewerkers en bestuursleden mogen bijvoorbeeld geen vertrouwelijke informatie gebruiken om er zelf beter van te worden. En onze bestuursleden moeten eerlijk zijn over andere functies die ze hebben. In het hoofdstuk ‘Wat is en doet PWRI’ staat een overzicht van alle functies van onze bestuursleden. In 2021 hield iedereen zich aan de gedragscode. Er waren geen incidenten. Sinds 2021 heeft de gedragscode ook een insidersregeling. Dat is een regeling speciaal voor medewerkers en bestuursleden die toegang hebben tot vertrouwelijke informatie over beleggingen.

Vooruitblik naar 2022

In 2022 bereiden we ons verder voor op het nieuwe pensioenstelsel. Samen met de sociale partners kijken we naar de pensioenregeling. En naar ons beleggingsbeleid voor de lange termijn.
Ook de oorlog in Oekraïne is in 2022 een belangrijk onderwerp. Met het binnenvallen van Oekraïne door Rusland is een vreselijke situatie ontstaan. Deze oorlog raakt de hele wereld, direct of indirect.

Pensioenbeheer

Ook in 2021 werkten de medewerkers van onze pensioenuitvoeringsorganisatie door corona vanuit huis. Maar dat gaf geen problemen. Ze inden de premies en betaalden de pensioenen. De administratiekosten van het pensioenbeheer namen iets toe in 2021. Maar ook het aantal deelnemers groeide. We kregen 3.019 deelnemers erbij. Pensioenbeheer is een verzamelnaam voor alle taken van het bestuur, het bestuursbureau en de pensioenuitvoeringsorganisatie. Behalve de taken voor de beleggingen. De kosten daarvan vallen onder de kosten vermogensbeheer (zie het hoofdstuk Vermogensbeheer). Op 1 juli 2021 trad de cao 'Aan de slag' in werking. Dit is de cao voor mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie. Zij bouwen nu ook pensioen op bij PWRI.

Pensioenpremie

De pensioenpremie is een percentage van de pensioengrondslag. De pensioengrondslag is het pensioengevend jaarinkomen min de franchise. Het pensioengevend jaarinkomen zijn alle bruto maandsalarissen in een jaar bij elkaar, plus toeslagen. Voorbeelden van toeslagen zijn vakantiegeld en een eindejaarsuitkering. De franchise is een vast bedrag waarover een deelnemer geen pensioen opbouwt. Dat is ook niet nodig, want elke Nederlander krijgt AOW.

Premiebeleid

Eén keer per vijf jaar stelt het bestuur het premiepercentage vast. Dat premiepercentage geldt dan voor een periode van vijf jaar. Dit staat in ons premiebeleid. Zo zorgen we dat werkgevers en werknemers samen een stabiele premie betalen. In het najaar van 2020 stelde het bestuur het premiepercentage weer voor vijf jaar vast, van 2021 tot en met 2025. In 2021 toetste het bestuur de premie op stabiliteit, evenwichtigheid en betaalbaarheid. Het bestuur concludeerde dat de premie gelijk kan blijven.

Pensioenpremie Sociale Werkvoorziening

De pensioenpremie Sociale Werkvoorziening (SW) was in 2021 23,8% van de pensioengrondslag. De franchise was in 2021 € 11.864.

Pensioenpremie Wet Inschakeling Werkzoekenden

Op 11 oktober 2018 besloten de sociale partners om de WIW-regeling in drie jaar stap voor stap te laten opgaan in de SW-regeling. Op 31 december 2020 was het zover. Sinds 2021 bouwen actieve WIW'ers pensioen op in de SW-regeling. De oorspronkelijke WIW-regeling bestaat alleen nog voor slapers en gepensioneerden.

Totale pensioenpremie 2021

In de Pensioenwet staat dat een pensioenfonds in het bestuursverslag drie varianten van de totale premie moet noemen:

- De feitelijke premie: dit is het totaal van alle door werkgevers en werknemers betaalde premie. Als in dit jaarverslag 'premie' staat, bedoelen we de feitelijke premie. In 2021 was de feitelijke premie € 214,3 miljoen.
- De kostendekkende premie: dit is de totale premie die we minimaal nodig hebben op basis van de actuele rentetermijnstructuur. In 2021 was de kostendekkende premie € 394,8 miljoen.
- De gedempte premie: dit is ook een kostendekkende premie. Maar voor de berekening van deze gedempte premie gebruiken we het verwachte reële rendement. In 2021 was de gedempte premie € 214,3 miljoen.

Feitelijke, kostendekkende en gedempte premies

bedragen in € 1.000

	Feitelijke premie	Kostendekkende premie	Gedempte premie
Actuarieel benodigd	142.932	321.278	142.932
Opslag in stand houden vereist vermogen	30.445	68.432	30.445
Opslag voor kosten pensioenbeheer	5.122	5.122	5.122
Actuarieel benodigd voor voorwaardelijke rechten	35.781	-	35.781
Op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	-	-	-
Totaal premies	214.280	394.832	214.280

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de betaalde premie en de benodigde of kostendekkende premie. Deze benodigde premie is het geld dat we voor de nieuwe pensioenopbouw moeten reserveren. De premiedekkingsgraad is 100% als de betaalde premie even hoog is als de benodigde premie. In 2021 was de premiedekkingsgraad voor de SW 66% (2020: 65%). Voor de berekening van de premiedekkingsgraad gebruikten we de rentetermijnstructuur van eind 2021. De afgelopen jaren veranderde de premiedekkingsgraad best vaak. Dat komt door wijzigingen in de rente. Want we gebruiken de rente om de benodigde premie te berekenen. Als de rente daalt, neemt de benodigde premie toe. En daalt de premiedekkingsgraad. Als de rente stijgt, gaat ook de premiedekkingsgraad omhoog. Op de rente hebben wij geen invloed. Het bestuur neemt daarom geen maatregelen om de premiedekkingsgraad te beïnvloeden. Wel spreekt het bestuur eens in de vijf jaar met werkgevers en werknemers een nieuw premiepercentage af voor de volgende vijf jaar. Bij het vaststellen van dat premiepercentage nemen ze alle factoren mee, dus ook de rente. In 2020 stelde het bestuur het premiepercentage vast voor de periode 2021 tot en met 2025.

Kosten pensioenbeheer

Wij vinden het belangrijk om te laten zien waar we geld aan uitgeven. Dat heet ‘kostentransparantie’. Ook willen we niet te veel geld uitgeven. Want het is geld van onze deelnemers. We geven de kosten van het pensioenbeheer weer als kosten per deelnemer. Hiervoor tellen we alle actieve deelnemers en gepensioneerden bij elkaar op. De Pensioenfederatie adviseert om het zo te doen.

In 2021 waren de kosten pensioenbeheer € 74 per deelnemer. Dat is evenveel als in 2020. De totale kosten pensioenbeheer stegen met € 0,3 miljoen. Maar ook het aantal deelnemers steeg (actieve en pensioengerechtigden). De komende jaren houden we de kosten goed in de gaten. We weten nu al dat we onze systemen moeten gaan aanpassen. Want door de nieuwe Wet toekomst pensioenen gaat er veel veranderen. Dat gaat zeker extra geld kosten. Het kan gebeuren dat de kosten per deelnemer daardoor omhooggaan.

Op dit moment doen we het best goed in vergelijking met andere bedrijfstakpensioenfondsen. De laatste vergelijking van Cost Effectiveness Measurement (CEM) laat zien dat onze pensioenbeheerkosten lager zijn dan de kosten van vergelijkbare bedrijfstakpensioenfondsen. De vergelijking van CEM ging over het jaar 2020.

Kosten pensioenbeheer

Bedragen in € 1 miljoen

	2021	2020
Administratiekosten	8,7	8,1
Algemene kosten van het fonds	3,0	3,7
Af: toerekening vermogensbeheer	-1,6	-2,0
Kosten pensioenbeheer	10,1	9,8

Kosten pensioenbeheer per deelnemer

Bedragen in € per deelnemer

	2021	2020
Administratiekosten	64	61
Algemene kosten van het fonds	10	13
Kosten pensioenbeheer	74	74

Ontwikkeling van de kosten pensioenbeheer

	2021	2020	2019	2018	2017
Uitvoeringskosten van pensioenbeheer (x € 1 miljoen)	10,1	9,8	10,6	9,9	11,1
Aantal actieve en gepensioneerde deelnemers	137.219	132.712	134.661	136.700	138.607
Kosten per deelnemer (x € 1)	74	74	78	72	80

Btw over pensioenadministratie

PWRI betaalt 21% btw over de kosten van de pensioenadministratie. In 2021 was dit € 1,2 miljoen (2020: ook € 1,2 miljoen). Per deelnemer is dat ongeveer € 9 (2020: ook ongeveer € 9). Deze btw hebben we al meegenomen in de uitvoeringskosten pensioenbeheer en de kosten per deelnemer.

Aantal deelnemers

Deelnemers PWRI

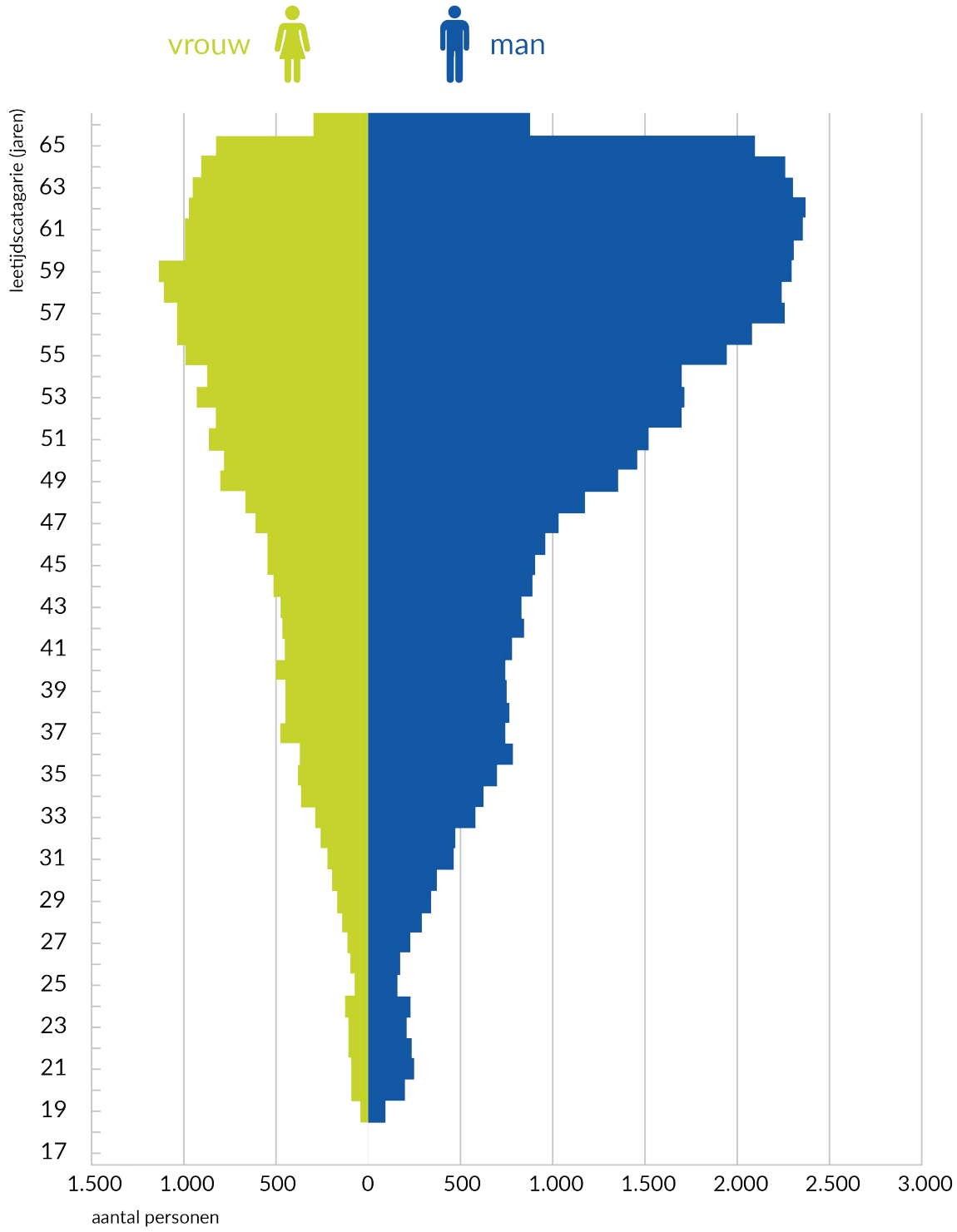
Aantal personen per jaareinde

	2021	2020
Actieve deelnemers	77.442	75.372
Gewezen deelnemers	61.684	63.172
Gepensioneerden	59.777	57.340
Actieve, gewezen en gepensioneerde deelnemers	198.903	195.884

Aantal deelnemers is hier overeenkomstig DNB jaarstaat 701 ontdubbeld. Daarom zijn de aantallen in dit overzicht afwijkend van het meerjarenoverzicht. Ontdubbeld betekent dat deelnemers die uit twee regelingen een uitkering krijgen toch maar één keer meetellen.

Het totale aantal deelnemers van PWRI nam in 2021 met 1,5% toe. Dat zijn 3.019 deelnemers. Opvallend is de stijging van het aantal actieve deelnemers. Na jaren van daling, steeg het aantal actieve deelnemers met 2.070 deelnemers. Dit zijn allemaal mensen die onder de Participatiewet vallen. Het aantal gepensioneerden steeg met 4,3% (2.437 deelnemers). Het aantal slapers daalde met 2,4% (1.488 deelnemers).

Verdeling actieve deelnemers naar leeftijd en geslacht
eind 2021

Waardeoverdrachten

Als mensen van baan veranderen, gaan ze vaak bij een ander pensioenfonds pensioen opbouwen. Dan kunnen ze hun al opgebouwde pensioenaanspraken meenemen naar het andere pensioenfonds. Dat heet een waardeoverdracht. Voor een waardeoverdracht moeten het pensioenfonds dat overdraagt en het pensioenfonds dat ontvangt allebei een dekkingsgraad van 100% of hoger hebben. Onze beleidsdekkingsgraad was al sinds mei 2020 lager dan 100%. Op 31 maart 2021 kwam onze beleidsdekkingsgraad boven de 100%. Vanaf 1 april 2021 konden weer waardeoverdrachten plaatsvinden. Er waren in heel 2021 101 uitgaande waardeoverdrachten en 170 inkomende waardeoverdrachten.

Aanvullende Oudedagsvoorziening

Eind 2021 namen 17.712 deelnemers deel aan de regeling aanvullende oudedagsvoorziening (AOV): 12.212 deelnemers deden mee als belegger en 5.500 als spaarder. Van de 17.712 AOV-deelnemers ontvingen eind 2021 5.220 een AOV-uitkering.

Eind 2021 was het tegoed van de beleggende AOV-deelnemers € 93,2 miljoen. Van de sparende AOV-deelnemers was het tegoed € 32,5 miljoen. De sparende deelnemers kozen in 2011 bewust voor sparen. Om er zeker van te zijn dat hun tegoed niet zou afnemen. Sinds 2011 daalt de rente echter gestaag. De rente werd zelfs negatief. Daar heeft iedereen die spaart last van. Toch kregen de spaarders ook in 2021 een positief resultaat over hun AOV-tegoed. Dit komt door een ‘extra bijschrijving’. Soms worden AOV-tegoeden door niemand opgevraagd. Het bestuur besloot die tegoeden te verdelen over alle AOV-deelnemers. We verdelen die tegoeden niet zomaar. Dat doen we pas na een zoektocht naar de mensen die er recht op hebben. Ook geldt een verjaringstermijn van vijf jaar.

Klachten en geschillen

Vindt een deelnemer of gepensioneerde dat de uitvoering van de pensioenregeling niet goed gaat? Dan heeft hij een klacht. Hij kan een klacht indienen bij onze pensioenuitvoeringsorganisatie. Daarvoor hebben we een klachtenregeling. De klachtenregeling staat op www.pwri.nl. In 2021 onderzochten we of we het indienen van een klacht nog makkelijker konden maken. En of we de behandeling van klachten konden verbeteren. We deden een proef met een casemanager. Deze casemanager was het aanspreekpunt voor de deelnemer totdat de klacht was afgehandeld. Eind 2021 evalueerden we de proef. De evaluatie was positief. Vanaf 2022 werken we altijd met een casemanager.
Is een deelnemer of gepensioneerde het niet eens met een beslissing van PWRI volgens het reglement of de statuten? Dan heeft hij een geschil. De deelnemer of gepensioneerde kan zich tot de geschillencommissie richten.

Klachten

Meestal verloopt de dienstverlening aan de deelnemers en gepensioneerden goed. Ze ontvangen de juiste informatie en krijgen de informatie op tijd. Ook worden ze op een vriendelijke manier geholpen. Soms is een deelnemer of gepensioneerde toch ontevreden. In 2021 kreeg PWRI vijftien klachten. Dat waren evenveel klachten als in 2020. Toen kregen we ook vijftien klachten.

Klachten

aantal

Klachten in behandeling 1 januari 2021		1
Ingediende klachten		15
Afgehandelde klachten:		
- over regelgeving en beleid	4	
- over de toepassing van wet- en regelgeving	8	
- over informatieverstrekking	3	
Totaal afgehandelde klachten		15
Klachten in behandeling 31 december 2021		1
We beoordeelden de 15 afgehandelde klachten als volgt:		
- gegrond	6	
- ongegrond	9	

Geschillen

De geschillencommissie behandelde in 2021 geen geschillen.

Incidenten

De pensioenuitvoeringsorganisatie zorgt dat de pensioenadministratie klopt. En dat iedereen krijgt waar hij of zij recht op heeft. Wij controleren dit. Heel soms gaat er iets mis. In 2021 hadden we een incident. We informeerden een groep wezen te laat dat ze mogelijk recht hadden op nabestaandenpensioen. We herstelden deze fout.

Vermogensbeheer

PWRI belegt zijn vermogen om de pensioenen betaalbaar te houden. We proberen zo goed mogelijke opbrengsten met onze beleggingen te halen. In 2021 was de totale opbrengst van onze beleggingen 7,90%. We hebben speciaal beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Want dat vinden we heel belangrijk. We letten ook goed op de kosten van onze beleggingen. Dat zijn de 'kosten vermogensbeheer'. Die proberen we zo laag mogelijk te houden.

Beleggingsbeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor ons beleggingsbeleid. Onze vermogensbeheerders voeren het beleid uit. Ons beleggingsbeleid is gebaseerd op onze beleggingsovertuigingen en op de Asset Liability Management-studie. We proberen zo hoog mogelijke opbrengsten te halen. Zonder te veel kosten te maken en zonder te veel risico te nemen. We houden ook rekening met maatschappelijke aspecten. Zoals het milieu, klimaat, mensenrechten, sociale omstandigheden en goed ondernemingsbestuur.

Onze 7 beleggingsovertuigingen

Onze beleggingsovertuigingen zijn helder en duidelijk. We controleren steeds of het beleggingsbeleid nog past bij onze beleggingsovertuigingen. Ook kijken we elk jaar of de beleggingsovertuigingen nog kloppen. We hebben zeven beleggingsovertuigingen:

1. PWRI is een langetermijnbelegger.
   Als pensioenfonds met langjarige verplichtingen leggen wij de focus op de lange termijn.
2. De beleggingen sluiten aan bij onze pensioenverplichtingen en de (reële) ambitie.
   Om zo goed mogelijk aan onze verplichtingen te kunnen voldoen, sluit de verdeling van onze beleggingen over verschillende vermogenscategorieën zo goed mogelijk aan bij onze nominale verplichting en onze toeslagambities.
3. Er bestaat een extra rendement voor minder liquide beleggingen.
   Om op de lange termijn een extra rendement per eenheid risico te verkrijgen, maakt PWRI de bewuste keuze ook te beleggen in minder liquide vermogenscategorieën. Denk aan vastgoed of directe beleggingen in ondernemingen waarbij de liquiditeitspremie kan worden aangetoond.
4. Houd het simpel!
   PWRI belegt alleen in vermogenscategorieën waarvan het de fundamenten kan begrijpen en uitleggen en waarover de informatie transparant beschikbaar is. De organisatie en de bijbehorende in- en externe deskundigheid sluiten hierop aan.
5. Markten met een verwachte hoge reële groei leveren uiteindelijk een hoger rendement.
   Om op de lange termijn een beter rendement te verkrijgen, investeert PWRI ook in vermogenscategorieën met een hoog reëel groeipotentieel. De hogere volatiliteit die daarmee gepaard gaat, kan het fonds als langetermijnbelegger dragen.
6. Maatschappelijk verantwoord beleggen loont.
   PWRI hecht vanuit zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid aan maatschappelijk verantwoord beleggen. De consequenties daarvan zijn zichtbaar in de inrichting van onze portefeuille.
7. Wij zijn in staat binnen de vierhoek rendement, risico, kosten en ESG (Environment, Social, Governance) de beste beleggingsbeslissingen te nemen.
   Bij elke beleggingsbeslissing maken we een gedegen afweging tussen het verwachte (meer)rendement, de mate van risico die we nemen, de verwachte directe en indirecte kosten die de beslissing met zich meebrengt en of de beslissing aansluit bij ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

Asset Liability Management-studie

PWRI doet elke drie jaar een Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Dit is een verkenning die ver vooruitkijkt. De ALM-studie onderzoekt hoe de financiële positie van het fonds zich kan ontwikkelen. We kijken naar verschillende omstandigheden. Bijvoorbeeld wat er gebeurt als de aandelenbeurzen het heel slecht doen. Of wat er gebeurt als de rente flink stijgt of daalt. In 2021 voerden we weer een ALM-studie uit. Daar kwam uit dat we ons strategisch beleggingsbeleid niet hoefden aan te passen.
Uit de ALM-studie bleek dat we nog ruimte hadden om illiquide beleggingen toe te voegen. Het bestuur besloot te investeren in WSW-leningen. Dat zijn leningen aan woningcorporaties, bedoeld voor sociale woningbouw. En voor verduurzaming van sociale huurwoningen. WSW staat voor Waarborgfonds Sociale Woningbouw. Het bestuur maakte deze keuze omdat veel van onze deelnemers in een sociale huurwoning wonen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Maatschappelijk verantwoord beleggen is een onderdeel van ons beleggingsbeleid. Wij vinden het belangrijk dat de bedrijven waarin we beleggen goed omgaan met mens en milieu. Onze vermogensbeheerders gaan daarover in gesprek met bedrijven waarin we beleggen. Ook brengen ze actief hun stem uit tijdens aandeelhoudersvergaderingen. We letten op milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen, en goed ondernemingsbestuur. In het Engels is dit Environment, Social en Governance, afgekort tot ESG.
De wereldwijd geaccepteerde standaarden Principles for Responsible Investment (PRI) en Global Compact zijn ons uitgangspunt. Beide zijn een initiatief van de Verenigde Naties. Daarnaast spelen de Sustainable Development Goals (SDG's) een rol in ons proces van maatschappelijk verantwoord beleggen. De SDG's zijn een initiatief van de Verenigde Naties uit 2018. Ze zijn bedoeld als een gemeenschappelijke taal tussen beleggers, ondernemingen en overheden.

Het gesprek aangaan

In 2021 spraken onze vermogensbeheerders met 362 bedrijven in 36 landen. Die gesprekken gingen over klimaatverandering, duurzame voedselsystemen en leefbare lonen. Dat leverde 183 keer resultaat op. Een voorbeeld van zo'n resultaat zijn de streefcijfers voor de verkoop van plantaardige vleesalternatieven van de bedrijven Tesco en Unilever. Ze willen de consument stimuleren om vleesalternatieven te eten. Dat is goed voor de volksgezondheid en het milieu.

Actief stembeleid

In 2021 stemden onze vermogensbeheerders op 1.172 aandeelhoudersvergaderingen. 17,5% van deze stemmen waren tegenstemmen. Dat waren vooral stemmen tegen de samenstelling van het bestuur en benoemingen. Ook spoorden onze vermogensbeheerders in 2021 via het stembeleid ondernemingen aan om bij te dragen aan minder CO2-uitstoot.

Eigen keuzes

We maken ook eigen keuzes in het beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Deze keuzes zijn klimaatverbetering en kansen op werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Dit doen wij met concrete investeringen (zie het hoofdstuk Ontwikkelingen in 2021).

Actieplan voor een groenere en duurzamere economie

De Europese Commissie maakte in 2018 een actieplan voor een groenere en duurzamere economie: het Action Plan on Financing Sustainable Growth. Met dit plan wil de Europese Commissie grote beleggers stimuleren om zich te richten op de lange termijn en op duurzaamheid. Wij zijn hier al mee bezig. Het actieplan leidt ook tot Europese wetgeving. Zoals de EU-taxonomie. De EU-taxonomie geeft aan hoe duurzaam of 'groen' financiële producten of economische activiteiten zijn. Vooral de impact op het klimaat is belangrijk. In 2021 kwam hier de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) bij. Het doel van de SFDR is betere informatie over duurzame beleggingen. De SFDR geeft voorschriften. Wij classificeren onze pensioenregeling als een duurzaam product met ecologische of sociale kenmerken (artikel 8 van de SFDR). Want we beleggen gedeeltelijk in duurzame producten. Dat doen we volgens ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

We pasten in 2021 ons Pensioen 1-2-3 en onze website aan de SFDR aan.

Klimaatdoelstellingen ondersteunen

In 2021 onderzochten we hoe we met onze beleggingen het doel van het klimaatakkoord van Parijs kunnen ondersteunen. Dat doel is maximaal 1,5 graden opwarming van de aarde. In 2022 maken we een actieplan.

Onze beleggingsportefeuille in 2021

Net als in 2020 was het coronavirus duidelijk aanwezig in 2021. Toch was het financieel geen slecht jaar. Aan het begin van het jaar groeide de economie goed. Steeds meer mensen waren gevaccineerd en de lockdownmaatregelen werden opgeheven. Maar met de komst van de deltavariant van het virus en de veel besmettelijkere omikronvariant namen de zorgen en de maatregelen weer toe. De financiële wereld had hier weinig last van. Stimulerende maatregelen van centrale banken en overheden zorgden voor vertrouwen. De belangrijkste trend van 2021 was de inflatie. In 2020 leek een hoge inflatie nog ver weg. Maar in 2021 liep de inflatie snel op. In de eurozone tot bijna 5%, in de Verenigde Staten zelfs tot 7%. Naast de sterk oplopende energieprijzen was de grote vraag van consumenten een belangrijke oorzaak. Er ontstonden problemen in de wereldwijde keten van bevoorrading. De grondstoffenprijzen liepen flink op, doordat er veel vraag naar grondstoffen was. De verwachting was dat de hoge inflatie weer zou afnemen als de bevoorradingsketen op orde was. Maar dat gebeurde niet. Want de inflatie had ook structurele kenmerken. Zoals een sterke stijging van de prijzen van woningen en een groot tekort aan personeel in veel sectoren. Aan het eind van het jaar gingen beleggers zich zorgen maken over de hoge inflatie en de bijbehorende hogere rentes. Beleggers maakten zich ook zorgen over de ontwikkelingen in China. De Chinese overheid wil meer grip op de samenleving en op de eigen economie. Ook waren er nog steeds spanningen tussen China en de VS en Europa. Dat leidde tot zorgen over de economische groei in China.

Het totale rendement van onze beleggingen in 2021 was 7,90%. Ons belegd vermogen steeg van € 10,49 miljard eind 2020 naar € 11,32 miljard eind 2021. De tabel op de volgende bladzijde geeft een overzicht van onze beleggingsportefeuille:

- In de kolom ‘weging’ staat hoe onze beleggingsportefeuille is opgebouwd. Want wij verdelen ons vermogen over verschillende soorten beleggingen. Dat zijn de beleggingscategorieën.
- De eindstand van onze beleggingen op 31 december 2021.
- De eindstand van onze beleggingen op 31 december 2020.

Beleggingen per categorie

	Weging	Belegd vermogen (x € 1.000)	Belegd vermogen (x € 1.000)
	31-12-2021	31-12-2021	31-12-2020
Returnportefeuille	63,0%	7.130.801	6.645.742
Matchportefeuille	37,0%	4.194.136	3.852.447
Totaal portefeuille	100,0%	11.324.937	10.498.189
Liquide returnportefeuille			
Aandelen	68,6%	4.354.875	4.079.020
Converteerbare obligaties	11,1%	703.299	787.489
High Yield	5,2%	330.366	341.162
Obligaties opkomende landen HC	2,8%	177.118	188.451
Obligaties opkomende landen LC	4,0%	253.783	244.762
Beursgenoteerd vastgoed	8,2%	521.127	350.359
Liquide middelen / overig	0,1%	5.120	7.158
Totaal liquide returnportefeuille	100,0%	6.345.689	5.998.401
Illiquide returnportefeuille			
Onderhandse leningen	0,0%	10	14
Vastgoed SAREF	69,9%	548.662	457.003
Insluitingsportefeuille	19,1%	150.263	121.010
Private Equity	11,0%	86.177	69.314
Totaal illiquide returnportefeuille	100,0%	785.112	647.341
Totaal returnportefeuille	100,0%	7.130.801	6.645.742
Matchportefeuille			
Euro Staatsleningen	21,1%	883.866	567.102
Bedrijfsleningen	26,4%	1.108.843	1.073.514
Hypotheken	15,2%	636.696	635.315
Green bonds	7,5%	313.033	319.235
Staatsleningen onderpand	12,7%	531.709	568.796
LDI	10,3%	431.701	688.485
Liquiditeitenfonds	6,9%	288.287	
Totaal matchportefeuille	100,0%	4.194.136	3.852.447

Match en return

De tabel laat zien dat onze beleggingsportefeuille uit twee delen bestaat: een match- en een returnportefeuille. De matchportefeuille is zo goed mogelijk afgestemd op onze pensioenverplichtingen. De verplichtingen zijn alle opgebouwde pensioenaanspraken bij elkaar. In de matchportefeuille zitten beleggingen met een looptijd die ongeveer even lang is als de looptijd van de pensioenverplichtingen. De matchportefeuille bestaat uit beleggingen (al dan niet via beleggingsfondsen) in staatsobligaties, bedrijfsobligaties, hypotheken en de LDI-portefeuille. LDI staat voor Liability Driven Investments. Dat zijn beleggingen die zich op dezelfde manier 'gedragen' als de verplichtingen. Als de verplichtingen in waarde stijgen of dalen, doen deze beleggingen dat meestal ook. Het doel van de matchportefeuille is om een deel van de verplichtingen af te dekken. En een beperkt rendement te halen.
In de returnportefeuille ligt de nadruk op het halen van rendement. Dat rendement gebruiken we om:

- de pensioenregeling betaalbaar te houden
- onze financiële positie te herstellen
- toeslag te verlenen

In de returnportefeuille zitten bijvoorbeeld aandelen, vastgoed, obligaties van opkomende landen, obligaties van bedrijven met een wat hoger risico (en dus ook een wat hoger verwacht rendement).
In 2021 had de matchportefeuille een rendement van -5,12%. Het rendement van de returnportefeuille was 16,89%.

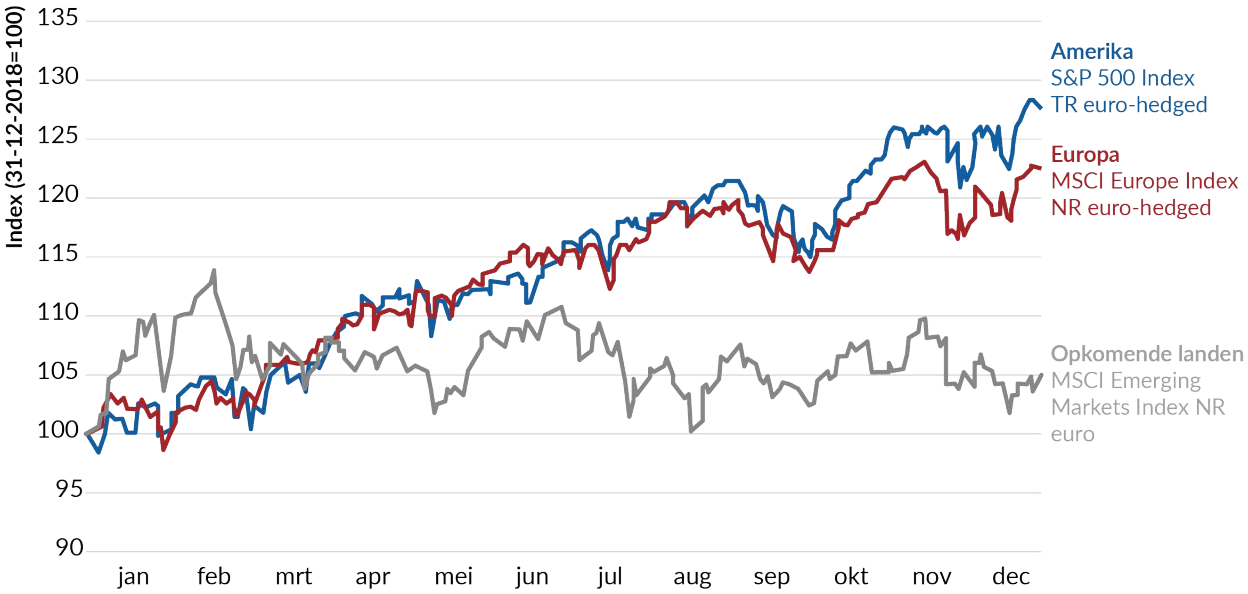
De aandelenmarkten in 2021

In 2021 stegen de aandelenkoersen sterk. Dat kwam door:

- een krachtig herstel van economieën na de lockdowns van 2020
- recordwinsten voor bedrijven
- de stimuleringsmaatregelen van centrale banken en overheden.

Pas in november werden de zorgen over de hoge inflatie en de stijgende rente groter. Toen stopte de stijging van de aandelenkoersen. De aandelen ontwikkelde markten hadden een rendement van 22,5%. De Amerikaanse aandelenmarkt had zelfs een rendement van bijna 27,5%. De sectoren energie en vastgoed hadden de hoogste rendementen. De aandelen opkomende markten hadden een minder positief jaar met een rendement van 5%. De opkomende markten hadden vooral last van de terugval van de Chinese economie. Ook hadden ze last van de sterkere Amerikaanse dollar. De Chinese aandelenmarkt verloor in 2021 16%.

Aandelenmarkten in 2021

Bron: Bloomberg, BMO Global Asset Management

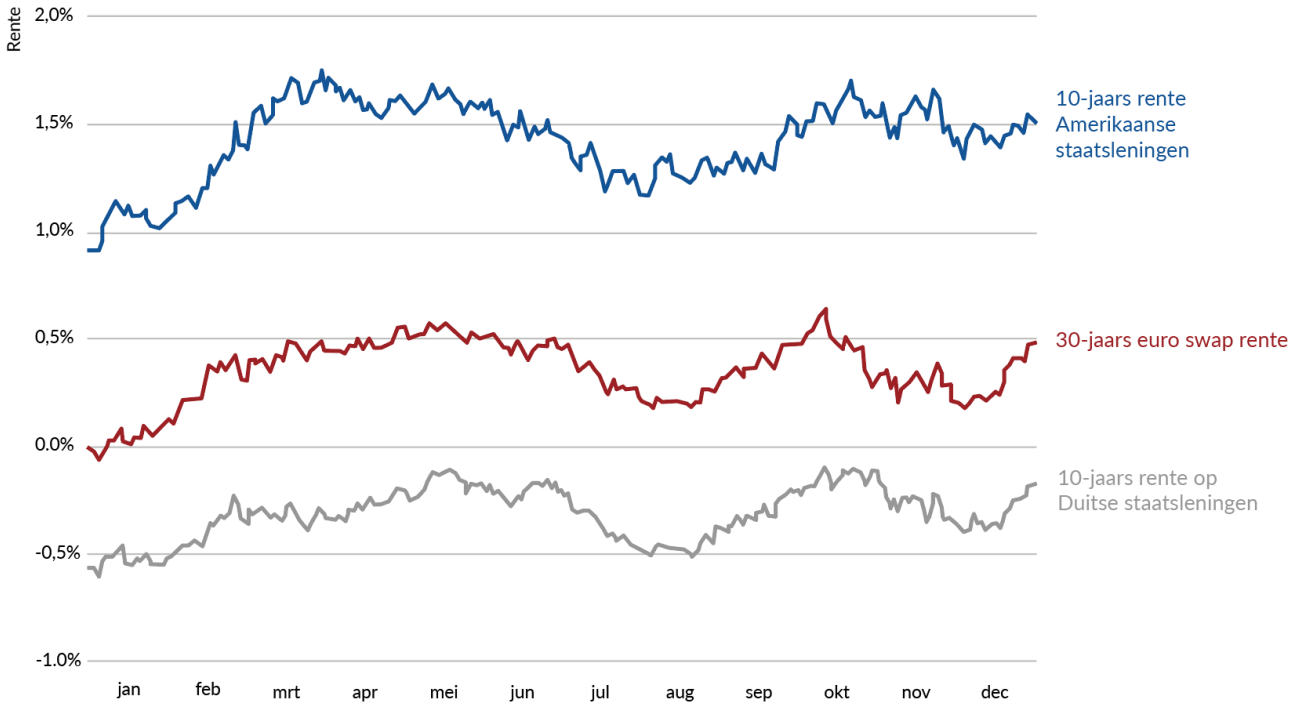
Onze returnportefeuille

Onze returnportefeuille bestaat voor een groot deel uit aandelen. Deze aandelen deden het heel goed in 2021. Ze haalden een rendement van 21,86%. Ook de converteerbare obligaties en High Yield hadden een positief resultaat: 3,37% en 3,40%. Ons beursgenoteerd vastgoed had een rendement van 29,15%. Onze obligaties opkomende landen kenden een licht negatief rendement.

De rentemarkten in 2021

De rentes stegen in 2021. Dat kwam door de hogere inflatie. En doordat centrale banken de afbouw van de obligatie-opkoopprogramma's aankondigden. De Duitse tienjaarsrente startte in 2021 op -0,6% en eindigde op -0,2%. De Amerikaanse tienjaarsrente steeg in 2021 met 0,6% tot 1,5%. De dertigjaarseuroswaprente was in 2021 weer positief. Deze rente is belangrijk voor Nederlandse pensioenfondsen. Eind 2021 was deze rente 0,5%. Onder andere door deze rente steeg de dekkingsgraad van PWRI in 2021.

Renteontwikkeling in 2021

Bron: Bloomberg, BMO Global Asset Management

Onze matchportefeuille
In de matchportefeuille hadden alleen de hypotheken een positief rendement. Alle andere categorieën hadden een negatief rendement. Dit kwam doordat de rente in 2021 steeg. Onze staatsleningen hadden een rendement van -6,52%. Onze LDI-portefeuille daalde -19,62% door de hogere rente. Door de hogere rente daalde ook onze voorziening pensioenverplichtingen. Dat was goed voor onze dekkingsgraad. Die ging omhoog.

Renteafdekking

De renteafdekking bleef het hele jaar constant op ongeveer 30%. In ons strategisch beleid staat dat we de renteafdekking verhogen als de rente oploopt. En dat we de renteafdekking verlagen als de rente daalt. Hiervoor gebruiken we een staffel die het bestuur eerder vaststelde.

Vergelijking met benchmark

We vergelijken het rendement van onze portefeuille elk jaar met een ‘benchmark’. Dat is een soort meetlat. Daarmee kunnen we onze resultaten goed beoordelen. In 2021 was het rendement van onze totale portefeuille 7,90%. Het rendement van de benchmark was 6,29%. We hadden dus meer rendement dan de benchmark. In beleggingstaal heet dat een ‘outperformance’.

De tabel op de volgende bladzijde laat de rendementen van onze beleggingen eind 2021 zien, in procenten:

Rendement per categorie

	Portefeuille	Benchmark	Out-/under performance *)
Returnportefeuille			
Aandelen	21,86%	19,49%	1,99%
Converteerbare obligaties	3,37%	-2,06%	5,54%
High Yield obligaties	3,40%	3,43%	-0,02%
Obligaties opkomende landen hard currency	-2,59%	-2,82%	0,23%
Obligaties opkomende landen local currency	-1,26%	-1,82%	0,57%
Beursgenoteerd vastgoed	29,15%	29,84%	-0,53%
Liquide middelen	0,00%	0,00%	0,00%
Totaal liquide returnportefeuille	17,15%	14,91%	1,95%
Illiquide returnportefeuille			
Onderhandse leningen	3,14%	-0,93%	4,11%
Direct vastgoed	7,78%	7,78%	0,00%
Private equity	39,58%	39,58%	0,00%
Insluitingsportefeuille	26,10%	26,10%	0,00%
Totaal illiquide returnportefeuille	14,47%	14,47%	0,00%
Totaal returnportefeuille	16,89%	14,87%	1,75%
Matchportefeuille			
Euro Staatsleningen	-3,05%	-3,42%	0,38%
Bedrijfsleningen	-1,85%	-1,82%	-0,03%
Hypotheken	3,17%	-3,27%	6,66%
Staatsleningen onderpand	-6,52%	-6,72%	0,21%
Green Bonds	-1,93%	-1,93%	0,00%
LDI	-19,62%	-19,62%	0,00%
Totaal matchportefeuille	-5,12%	-6,12%	1,07%
Totaal portefeuille	7,90%	6,29%	1,51%

*) Om de relatieve performance te berekenen gebruikt PWRI een methodiek op geometrische basis en niet op rekenkundige basis. De methodiek om het fondsrendement en benchmarkrendement te berekenen is een tijdsgewogen rendement.

Z-score en performancetoets

Bedrijfstakpensioenfondsen moeten elk jaar hun z-score berekenen. De z-score laat het verschil zien tussen het rendement van onze portefeuille en het rendement van de benchmark. Een positieve z-score geeft aan dat onze beleggingen het beter deden dan de benchmark. Een negatieve z-score geeft aan dat onze beleggingen het slechter deden dan de benchmark. Ook de kosten van het vermogensbeheer tellen mee. Onze z-score 2021 is 1,0.
We moeten ook elk jaar een performancetoets doen. Daarvoor tellen we de z-scores van de laatste vijf jaar bij elkaar op. Vervolgens delen we de som door de wortel van 5. Is de uitkomst van de performancetoets lager dan -1,28? Dan is vrijstelling van de verplichte deelname aan het bedrijfstakpensioenfonds mogelijk. Dat staat in het vrijstellingsbesluit Wet Bpf 2000. De performancetoets 2021 is 0,9. Verplichte deelname aan het bedrijfstakpensioenfonds blijft dus bestaan.

Vooruitblik naar 2022

De wereld lijkt steeds beter in staat om te leven met het coronavirus. De laatste variant van het virus – de omikronvariant – is besmettelijker dan eerdere varianten, maar maakt mensen minder ziek. De impact op de samenleving is daardoor minder groot. De consumenten in Europa en de Verenigde Staten hebben veel spaargeld. En kunnen dus veel kopen. Dat is goed voor de economie. De meeste bedrijven staan er financieel goed voor. Wel kan de inflatie reden zijn voor zorg. Ook gaat de rente waarschijnlijk verder omhoog. Dat is meestal niet zo goed voor de koers van de aandelen. En er is onzekerheid over de situatie in Oekraïne. De enkele beleggingen die we nog in Rusland hebben, zijn nu vrijwel niets meer waard. Maar dat heeft haast geen invloed op de hoogte van onze dekkingsgraad. Er zijn dus goede en minder goede ontwikkelingen. Het effect van al die ontwikkelingen samen op onze beleggingen en onze dekkingsgraad kunnen we niet voorspellen.

Kosten vermogensbeheer

In 2021 waren de kosten voor vermogensbeheer € 28,50 miljoen (2020: € 34,08 miljoen). De belangrijkste reden voor de lagere kosten is de afname van de transactiekosten. In 2021 waren de transactiekosten € 6,09 miljoen en waren de totale kosten voor vermogenbeheer exclusief transactiekosten € 22,41 miljoen. Ons totale vermogen steeg in 2021. Vaak worden de kosten dan ook iets hoger. Dat gebeurde in 2021 niet. De vermogensbeheerkosten worden meestal weergegeven in basispunten. Dat is een percentage van het beheerde vermogen. € 28,50 miljoen is 26,2 basispunten (2020: 35,1 basispunten). Een basispunt is 1/100 procent. 26,2 basispunten is dus 0,262%. De vermogensbeheerkosten bestaan uit een aantal categorieën. Met deze indeling in categorieën volgen we de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

Vermogensbeheerkosten per kostensoort

Procenten

	2021	2020
Beheerkosten	0,150	0,165
Vastgoedkosten	0,021	0,021
Bewaarloon	0,006	0,007
Overige kosten	0,029	0,037
Totaal exclusief transactiekosten	0,206	0,230
Transactiekosten	0,056	0,121
Totaal	0,262	0,351

Beheerkosten van beleggingen
Dit zijn de algemene beheerkosten, de kosten van fiduciair beheer en de kosten van renteafdekking. In 2021 waren deze kosten € 16,40 miljoen (2020: € 16,09 miljoen). Dit is iets meer dan in 2020. De belangrijkste reden is de toename van ons totale vermogen.

Transactiekosten
Dit zijn aan- en verkoopkosten. De vermogensbeheerders maken deze kosten als ze handelen in de portefeuille. In 2021 waren deze kosten € 6,09 miljoen (2020: € 11,70 miljoen). Dat is veel minder dan in 2020. Dat kwam doordat de rust op de financiële markten terugkeerde. Door het coronavirus was het in 2020 heel onrustig op de markten. Dit leidde toen tot meer aan- en verkoopkosten.

Vastgoedkosten
Dit zijn de kosten van onze vastgoedbeleggingen. In 2021 waren deze kosten € 2,30 miljoen (2020: € 2,00 miljoen). In 2021 belegden we meer in vastgoed.

Bewaarloon
Dit zijn kosten die we aan de custodian betalen. Dat is de bewaarder van de effecten waarin we beleggen. In 2021 waren deze kosten € 0,60 miljoen (2020: € 0,76 miljoen).

Overige kosten
Dit zijn kosten die ook onder vermogensbeheer vallen. Bijvoorbeeld een gedeelte van de kosten van het bestuursbureau, de kosten van adviseurs en de overige kosten van beleggingsfondsen (niet de vermogensbeheerkosten). In 2021 waren deze kosten € 3,10 miljoen (2020: € 3,60 miljoen).

Prestatie-afhankelijke vergoedingen
Dit zijn vergoedingen die onze vermogensbeheerders ontvangen als ze voldoen aan van tevoren afgesproken prestaties. Prestatie-afhankelijke vergoedingen komen dus boven op de gewone vergoedingen. Wij hebben geen afspraken over prestatie-afhankelijke vergoedingen met onze vermogensbeheerders. Daarom betalen we deze vergoedingen niet.

Transactiekosten per fonds

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Transactiekosten binnen de BMO fondsen		
F&C Universal Investment Grade Credit	531	876
F&C Global High Yield Fonds	664	1.948
Hedge Global Convertible Fund	1.935	2.228
LZ01 regulier vastrentend waarde fonds	282	977
F&C Multi Manager Emerging Market Hard Currency Debt Fund	245	266
Totale Transactiekosten	3.657	6.295
Transactiekosten LDI portefeuille		
LDI pooled fonds	450	397
Transactiekosten van discretionaire beleggingen		
DWS DME	492	1.348
DWS EME	180	818
UBS	327	425
CBRE	-	37
SSGA Beursgenoteerd vastgoed	46	-
SAREF vastgoed	23	314
Discretionaire kopen en verkopen	243	533
Valuta Hedging	669	1.533
Totaal discretionaire en externe beleggingen	1.980	5.008
Totale transactiekosten	6.087	11.700

Aansluiting kosten vermogensbeheer

bedragen in € 1.000.000

	2021	2020
Bestuursverslag		
Beheervergoedingen	22,41	22,38
Transactiekosten	6,09	11,70
Totaal vermogensbeheerkosten bestuursverslag	28,50	34,08
Jaarrekening		
Direct gefactureerd: beheervergoeding	13,23	20,34
Verschil*	15,27	13,74

* Verschil is opgenomen in de indirecte beleggingsresultaten.

Communicatie

In 2021 vroegen we onze deelnemers, gepensioneerden en werkgevers hoe tevreden ze over ons zijn. De deelnemers en gepensioneerden gaven ons een ruime 8. Van de werkgevers kregen we een krappe 8. We waren heel blij met deze cijfers. We gebruikten de inzichten uit dit onderzoek voor ons communicatiebeleidsplan 2022-2024. In november 2021 besteedden we in verschillende communicatiemiddelen aandacht aan de Regeling Vervroegde Uittreding (RVU). Dat is een regeling voor werknemers die onder de cao Sociale Werkvoorziening vallen. Ook verbeterden we de communicatie met de zaakbehartigers van onze deelnemers. In december 2021 verstuurden we de eerste nieuwsbrief speciaal voor zaakbehartigers. En aan de website voegden we dialogen voor zaakbehartigers toe.

Communicatiebeleid

Nieuw communicatiebeleidsplan

In 2021 maakten we een communicatiebeleidsplan voor de komende drie jaar. De basis van het plan is een herkenbaar PWRI-gezicht. Daarnaast vinden we inspelen op de actualiteit belangrijk. En concrete verwachtingen bieden. We kozen drie hoofdthema's:

- betekenisvol in contact komen met de doelgroepen van PWRI
- gerichte ondersteuning en hulp bieden, direct én met de partners van PWRI
- persoonlijk communiceren op de momenten die ertoe doen

We blijven inzetten op samenwerking. Want de beste communicatie maak je samen. We willen een goede partner zijn voor onze deelnemers, gepensioneerden en aangesloten werkgevers. Maar ook voor onze 'steunzenders'. Dat zijn mensen die deelnemers en gepensioneerden helpen om de pensioeninformatie te begrijpen. Onze belangrijkste steunzenders zijn werkgevers en zaakbehartigers. Samen met hen willen wij zoveel mogelijk informatie op maat maken. Zodat we onze deelnemers en gepensioneerden zo goed mogelijk kunnen helpen bij hun pensioenvragen.
In 2021 maakten we het communicatiejaarplan 2022. Dat baseerden we op het communicatiebeleidsplan 2022-2024.

Digitaal mét papier

PWRI kiest een tweesporenbeleid: digitaal mét papier. Dat doen wij bewust, om al onze deelnemers en gepensioneerden te bereiken. Want niet al onze deelnemers zijn digitaal vaardig. Die mensen informeren we op papier. We gaan meer aandacht schenken aan het gebruik van het digitale kanaal. Digitaal communiceren is overigens niet nieuw, we doen het al volop. Eind 2021 ontvingen 45.000 deelnemers hun post digitaal. Zij krijgen hun post alleen nog via MijnPWRI. In 2021 vroegen 499 deelnemers hun pensioen aan via MijnPWRI. We gaan ook vaker en effectiever beeld inzetten in onze communicatie.

Wet toekomst pensioenen: een nieuwe pensioenregeling

In 2021 deden we een onderzoek naar de risicohouding van onze deelnemers. We wilden weten hoeveel risico PWRI mag nemen bij het beleggen van het pensioengeld. Een gemiddeld risico lijkt het beste te passen bij onze deelnemers. Ook bepaalden we hoe we willen communiceren over de overgang naar een nieuwe pensioenregeling. De ingangsdatum van de nieuwe pensioenregeling staat nog niet vast. Die zal ergens tussen 1 januari 2025 en 1 januari 2027 liggen. Ook is nog niet bekend hoe de nieuwe pensioenregeling er precies gaat uitzien. Daarom ligt de nadruk van de communicatie nu op feitelijke informatie. Ook beantwoorden we vragen van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Zodra de nieuwe pensioenregeling vorm krijgt, voegen we daar inhoudelijke informatie aan toe. Daarna spitsen we de inhoudelijke informatie toe op de individuele situatie van de deelnemer of de gepensioneerde. Als alle keuzes voor de nieuwe pensioenregeling zijn gemaakt, maken we een communicatieplan. Voor de concrete communicatie vanaf dat moment.

Communicatieactiviteiten

Een warm welkom voor onze nieuwe deelnemers

In 2021 kregen we na lange tijd weer nieuwe actieve deelnemers. Dit zijn mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie. Dankzij de cao 'Aan de slag' bouwen zij nu ook pensioen bij ons op. In onze eerste Flits in 2021 heetten wij deze nieuwe deelnemers warm welkom.

De Flits

De Flits is onze papieren nieuwsbrief. De Flits verschijnt twee keer per jaar, in het voorjaar en het najaar. In de eerste Flits stonden interviews met een werkgever en een nieuwe deelnemer. Ook gaven we informatie over de pensioenregeling van PWRI. Dat was extra informatie. Dus bovenop de informatie die we altijd al aan onze nieuwe deelnemers geven. In de tweede Flits in 2021 hadden we aandacht voor de impact van corona op onze sector. En voor de gevolgen van arbeidsongeschiktheid voor het pensioen van onze deelnemers. Wij vinden dat een belangrijk onderwerp, dat vaak aandacht moet krijgen. Zo stimuleren we onze deelnemers of hun zaakbehartigers om actie te ondernemen als dat nodig is.

Digitale nieuwsbrieven

Tussen de Flitsen door stuurden we digitale nieuwsbrieven naar onze deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Daarin communiceerden we over verschillende onderwerpen. Zoals het aanmelden van zaakbehartigers, de toeslagverlening op 1 januari 2022, de Regeling Vervroegde Uittreding (RVU) en de nieuwe premie 2022.

Betere informatie voor zaakbehartigers

Veel deelnemers en gepensioneerden hebben een 'zaakbehartiger'. Zaakbehartigers zijn familieleden of vrienden die de deelnemers helpen bij pensioenvragen. We verbeterden de informatie voor zaakbehartigers op onze website. Daar staan nu ook dialogen speciaal voor zaakbehartigers. De dialogen helpen de zaakbehartigers bij het beantwoorden van pensioenvragen van de deelnemer. In december 2021 verstuurden we de eerste 'zaakbehartigersnieuwsbrief'. Alle zaakbehartigers die bij ons zijn aangemeld, kregen deze digitale nieuwsbrief. In de nieuwsbrief legden we uit hoe zaakbehartigers deelnemers en gepensioneerden kunnen helpen. En hoe wij de zaakbehartigers helpen. Wij willen de zaakbehartigers twee keer per jaar een nieuwsbrief sturen.
Deelnemers en gepensioneerden kunnen hun zaakbehartiger bij ons aanmelden. Aangemelde zaakbehartigers krijgen dan een e-mail elke keer als 'hun' deelnemer of gepensioneerde post van ons ontvangt. De zaakbehartiger kan dan zelf bepalen of hij of zij contact met de deelnemer of gepensioneerde opneemt. We willen graag dat meer deelnemers en gepensioneerden hun zaakbehartiger bij ons aanmelden. Daarvoor voerden we in december 2021 campagne onder een deel van onze deelnemers.

De 6 stappen van met pensioen gaan

We pasten de communicatie over het proces 'met pensioen gaan' aan. We knipten dit proces op in zes stappen. Deze stappen vormen de rode draad in onze communicatie. Deelnemers die met pensioen gaan, kunnen hun pensioen dus stap voor stap regelen. Ook onze website pasten we hierop aan. We maakten een mooie animatie, om onze deelnemers te stimuleren de zes stappen te volgen. En we stelden een routekaart op. De zes stappen staan ook in de 'Bewaarflits'. De Bewaarflits is een speciale uitgave van de Flits voor deelnemers die bijna met pensioen gaan.

AOV in MijnPWRI

We voegden de aanvullende oudedagsvoorziening (AOV) toe aan MijnPWRI. Deelnemers kunnen de informatie over hun AOV-tegoed nu altijd in MijnPWRI terugvinden. Wij stimuleren onze deelnemers om hun pensioen digitaal aan te vragen. Deelnemers die een AOV-tegoed hebben, kunnen dat nu tegelijk met hun pensioen aanvragen.

Regeling Vervroegde Uittreding

In november 2021 informeerden we onze deelnemers via verschillende communicatiekanalen – website, nieuwsbrieven en Flits – over de Regeling Vervroegde Uittreding (RVU). Dit is een nieuwe regeling voor werknemers die onder de cao Sociale Werkvoorziening vallen. Gebruikmaken van de RVU heeft gevolgen voor het pensioen. We informeerden de deelnemers ook over de gevolgen van het eventueel eerder laten ingaan van het pensioen. We wezen de deelnemers duidelijk op de mogelijkheid om advies te vragen aan een financieel adviseur. Deze mogelijkheid is onderdeel van de cao. Bij PWRI kunnen de deelnemers pensioenberekeningen opvragen, om mee te nemen naar de financieel adviseur. De werkgevers informeerden we ook over de RVU. Bijvoorbeeld hoe ze de gegevens van deelnemers die gebruikmaken van de RVU goed bij ons kunnen aanleveren. We stemden de communicatie af met de sociale partners. In 2022 houden we goed in de gaten of aanvullende communicatie nodig is.

HR Kennisdagen

In november 2021 organiseerden we de jaarlijkse HR-kennisdagen voor werkgevers. Een bestuurslid gaf een toelichting op de ontwikkelingen binnen en buiten PWRI. Verder ging de dag vooral over de Regeling Vervroegde Uittreding (RVU). Een actueel onderwerp, en dat zagen we terug in de opkomst: verspreid over vier dagen namen maar liefst 78 werkgevers deel. Zij waardeerden onze HR-kennisdagen goed.
In het voorjaar van 2021 organiseerden we bovendien een HR-kennisdag voor nieuwe werkgevers. Nu PWRI weer groeit, sluiten zich ook weer nieuwe werkgevers aan. Na een warm welkom en een toelichting van een bestuurslid vertelden we de werkgevers over de pensioenregeling. Ook legden we uit welke ondersteunende communicatiemiddelen we hebben. Op onze website voegden we onder ‘Ik ben werkgever’ de pagina ‘HR-ondersteuning’ toe. Hier vinden werkgevers meer informatie over onze HR-kennisdagen.

Pensioen3daagse

Het platform Wijzer in Geldzaken organiseert elk jaar in november de Pensioen3Daagse. Dan vinden in het hele land pensioenactiviteiten plaats. Door corona hadden werkgevers minder interesse in voorlichtingsbijeenkomsten dan normaal. We organiseerden bijeenkomsten bij drie werkgevers, digitaal en fysiek. Naast groepspresentaties gaven we enkele individuele voorlichtingen.
Ook in gewone voorlichtingsbijeenkomsten was minder interesse dan voor corona. Daarom plaatsten we video’s op onze website. Werkgevers kunnen de video’s gebruiken voor pensioenvoorlichting van hun werknemers.

Klankbordgroepen

PWRI vindt direct contact met deelnemers, gepensioneerden en werkgevers heel belangrijk. We willen weten wat ze van belangrijke onderwerpen of communicatie-uitingen vinden. En of ze suggesties voor verbeteringen hebben. Daarom hebben we een klankbordgroep deelnemers en een klankbordgroep werkgevers. Beide groepen kwamen in 2021 twee keer bij elkaar. We waarderen de input van de klankbordgroepen enorm. Het helpt ons om onze deelnemers, gepensioneerden en werkgevers beter te bereiken. En om onze pensioenprocessen aan te scherpen. In 2022 doen we een proef met een klankbordgroep zaakbehartigers.

Risicomanagement

Wij willen dat de premie van onze deelnemers betaalbaar is en dat ze een goed pensioen krijgen. Dat kan een ouderdomspensioen zijn of een pensioen voor de partner als een deelnemer overlijdt. Om deze doelen te bereiken volgen we het pensioenreglement en beleggen we ons vermogen zo goed mogelijk. We houden daarbij rekening met verschillende risico's. We nemen maatregelen om deze risico's goed te beheersen. Maar eerst stellen we vast hoeveel risico wij en onze deelnemers eigenlijk willen nemen. Dat is onze risicobereidheid. Daar maken we afspraken over. Die afspraken zijn onze risicohouding. Daarnaast hebben regels en wetten invloed op de manier waarop we met risico's omgaan.

Onze risicohouding

Wij willen aan onze verplichtingen kunnen voldoen en liefst ook toeslag kunnen verlenen. Dat kan alleen als onze financiën goed op orde zijn. Goed omgaan met risico's is dan belangrijk. Daarom stelt het bestuur een risicohouding vast. Daar zijn ook wettelijke regels voor. De risicohouding geeft aan hoeveel risico wij willen nemen.
In 2021 deden we een onderzoek naar de risicohouding van onze deelnemers en gepensioneerden. We wilden weten hoeveel risico PWRI mag nemen bij het beleggen van hun pensioengeld. We hebben veel geleerd van het onderzoek. Een gemiddeld risico lijkt het beste te passen bij onze deelnemers en gepensioneerden.

Risicocategorieën

PWRI heeft te maken met verschillende risico's. Er zijn vier risicocategorieën:

- strategisch risico
- financieel risico
- operationeel risico
- compliance risico

Het bestuur bepaalt hoeveel risico PWRI wil lopen om zijn doelen te bereiken. Dat verschilt per doel en per risicocategorie.

Risicohouding per risicocategorie

Risicocategorie	Risicoacceptatie	Toelichting
Strategisch	Midden	PWRI is bereid beperkte risico's te nemen bij het nastreven van zijn ambities. PWRI zoekt de balans tussen zijn maatschappelijke functie (lage risicoacceptatie) en zijn pensioenambities (hogere risicoacceptatie).
Financieel	Midden	PWRI onderhoudt een solide financiële positie om zijn pensioenafspraken en ambities te kunnen realiseren. PWRI is niet bereid onverantwoorde risico's te lopen die de toegezegde pensioenaanspraken in gevaar kunnen brengen.
Operationeel	Laag	PWRI richt zich op een juiste uitvoering van de pensioenregeling en streeft ernaar de risico's die hiermee samenhangen zoveel mogelijk te beperken.
Compliance	Laag	PWRI wil voldoen aan de wet- en regelgeving. We hebben daarbij speciale aandacht voor wet- en regelgeving voor goed bestuur en integriteit.

Risicobeleid en risicomanagementproces

In ons risicobeleid staat hoe we omgaan met risico's. We hebben een risicomanagementproces waarmee we de belangrijkste risico's volgen. De bestuurscommissies en onze risicomanager houden in de gaten of we goede maatregelen nemen om de risico's te beheersen. En of de risico's niet hoger zijn dan onze risicobereidheid. Zodat het bestuur – als dat nodig is – op tijd kan bijsturen.

De strategische risico's in 2021

Strategische risico's zijn risico's die onze strategische doelen in gevaar brengen. De Participatiewet uit 2015 is bijvoorbeeld een strategisch risico voor ons. Want door de invoering van de Participatiewet werd PWRI een 'krimpend' fonds. Dat betekent dat we geen nieuwe deelnemers meer kregen. Daardoor nam het aantal deelnemers en gepensioneerden langzaam af. Zo ontstond het risico dat we misschien niet altijd zelfstandig konden blijven bestaan. PWRI heeft normen vastgesteld om dit risico te bewaken. Onze risicobereidheid is niet overschreden. In 2021 sloten de werkgevers en de vakbonden een nieuwe cao voor mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie. Die cao heet 'Aan de slag' en ging op 1 juli 2021 in. Volgens de cao bouwen nu ook deze werknemers pensioen bij ons op. In 2020 besloten we om in 2022 weer te gaan nadenken over zelfstandig blijven of samengaan met een ander pensioenfonds. Natuurlijk houden we daarbij ook rekening met deze nieuwe ontwikkelingen.

Een andere strategische ontwikkeling is het nieuwe pensioenstelsel. Met de sociale partners keken we welk pensioencontract het beste past bij de risicobereidheid van onze deelnemers. De sociale partners kozen voor de solidaire premieregeling. Met onze uitvoerders bereidden we alvast de overgang naar het nieuwe stelsel voor. Dit gaat gepaard met risico's. Want bij elk groot verandertraject horen risico's. Een zorgvuldige voorbereiding helpt de risico's goed te beheersen. PWRI beoordeelt ieder kwartaal de aan de overgang verbonden risico's en de voortgang. De voorbereidingen verlopen goed en ook op tijd.

De financiële risico's in 2021

Financiële risico's zijn risico's die onze financiële doelen in gevaar brengen. In 2021 ontwikkelde de aandelenmarkt zich positief. Dit zorgde voor een goed rendement. Op 31 december 2021 was onze actuele dekkingsgraad 124,0%. Dat was hoger dan onze vereiste dekkingsgraad. We hoeven in 2022 geen herstelplan te schrijven voor De Nederlandsche Bank. PWRI bekijkt ieder kwartaal of de financiële risicobeheersing binnen de risicobereidheid blijft. We bekijken daarbij de risicohouding van het fonds, het strategisch beleggingsbeleid en de afspraken in het beleggingsplan.

De operationele risico's in 2021

Operationele risico's hebben te maken met de uitvoering van de pensioenregeling en van het beleggingsplan. In de Pensioenwet staat dat we de uitvoering goed in de gaten moeten houden. PWRI besteedt de uitvoering van de pensioenregeling uit aan APG. Onze beleggingen besteden we uit aan BMO. Maar BMO doet dat niet alleen. Vermogensbeheerders UBS en DWS beheren onze aandelenportefeuilles. Altera, ASR, CBRE en Syntrus Achmea beheren onze vastgoedportefeuilles. State Street zorgt voor de afhandeling van effectentransacties en alle activiteiten die daarmee verband houden. PWRI is dus van heel veel partijen afhankelijk.

Om te zorgen dat wij de risico's die verband houden met het uitbesteden van al onze activiteiten goed beheersen, hebben we beleid opgesteld waar alle partijen zich aan moeten houden. Want we willen dat onze gegevens kloppen en goed beveiligd zijn en dat de uitvoeringsprocessen niet onderbroken worden door bijvoorbeeld een cyberaanval. PWRI bekijkt of de operationele risicobeheersing goed op orde is. Aandachtspunten zijn een goed inzicht in alle (onder)uitbestedingen, de beheersing van cyberrisico's en een goed inzicht in de datakwaliteit.

Het compliancerisico in 2021

Het compliancerisico is het risico dat PWRI niet voldoet aan de wet- en regelgeving. Dit risico wordt steeds groter omdat het aantal wetten en regels voor pensioenfondsen toeneemt. Wij zorgen dat we op tijd aan nieuwe wet- en regelgeving voldoen. PWRI bekijkt per kwartaal of de compliance risico's goed beheerst worden volgens de lage risicobereidheid van het fonds.

Ook het integriteitsrisico is onderdeel van het compliancerisico. Wij voeren jaarlijks een Systematische Integriteits Risico Analyse (SIRA) uit. In 2021 stonden we stil bij de toegenomen risico's op het gebied van cybercrime. We namen aanvullende maatregelen om deze goed te beheersen. Andere risico's die we in de SIRA beoordelen zijn bijvoorbeeld het frauderisico en het risico van belangenverstrengeling. We stelden vast dat we deze risico's goed beheersen.

Sleutelfuncties uit IORPII

Sinds 13 januari 2019 gelden nieuwe Europese regels voor pensioenfondsen. Deze regels staan in de nieuwe Institutions for Occupational Retirement Provision Directive, afgekort tot IORP II. Een van de nieuwe regels uit de IORP II is dat een pensioenfonds drie sleutelfuncties moet invullen:

- de actuariële sleutelfunctie
- de sleutelfunctie risicomanagement
- de sleutelfunctie interne audit

Sander Voskuilen heeft de actuariële sleutelfunctie. Sander Voskuilen werkt bij Mercer. Berry Spitsbaard heeft de sleutelfunctie interne audit. Esther Gagliardi heeft de sleutelfunctie risicomanagement. Berry Spitsbaard en Esther Gagliardi werken beiden bij het bestuursbureau van PWRI. DNB toetste de houders van de sleutelfuncties en keurde ze goed.

De actuariële sleutelfunctiehouder controleert vier keer per jaar of we onze verplichtingen wel goed berekenen. De sleutelfunctiehouder risicomanagement beoordeelt of we de belangrijkste risico's voldoende beheersen. De sleutelfunctiehouder interne audit beoordeelt of ons risicoraamwerk goed functioneert. De sleutelfunctiehouders rapporteren hun bevindingen aan het bestuur en de raad van toezicht. In 2021 rapporteerden ze geen bevindingen van materieel belang.

Eigenrisicobeoordeling

In 2021 voerden we een eigenrisicobeoordeling uit. Deze stuurden we naar DNB. In de IORP II staat dat we dit moeten doen. We beschreven de huidige risicobeheersing en we voerden een scenarioanalyse uit. Daarmee keken we naar de impact van nieuwe en gewijzigde risico's op het risicoprofiel van PWRI. Ook beoordeelden we de effectiviteit van het risicomanagement. We constateerden dat we het risico-eigenaarschap beter moeten verankeren in de bestuurscommissies. Hiervoor maakten we een verbeterplan.

Aandachtspunten in 2022

- In 2022 beoordelen we onze toekomststrategie opnieuw. We houden rekening met nieuwe ontwikkelingen, zoals de pensioenregeling voor mensen die onder de Participatiewet vallen en in dienst zijn van een publieke organisatie.
- We bereiden ons verder voor op de nieuwe pensioenregeling. We verminderen onnodige complexiteit in de pensioenuitvoering en zorgen dat de datakwaliteit op orde is.
- We gaan verder met de digitalisering van de pensioenuitvoering. Want daardoor maken we minder fouten én het is uiteindelijk goedkoper. Ook willen we aansluiten bij de maatschappelijke ontwikkeling om steeds meer digitaal met de deelnemer te communiceren.
- We houden de kosten per deelnemer zo laag mogelijk.
- We verankeren het risico-eigenaarschap goed in de bestuurscommissies.

Wat is en doet PWRI?

Pensioenfonds Werk en (re)Integratie (PWRI) bestaat sinds 9 december 1994. PWRI is de rechtsopvolger van de Stichting Bedrijfspensioenfonds Sociale Werkvoorziening, die op 1 januari 1990 werd opgericht. We zijn aangesloten bij de Pensioenfederatie. De Pensioenfederatie is de overkoepelende organisatie voor alle pensioenfondsen in Nederland. In dit hoofdstuk staat hoe PWRI georganiseerd is.

Het bestuur

Het bestuur bepaalt het beleid van PWRI en let op een goede uitvoering. Het bestuur heeft acht leden. Vier leden vertegenwoordigen de werkgevers. De werkgeversorganisatie VNG draagt deze leden voor. De andere vier leden vertegenwoordigen de (gewezen) deelnemers en de gepensioneerden. De werknemersorganisaties FNV en CNV Connectief dragen drie leden voor. De gepensioneerden in het verantwoordingsorgaan dragen één lid voor.
Eén bestuurslid is voorzitter. De voorzitter wisselt elke twee jaar. De ene keer komt de voorzitter uit de werkgeversorganisatie, de andere keer uit de werknemersorganisatie. Eind 2021 bestond het bestuur uit drie mannen en vijf vrouwen. Eén bestuurslid was jonger dan 50 jaar en twee bestuursleden waren jonger dan 60 jaar. Vijf bestuursleden waren ouder dan 60 jaar.

Bestuurscommissies en organen

Bestuurscommissies adviseren het bestuur. Ze spreken belangrijke onderwerpen alvast goed door. Zodat het bestuur makkelijker een besluit kan nemen. In de bestuurscommissies zitten bestuursleden. In sommige commissies zitten ook externe deskundigen. Er zijn vier bestuurscommissies en een geschillencommissie. Verder zijn er nog twee organen: het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht. Zij controleren en adviseren het bestuur.

Uitvoerders en adviseurs

PWRI besteedt de pensioenadministratie en -communicatie en het vermogensbeheer uit. De organisaties die dit voor ons doen, zijn onze uitvoerders. Daarnaast hebben wij externe adviseurs.

Het bestuursbureau

Het bestuursbureau helpt het bestuur en de bestuurscommissies om hun werk goed te doen. De medewerkers van het bestuursbureau werken beleidsonderwerpen uit en bereiden alle vergaderingen voor. Ook kijken de medewerkers van het bestuursbureau of de pensioenuitvoeringsorganisatie en de vermogensbeheerders hun werk goed doen. Bij het bestuursbureau werken negen mensen.

De commissies en organen

Pensioencommissie

De pensioencommissie adviseert over het beleid voor juridische en actuariële onderwerpen. Denk aan wijzigingen in de statuten en reglementen. Ook adviseert de commissie over de premie en het indexatiebeleid. En over alles wat met de uitvoering van de pensioenregeling te maken heeft.

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie adviseert het bestuur over het beleggingsbeleid. Ook houdt de commissie toezicht op het werk van de vermogensbeheerders.

Communicatiecommissie
De communicatiecommissie adviseert over begrijpelijk en op het juiste moment communiceren. De commissie adviseert ook over het communicatiebeleid.

Commissie interne beheersing
De commissie interne beheersing adviseert over intern beleid van PWRI. Ook kijkt de commissie naar de begroting en de kosten. En naar de manier waarop we met risico's omgaan. Verder zorgt de commissie dat het jaarverslag elk jaar op tijd bij het bestuur is.

Geschillencommissie
Een geschil is een verschil van mening. Soms is een deelnemer of gepensioneerde het niet eens met een beslissing volgens het reglement of de statuten. Dan kan de deelnemer of gepensioneerde dit voorleggen aan de geschillencommissie. In de geschillencommissie zitten onafhankelijke deskundigen.

Verantwoordingsorgaan
Het verantwoordingsorgaan heeft vijftien leden: vijf namens de werkgevers, vier namens de gepensioneerden en zes namens de actieve deelnemers. PWRI heeft meer actieve deelnemers dan gepensioneerden. Daarom heeft het verantwoordingsorgaan ook meer vertegenwoordigers van de actieve deelnemers dan van de gepensioneerden. Het verantwoordingsorgaan oordeelt achteraf over het beleid van het bestuur. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan – met de reactie van het bestuur – staat in het hoofdstuk Verantwoording en intern toezicht.

Raad van toezicht
De raad van toezicht controleert of het bestuur zijn werk goed doet. Dat betekent dat de raad kijkt of het bestuur goed leiding geeft aan PWRI. En of het bestuur goed omgaat met risico's. De raad van toezicht is klankbord van het bestuur. De raad van toezicht heeft drie onafhankelijke leden. De leden zijn onafhankelijk omdat ze van buiten PWRI komen. Alle drie weten ze veel van het besturen van een pensioenfonds. Een verslag van de raad van toezicht staat in het hoofdstuk Verantwoording en intern toezicht.

Wie doet wat in 2021

Bestuur

	Namens	Sinds
Xander den Uyl, voorzitter	werknemersorganisatie FNV	2011
Kees Bethlehem, vicevoorzitter*	werkgeversorganisatie VNG	2009
Rita van Ewijk, vicevoorzitter**	werkgeversorganisatie VNG	2021
Marco Kastelein, plaatsvervangend voorzitter	werknemersorganisatie CNV Connectief	2013
Harm Kelderman, plaatsvervangend vicevoorzitter	werkgeversorganisatie VNG	2010
Marsha van Beusekom	werkgeversorganisatie VNG	2017
Mariëtte van der Neut***	Werknemersorganisatie FNV	2021
Ria Oomen-Ruijten	gepensioneerden	2014
Hermien Wiselius-Kottelenberg	werkgeversorganisatie VNG	2015

*tot 1 november 2021
**vanaf 1 november 2021
***vanaf 14 juli 2021

Bestuursbureau

Agnes Bleyenberg (gastvrouw en administratief medewerker)
Esther Gagliardi (risicomanager en sleutelfunctiehouder risicomanagement)
Wim Hoek (directeur)
Imke Hollander (bestuursadviseur vermogensbeheer)
Edwin Knoppert (senior communicatieadviseur, vanaf 1 september 2021)
Nadia Pattavina (beleidsadviseur communicatie, tot 1 juni 2021)
Robbert van Schaik (bestuursadviseur)
Berry Spitsbaard (controller en sleutelfunctiehouder interne audit)
Maureen Vermeulen (officemanager)
Mieke Wit (bestuursadviseur pensioenbeheer)

Pensioencommissie

Ria Oomen-Ruijten (voorzitter)
Harm Kelderman
Xander den Uyl
Hermien Wiselius-Kottelenberg

Beleggingscommissie

Marco Kastelein (voorzitter)
Marsha van Beusekom
Xander den Uyl
Hermien Wiselius-Kottelenberg
Martijn Euverman (extern deskundige)
Willeke Pieters-Wouters (extern deskundige)

Communicatiecommissie

Harm Kelderman (voorzitter)
Kees Bethlehem (tot 1 november 2021)
Rita van Ewijk (vanaf 1 november 2021)
Mariëtte van der Neut (vanaf 14 juli 2021)
Ria Oomen-Ruijten

Commissie Interne Beheersing

Marsha van Beusekom (voorzitter)
Kees Bethlehem (tot 1 november 2021)
Rita van Ewijk (vanaf 1 november 2021)
Marco Kastelein
Mariëtte van der Neut (vanaf 14 juli 2021)

Geschillencommissie

Elly van Zadelhoff (voorzitter)
Martha Kremers-de Col
Ad van der Linden

Verantwoordingsorgaan

	Namens	Sinds
Jo Vaessen (voorzitter)	gepensioneerden (FNV)	2014
Martin Stevens (vicevoorzitter)	gepensioneerden (ANBO)	2014
Rogier van Luxemburg (secretaris)	werkgeversorganisatie VNG	2018
John Bergman (vicesecretaris)	werknemersorganisatie CNV Overheid	2014
Marten Bosma	werkgeversorganisatie VNG	2014
Phemi Coolen	werkgeversorganisatie VNG	2018
Ronnie ter Horst	werknemersorganisatie CNV Overheid	2018
Jan Lammers	gepensioneerden (ANBO)	2014
Gerben Maurix	werknemersorganisatie FNV	2014
Gerard Peters	werknemersorganisatie FNV	2014
Louis Rolevink	gepensioneerden (FNV)	2020
Jan Simons*	werkgeversorganisatie VNG	2016
Marielle Sluiter	werkgeversorganisatie VNG	2020
Antoon Theijs	werknemersorganisatie FNV	2021
Gerard Veldhuis	werknemersorganisatie FNV	2014

*tot en met 31 december 2021

Raad van toezicht

	Sinds
Falco Valkenburg (voorzitter)	2017
Wim van Iersel	2019
Margriet Stavast-Groothuis	2021

Uitvoerders

Pensioenuitvoeringsorganisatie

APG is sinds 1 januari 2012 de pensioenuitvoeringsorganisatie van PWRI. APG voert de pensioenadministratie en -communicatie uit.

Vermogensbeheerders

BMO Global Asset Management is de fiduciair vermogensbeheerder van PWRI. BMO beheert ook een groot deel van ons vermogen. DWS en UBS beheren onze reguliere aandelenportefeuille. Het vermogensbeheer van vastgoed besteden we uit aan Altera, ASR, Bouwinvest, CBRE en Syntrus Achmea en dat van hypotheken aan Syntrus Achmea.

Custodian

State Street is de bewaarder van de beleggingen van PWRI.

Externe adviseurs

Adviserend actuaris: Willis Towers Watson
Certificerend actuaris: Mercer Nederland BV
Fiduciair vermogensbeheerder: BMO Global Asset Management
Accountant: EY
Externe compliance officer: C-i-C

Andere functies bestuursleden

Naam	Geboortejaar	Nevenfuncties
Marsha van Beusekom	1973	investment consultant AON
		lid dagelijks bestuur Stichting Pensioenfonds voor de zoetwarenindustrie
		bestuursfunctie AON Investment Netherlands
		voorzitter Dutch Operating Committee UnitedPensions
Rita van Ewijk, vicevoorzitter	1966	lid van de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (sinds 1 juli 2021)
		bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicobeheer Stichting Pensioenfonds Yara Nederland
		werkgeversvoorzitter bestuur Stichting bedrijfstakpensioenfonds voor het Kappersbedrijf
		bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicobeheer Stichting Pensioenfonds Hewlett-Packard Nederland (tot 1 oktober 2021)
		lid visitatiecommissie Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten (tot 1 juli 2021)
		vereffenaar van Stichting Pensioenfonds Equens in liquidatie (tot 15 januari 2021)
Marco Kastelein	1957	lid algemeen bestuur hoogheemraadschap van Rijnland
		lid dagelijks bestuur hoogheemraadschap van Rijnland
		voorzitter voetbalvereniging cvv De Jodan Boys
		bestuurslid van de Stichting tot Bevordering van de Diaconessenarbeid (per 1-1-2021)
Harm Kelderman	1953	voorzitter raad van toezicht Attendiz
		voorzitter Paul Pellafonds
		lid van geschillencommissie Stichting Werken in Losser
		lid van geschillencommissie Werkprojecten Oldenzaal
		penningmeester Rotaryclub Enschede-Zuid
Mariette van der Neut	1963	pensioenbestuurder FNV
Ria Oomen-Ruijten	1950	lid Eerste Kamer
		toezichthouder Fontys
		toezichthouder Koninklijke Vereniging van Leden der Nederlandse Ridderorden
		bestuurslid Robert Schuman Foundation Luxemburg
Xander den Uyl, voorzitter	1953	bestuurslid ABP
		board member PRI (Principles for Responsible Investment) (tot en met 31 december 2021)
Hermien Wiselius	1961	directeur MGR sociaal domein Centraal Nederland
		lid raad van toezicht Raster
		lid raad van advies van TNO in het kader van PSO
		penningmeester Kamerkoor vocaal ensemble Lochem (sinds 15 oktober 2021)
		voorzitter van de Stichting tot behoud van het Zwieps Lokaal (tot en met 1 februari 2022)
Kees Bethlehem, vicevoorzitter	1956	vicevoorzitter VVE Grachteneijnde Helmond

Utrecht, 24 juni 2022

Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie

Het bestuur

2

VERANTWOORDING EN INTERN TOEZICHT

Verslag verantwoordingsorgaan

Op 3 juni 2022 heeft het bestuur van PWRI verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid in 2021.

Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is tot stand gekomen op basis van het concept-jaarverslag 2021, het rapport van de actuaris en de accountant, alsmede informatie uit gesprekken met het bestuur, de raad van toezicht, de certificerend actuaris en de controlerend accountant van het pensioenfonds alsook de eigen waarnemingen van het verantwoordingsorgaan. Dit verslag omvat een overzicht van de werkzaamheden van het verantwoordingsorgaan en de voor PWRI belangrijke onderwerpen die het verantwoordingsorgaan met het bestuur heeft besproken. Het verslag wordt afgerond met een oordeel van het verantwoordingsorgaan over het handelen van het bestuur in 2021.

Het verantwoordingsorgaan in 2021

Het verantwoordingsorgaan telt vijftien leden: zes leden gekozen door actieve deelnemers, vier leden gekozen door gepensioneerden en vijf vertegenwoordigers van werkgevers, benoemd door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Het verantwoordingsorgaan is in 2021 gewend geraakt aan de digitale vergaderingen en heeft, ondanks het gemis aan persoonlijk contact onderling, maar ook met het bestuur en de raad van toezicht, zijn taak goed kunnen uitoefenen.

Het bestuur heeft het verantwoordingsorgaan afgelopen jaar geïnformeerd over de volgende onderwerpen:

- voortgang project Wet toekomst pensioenen;
- maand- en kwartaalrapportages;
- de haalbaarheidstoets 2021;
- het grondslagenonderzoek 2021;
- het herstelplan;
- het beleggingsplan 2021;
- de compliance-regelingen:
  a. gedragscode per 1 januari 2021
  b. klokkenluidersregeling
  c. incidentenregeling.

Educatieve ontwikkeling

In het kader van de educatieve ontwikkeling van het verantwoordingsorgaan heeft een studieochtend plaatsgevonden over de ALM-studie. Dat is een studie naar de integrale afweging tussen beleidsinstrumenten en de impact van de keuzes op de risico's en rendementen. Deze studie is nodig is om het langtermijnbeleid te bepalen en onderbouwen. Een lid van het bestuur, gefaciliteerd door het bestuursbureau, heeft het verantwoordingsorgaan in die ochtend alles uitgelegd over de uitgangspunten en de uitkomsten van de ALM-studie. Het verantwoordingsorgaan spreekt zijn waardering uit richting het bestuur en het bestuursbureau voor deze leerzame sessie.

Zelfevaluatie

Alhoewel het verantwoordingsorgaan voorbereidingen heeft getroffen om een zelfevaluatie uit te voeren, heeft deze niet plaatsgevonden. De coronapandemie maakte een fysieke bijeenkomst niet mogelijk, volgens het verantwoordingsorgaan een voorwaarde om tot een goede zelfevaluatie te komen. Ook gaat nu het laatste jaar van de zittingstermijn in. Vanwege de belasting die de invoering van het nieuwe pensioencontract van het verantwoordingsorgaan vraagt, moet de vraag beantwoord worden of een zelfevaluatie nog opportuun is.

Activiteiten van het verantwoordingsorgaan

De werkzaamheden van het verantwoordingsorgaan bestaan uit het (ongevraagd) geven van advies aan het bestuur en het beoordelen van het beleid en handelen van het bestuur.

Adviezen van het verantwoordingsorgaan

In het kader van de adviesbevoegdheid heeft het verantwoordingsorgaan advies gegeven op onderstaande adviesaanvragen (in alle gevallen is positief gereageerd op de adviezen):

- Het wijzigen van het uitvoeringsreglement.
- Het communicatiebeleidsplan 2022-2024. Positieve reactie van het verantwoordingsorgaan met enkele aanbevelingen opgenomen in een brief van 18 oktober 2021.
- De samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.
- Het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure.

Samenwerking met het bestuur

Het verantwoordingsorgaan wordt door het bestuur goed en tijdig geïnformeerd over de besluitvorming en de strategische ontwikkelingen. De maand- en kwartaalrapportages en de bestuursbesluiten worden gedeeld met het verantwoordingsorgaan, waardoor er een goed, actueel inzicht is in de financiële positie van het fonds. Ook zijn de bestuursleden goed te bereiken en bereid om te luisteren naar het verantwoordingsorgaan.

Samenwerking met de raad van toezicht

De raad van toezicht stelt jaarlijks een toezichtsdocument op met daarin de enkele specifieke thema's waarop intern toezicht wordt gehouden. Die thema's zijn gedeeld met het verantwoordingsorgaan en de werkzaamheden zijn op elkaar afgestemd.
De raad van toezicht heeft verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan over de uitvoering van zijn taken en de uitoefening van de bevoegdheden. In dat kader heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van de toezichtsrapportage van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan heeft vragen geformuleerd en daarover overleg gevoerd met de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan heeft waardering voor de wijze waarop de raad van toezicht zijn taken heeft uitgevoerd, hetgeen tot uiting is gekomen in een leesbaar en overzichtelijk rapport.

Aandachtspunten van het verantwoordingsorgaan

Financiën van het fonds en het pensioen- en vermogensbeheer
Ondanks de coronacrisis en de stijging van de consumentenprijzen eind 2021 is het mogelijk gebleken om de pensioenen gedeeltelijk te indexeren. Dat is alleen mogelijk als het beleggingsbeleid op orde is en de beleggingen ook echt renderen. De rendementen zijn zodanig dat het belegd vermogen voor het tweede jaar op rij boven de € 10 miljard uitkomt. PWRI wordt daarmee ingeschaald als 'groot' pensioenfonds volgens de DNB. Het verantwoordingsorgaan is in deze ontwikkeling en de gevolgen daarvan meegenomen.
Daarnaast zijn we verheugd dat de kosten van pensioenbeheer op hetzelfde niveau zijn gebleven als in 2020.

Algemeen oordeel

Het verantwoordingsorgaan van PWRI is van mening dat het bestuur van het pensioenfonds de werkzaamheden op een adequate wijze heeft opgepakt en in het jaarverslag aantoont dat het 'in control' is. Ook ziet het verantwoordingsorgaan dat het bestuur prima ondersteund wordt door het bestuursbureau en een goed contact heeft met de pensioenuitvoerder, de verschillende adviseurs en de raad van toezicht.

Het verantwoordingsorgaan dankt het bestuur en de raad van toezicht voor de prettige en efficiënte wijze van samenwerken en vertrouwt erop dat dit ook in de toekomst wordt voortgezet.

Reactie bestuur op verslag verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt u voor uw positieve oordeel over ons gevoerde beleid en onze opstelling. En voor de door u uitgesproken waardering voor de ondersteuning van het bestuursbureau. Het stemt het bestuur tevreden dat u zich ook dit jaar goed en tijdig geïnformeerd voelt. Met de overgang naar een nieuw pensioenstelsel is de educatieve ontwikkeling van het verantwoordingsorgaan ook de komende periode van groot belang. De leden van het bestuur en van het bestuusbureau helpen u hier graag bij.
Het bestuur waardeert uw inbreng en uw adviezen. We vertrouwen erop dat de prettige en efficiënte samenwerking in 2022 wordt voortgezet.

Verslag raad van toezicht

Dit verslag bevat de bevindingen van de raad van toezicht naar aanleiding van zijn onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie over 2021. De raad van toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De raad van toezicht is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. De raad van toezicht staat het bestuur met raad ter zijde. Daarnaast heeft de raad van toezicht goedkeuringsrechten voor een aantal bestuursbesluiten. De raad van toezicht hanteert bij het uitvoeren van zijn taak als leidraad de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector.

De raad van toezicht heeft zich in 2021, naast de wettelijke taken, gericht op de volgende specifieke thema's. In ons toezichtdocument 2021 van 11 december 2020 beschreven we het als volgt:

Pensioenakkoord en brede discussie over de beleidsvorming
Wij willen de brede discussie ophangen aan drie kapstokken:

1. Adequate risicobeheersing
2. Evenwichtige belangenafweging
3. Opdrachtaanvaarding

De keuze voor welk pensioencontract en de problematiek van het 'invaren' zijn belangrijke elementen die direct voortvloeien uit het pensioenakkoord.
De keuzes binnen het pensioenakkoord hebben ook een directe relatie tot de toekomststrategie van het fonds en zo ook de ontwikkelingen met betrekking tot een pensioenregeling voor de 'Participatiewetters'. Deze ontwikkelingen raken vrijwel alle beleidsterreinen van PWRI. Welk proces heeft het bestuur voor ogen om te komen tot een besluit, de genoemde drie kapstokken indachtig? Enkele detailvragen zijn dan:

- Welke strategische planning voor de korte en voor de lange termijn heeft het bestuur en meer specifiek bij elke optie in het kader van de toekomstdiscussie?
- Wat zijn de kaders?

ERB (eigenrisicobeoordeling)
Het bestuur heeft aangegeven dat in 2021 de eigenrisicobeoordeling (ERB) op de bestuurlijke agenda staat. Dit is de eerste keer dat een ERB wordt uitgevoerd. Naast kwantitatieve risico's moet er nadrukkelijk ook naar kwalitatieve risico's worden gekeken. Belangrijke aandachtspunten in onze toezichtrol zijn:

- Welke afwegingen maakt het bestuur in de keuze van welke risico's en scenario's beoordeeld gaan worden?
- Welke consequenties verbindt het bestuur aan de uitkomsten van de ERB?
- Hoe en met wie gaat het bestuur de uitkomsten van de ERB communiceren?

Pensioenakkoord en brede discussie over de beleidsvorming

Het bestuur heeft voortvarend een prima projectplan opgezet en een adequate projectgroep geïnstalleerd om de implementatie van de komende Wet toekomst pensioenen voor te bereiden. Het bestuur voert actief gesprekken met de sociale partners over de te maken keuzes. De afspraak is dat het bestuur het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht proactief betrekt in het besluitvormingsproces.

ERB (eigenrisicobeoordeling)

Het bestuur heeft in 2021 middels een gedegen proces een eigenrisicobeoordeling uitgevoerd. Het bestuur is zelf in alle stappen van het proces betrokken geweest. De raad van toezicht heeft geconstateerd dat het bestuur de ERB zeer serieus heeft opgepakt en het niet slechts als invuloefening heeft benaderd. De raad van toezicht is tevreden met deze aanpak en met de uitkomsten. Het is de eerste keer dat een dergelijke voorgeschreven ERB is uitgevoerd. Het is nog onduidelijk aan welke standaarden de ERB moet voldoen. De raad van toezicht heeft er alle vertrouwen in dat het bestuur heeft voldaan aan de eisen.

Dit waren de bevindingen van de specifieke thema's. Hieronder volgen de bevindingen van de algemene thema's.

Functioneren bestuur, inclusief cultuur en gedrag

De governance is goed ingericht en verankerd in beleidsdocumenten. Het bestuursmodel is passend voor het fonds en werkt naar behoren. De bestuurlijke continuïteit is geborgd. De vacatures, inclusief de onverwachte, zijn adequaat ingevuld. Bestuur en raad van toezicht kunnen op een meer open manier samenwerken met elkaar. De raad van toezicht beveelt aan om in 2022 actief te werken aan de samenwerking tussen bestuur en raad van toezicht. De raad van toezicht beveelt het bestuur aan om strategische onderwerpen in een vroeg stadium te overleggen met de raad van toezicht, zodat de raad van toezicht zijn rol goed kan uitoefenen.

Het functioneren van de governance

Het bestuur functioneert goed. Het bestuur heeft veel aandacht voor het vinden van goede opvolgers voor vertrekkende bestuursleden. PWRI heeft op twee opeenvolgende balansdata een vermogen boven de € 10 miljard en daarom wordt het fonds op grond van de wet- en regelgeving als groot pensioenfonds aangewezen. Als gevolg daarvan wijzigen de vte-normen (de DNB-tijdsbestedingsnorm) in 2022. De raad van toezicht beveelt aan om in 2022 zowel naar vte-scores als daadwerkelijke tijdsbesteding (fte-scores) te kijken van alle functies van zittende en nieuwe bestuurders. Daarnaast beveelt de raad van toezicht aan om goed na te denken over de communicatie richting deelnemers over een eventuele verhoging van vte-scores en daarbij behorende beloningen.

Beleid bestuur

In 2021 heeft op verzoek van de sleutelfunctiehouder Interne Auditfunctie een audit plaatsgevonden op het onderdeel risicomanagement door een externe partij: Group Internal Audit (GIA) van APG. De raad van toezicht vindt het goed dat de blik van buiten wordt gehaald op dit belangrijke onderwerp. De aanbevelingen van GIA worden opgepakt door het bestuur met een plan van aanpak. De raad van toezicht is aangehaakt. De raad van toezicht heeft er vertrouwen in dat de aanbevelingen van GIA leiden tot een verbeterd risicomanagementproces. De raad van toezicht beveelt aan de opvolging van het GIA-rapport met de raad van toezicht te blijven bespreken. Daarnaast beveelt de raad van toezicht het bestuur aan om in 2022 te evalueren en te monitoren hoe het plan van aanpak wordt geïmplementeerd.

De raad van toezicht is van oordeel dat de relevante processen ten aanzien van balans- en vermogensbeheer goed zijn uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld de ALM en het strategisch beleggingsbeleid 2022-2024. De raad van toezicht constateert dat er inhoudelijke discussies hebben plaatsgevonden binnen de betreffende commissie en het bestuur.

Ook in 2021 is aandacht gegeven aan ESG. PWRI onderscheidt zich ten opzichte van anderen door aandacht voor inclusiviteit en in het bijzonder de vorming van een aandelenportefeuille met bedrijven die daar bewust aandacht voor hebben. Daarnaast heeft het bestuur het stembeleid van PWRI geactualiseerd. In 2021 zijn de eerste stappen gezet richting de compliance met de Europese wetgeving op gebied van duurzaamheid. Zo heeft PWRI in het kader van SFDR aangegeven welke fondsen als 'duurzaam' zijn aangemerkt. De raad van toezicht beveelt aan om in kaart te brengen wat nodig is om compliant te zijn met toekomstige Europese regelgeving op het gebied van duurzaamheid.

Algemene gang van zaken in het fonds

De raad van toezicht is van mening dat het bestuur adequaat heeft gehandeld inzake het voorstel van APG over de tarifering, zonder dat dit ten koste is gegaan van de relatie. Als uitbestedingsrelatie speelt APG een belangrijke rol bij de overgang naar het nieuwe pensioensysteem.
Daarnaast ziet de raad van toezicht dat het bestuur cyberrisico's en IT-risico's nu en voor de toekomst op de agenda heeft staan.
De raad van toezicht constateert ook dat het bestuur voldoet aan de Code Pensioenfondsen en daar waar het afwijkt dit uitlegt.

Evenwichtige belangenafweging

De raad van toezicht is ervan overtuigd dat het bestuur evenwichtige belangenafweging de aandacht geeft die het behoeft. Met genoegen heeft de raad van toezicht gezien dat 'evenwichtige belangenafweging' een standaardpunt op de voorlegger is geworden.
De uitkomsten van de jaarlijkse haalbaarheidstoets voldoen op alle punten aan de vastgestelde ondergrenzen en maximale relatieve afwijking.

Communicatie

De raad van toezicht is van mening dat PWRI, zeker ook in het licht van het nieuwe pensioenstelsel, serieus werk maakt van passende communicatie richting de doelgroep.

Opvolging eerdere aanbevelingen

Het bestuur heeft op een na aan alle eerdere aanbevelingen van de raad van toezicht op een adequate manier opvolging gegeven. Het bestuur had de raad van toezicht eerder kunnen betrekken in het proces en de uitkomsten van de ALM-studie en de ERB.

Samenvatting van de nieuwe aanbevelingen

De raad van toezicht beveelt aan om:

- In 2022 actief te werken aan de samenwerking tussen bestuur en raad van toezicht.
- Strategische onderwerpen in een vroeg stadium te overleggen met de raad van toezicht zodat de raad van toezicht zijn rol goed kan uitoefenen.
- In 2022 zowel naar vte-scores als daadwerkelijke tijdsbesteding (fte-scores) te kijken van alle functies van zittende en nieuwe bestuurders, in het kader van de verhoging van de vte-score door het aanwijzen van PWRI als groot pensioenfonds.
- Goed na te denken over de communicatie richting deelnemers over een eventuele verhoging van vte-scores en daarbij behorende beloningen.
- De opvolging van het GIA-rapport met de raad van toezicht blijven bespreken.
- In 2022 te evalueren en te monitoren hoe het plan van aanpak naar aanleiding van het GIA- rapport wordt geïmplementeerd.
- In kaart te brengen wat nodig is om compliant te zijn met toekomstige Europese regelgeving op gebied van duurzaamheid.

Tot slot

De raad van toezicht heeft vertrouwen in de opvolging door het bestuur van de aanbevelingen die de raad van toezicht heeft gedaan en ziet uit naar verdere samenwerking met het bestuur.

3

JAARREKENING 2021

Wat staat er in de jaarrekening?

De jaarrekening geeft een jaarlijks overzicht van de financiële situatie. Deze jaarrekening is zorgvuldig samengesteld. PWRI vindt duidelijke communicatie belangrijk. Daarom is ook veel aandacht aan de tekst van de jaarrekening besteed. Toch komen er nog lastige termen en beschrijvingen in de jaarrekening voor. Deze termen en beschrijvingen moeten pensioenfondsen gebruiken volgens de wet en de regels voor de jaarverslaggeving. Lastige termen worden zoveel mogelijk in de tekst uitgelegd.

Balans

Dit is het overzicht van alle bezittingen en vorderingen en alle schulden en verplichtingen van PWRI op 31 december.

Staat van baten en lasten

Dit is het overzicht van de opbrengsten en de kosten in het verslagjaar.

Kasstroomoverzicht

Dit overzicht laat zien hoeveel geld in het verslagjaar binnenkwam en hoeveel geld er uitging.

Bedragen

De bedragen in de jaarrekening zijn in duizenden euro's. Dit betekent dat achter de bedragen nog drie nullen horen te staan. Een voorbeeld: als er € 300 staat, wordt € 300.000 bedoeld.

Balans

Na bestemming van het saldo van baten en lasten (bedragen in € 1.000)

		31-12-2021	31-12-2020
Activa			
Beleggingen	*1*	11.476.004	10.668.284
Beleggingen voor risico pensioenfonds			
Vastgoedbeleggingen		1.151.513	886.916
Aandelen		5.189.600	4.945.948
Vastrentende waarden		4.942.606	4.615.647
Derivaten		4.099	28.425
Overige beleggingen		47.412	30.705
Beleggingen voor risico pensioenfonds		11.335.230	10.507.641
Beleggingen voor risico deelnemers			
Aandelen		18.149	20.282
Vastrentende waarden		121.079	138.869
Derivaten		-8	45
Overige beleggingen		1.554	1.447
Beleggingen voor risico deelnemers		140.774	160.643
Vorderingen en overlopende activa	*2*	726	1.738
Liquide middelen	*3*	18.169	16.055
Totaal activa		11.494.899	10.686.077
Passiva			
Eigen vermogen	*4*		
Algemene reserve		96.889	-1.726.695
Weerstandsreserve		1.976.668	2.131.126
Bestemmingsreserves		151.655	141.856
Eigen vermogen		2.225.212	546.287
Technische voorzieningen			
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	*5*	9.063.477	9.919.825
Overige technische voorzieningen	*6*	23.734	15.478
Technische voorzieningen		9.087.211	9.935.303
Tegoeden van deelnemers	*7*	140.774	160.643
Overige schulden en overlopende passiva	*8*	41.702	43.844
Totaal passiva		11.494.899	10.686.077

Staat van baten en lasten

(bedragen in € 1.000)

		2021	2020
Baten			
Pensioenpremie risico pensioenfonds	*9*	210.168	191.094
Bijdrage Ministerie voor premiedemping	*10*	10.000	10.000
Netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds	*11*	818.646	768.901
Totaal baten		1.038.814	969.995
Lasten			
Pensioenuitkeringen	*12*	213.797	200.526
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds:	*13*		
- Pensioenopbouw		302.599	265.471
- Indexering en overige toeslagen		62.022	-
- Rentetoevoeging		-53.107	-29.517
- Onttrekking voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer		-221.083	-207.020
- Wijziging door actuariële grondslagen		-315.941	-284.849
- Wijziging door rekenrente		-620.949	1.120.017
- Wijziging door overdracht van rechten		10.823	762
- Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen		-20.711	-3.081
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds		-856.348	861.783
Mutatie overige technische voorzieningen	*14*	8.256	3.028
Saldo overdracht van rechten	*15*	-16.035	-885
Kosten pensioenbeheer (netto)	*16*	10.123	9.822
Totaal lasten		-640.207	1.074.274
Overige baten en lasten	*17*	-96	3.053
Saldo van baten en lasten		1.678.925	-101.226
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Algemene- en weerstandsreserve		1.669.126	-112.940
Bestemmingsreserves		9.799	11.714
Totaal		1.678.925	-101.226

Kasstroomoverzicht

(bedragen in € 1.000)

		2021	2020
Beginstand liquide middelen	*3*	16.055	22.388
Kasstroom uit pensioenactiviteiten			
Ontvangen pensioenpremie	*9*	210.168	191.094
Bijdrage Ministerie voor premiedemping	*10*	10.000	10.000
Ontvangen uit overdracht van rechten	*15*	16.843	1.566
Betaalde pensioenuitkeringen	*12*	-213.797	-200.526
Betaald voor overdracht van rechten	*15*	-808	-681
Betaalde kosten pensioenbeheer	*16*	-10.123	-9.823
Betaald uit tegoed deelnemers	*7*	-19.294	-20.325
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten		-7.011	-28.695
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten			
Verkopen en aflossingen van beleggingen		2.185.342	2.476.862
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	*11*	130.766	128.700
Aankopen beleggingen	*1*	-2.178.256	-2.640.451
Betaalde kosten vermogensbeheer	*11*	-13.479	-20.550
Gerealiseerde resultaten valutaderivaten		-94.001	73.366
Overige ontvangsten en uitgaven		-21.247	4.435
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten		9.125	22.362
Eindstand liquide middelen		18.169	16.055

Toelichting pensioenregelingen

Doelstelling

De Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie (PWRI), met Kamer van Koophandel nummer 41214711, kantoor houdend te Amsterdam. PWRI verstrekt ouderdoms- en overlijdensuitkeringen aan gepensioneerden respectievelijk nabestaanden. Daarnaast verstrekt het fonds uitkeringen aan een beperkte groep arbeidsongeschikte deelnemers. PWRI voert de pensioenregeling uit voor verplicht aangesloten werkgevers in de branche Werk en (re)Integratie en voor vrijwillig aangesloten werkgevers.

Beschrijving van pensioenregelingen

Wet sociale werkvoorziening (Wsw)

Tot 1 januari 2015 kenden de SW-werknemers een ouderdomspensioenregeling met een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar en een pensioenopbouw van 1,90% in 2014. Vanaf 1 januari 2015 bedraagt de pensioenrichtleeftijd 67 jaar en de jaarlijkse pensioenopbouw 1,701% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag voor SW-deelnemers. Tevens geldt er voor de SW-deelnemers recht op partner- en wezenpensioen. Vanaf 1 januari 2018 bedraagt de pensioenrichtleeftijd 68 jaar. De jaarlijkse pensioenopbouw blijft 1,701% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag voor SW-deelnemers. Daarnaast heeft per 1 januari 2018 conversie plaatsgevonden. Dit betekent dat zowel de OP-aanspraken met richtleeftijd 65 jaar als de OP-aanspraken met richtleeftijd 67 jaar zijn omgerekend naar OP-aanspraken met richtleeftijd 68 jaar.

Wet Inschakeling Werkzoekenden (WIW)

Voor WIW-werknemers geldt voor de ouderdomspensioenregeling een pensioenrichtleeftijd van 65 jaar en een jaarlijkse pensioenopbouw van 1,75% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioengevend loon minus de franchise. Voor deelname aan de regeling geldt geen toetredingsleeftijd. Op 11 oktober 2018 hebben sociale partners (BOASW) besloten om de WIW-regeling over een periode van 3 jaar te laten toegroeien naar de SW-regeling. Deze ingroeiperiode is nu voltooid. Dit betekent dat de WIW deelnemers vanaf 2021 pensioen opbouwen conform de SW-regeling.

Beschrijving van de voorwaardelijke toeslagverlening

PWRI wil graag toeslagen op het pensioen verlenen. Dat heet indexatie. Of dit kan, hangt af van de financiële positie van ons fonds. Door de invoering van het nieuw FTK zijn de indexatieregels aangepast. Pensioenfondsen mogen bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% niet indexeren. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% geldt de toeslagregel die stelt dat er genoeg vermogen beschikbaar moet zijn om de nu te verlenen toeslag naar verwachting ook in de toekomst te kunnen realiseren. Het toeslagpercentage dat maximaal kan worden toegekend wordt uitgedrukt als een percentage van de gehanteerde maatstaf. De gehanteerde maatstaf is per 1 januari 2021 de prijsinflatie.

Aanvullende Oudedagsvoorziening (AOV)

Beschrijving van de Aanvullende Oudedagsvoorziening

De Aanvullende Oudedagsvoorziening (AOV) is géén pensioenregeling, maar een spaarregeling en betreft een tijdelijke uitkering naar keuze vanaf de maand na het bereiken van de AOW-leeftijd of op de leeftijd van 65 jaar. Inleg in deze regeling is sinds 1990 niet meer mogelijk. De inleg was een jaarlijkse bijdrage van de werkgevers binnen de Sociale

Werkvoorziening. De AOV is geheel voor rekening en risico van deelnemers. De AOV is sinds 1 januari 2002 ondergebracht bij PWRI.

Kiezen voor sparen of beleggen

Deelnemers en gepensioneerden konden in 2011 eenmalig kiezen om hun saldo om te zetten in een spaarbedrag. De beleggingen voor de AOV-beleggers bestaan grotendeels uit relatief risicomijdende obligatiefondsen.

De tegoeden van spaarders heeft PWRI ondergebracht in deposito's. Het tegoed van deelnemers en gepensioneerden die kozen voor sparen, past PWRI jaarlijks aan met een door het bestuur vastgestelde rente. Het tegoed van deelnemers en gepensioneerden die kozen voor beleggen, past PWRI jaarlijks aan met een door het bestuur vastgesteld rendementspercentage. Bij het vaststellen van dit rendementspercentage houdt PWRI een buffer aan, om eventueel tegenvallende rendementen in de toekomst op te vangen.

Uitbetaling

PWRI betaalt het tegoed van de AOV vanaf de leeftijd van 65 jaar in 75 gelijke termijnen maandelijks uit. Een maandtermijn is minimaal € 46,-. Als de laatste maandtermijn is uitbetaald, maakt PWRI het eventueel resterende tegoed in één keer over. Overlijdt de deelnemer voor de (volledige) uitbetaling van de maandtermijnen? Dan kunnen de erfgenamen PWRI vragen om het (overgebleven) tegoed in één keer uit te betalen.

De tegoeden van de AOV worden niet actuarieel bepaald. Deze AOV-tegoeden staan in de jaarrekening als tegoeden van deelnemers. De AOV-tegoeden die naar verwachting binnen een jaar tot uitkering komen, zijn in de toelichting bij de jaarrekening opgenomen.

Grondslagen bij de jaarrekening

Grondslagen algemeen

De jaarrekening van PWRI voldoet aan de eisen die in de Pensioenwet en in Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek staan. Ook volgt PWRI de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Alle baten en lasten hebben betrekking op het verslagjaar, wat gelijk is aan het kalenderjaar. De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

COVID-19

Voor het fonds heeft de pandemie de volgende effecten op de jaarrekening 2021 gehad:

Technische voorzieningen

Bij de waardering van de Technische voorzieningen is per 31 december 2021 gebruik gemaakt van de sterftegrondslagen volgens de Prognosetafel AG2020. In deze prognosetafel is geen rekening gehouden met een mogelijk effect van de pandemie op de toekomstige levensverwachting; het effect van het virus en de pandemie op de toekomstige levensverwachting is nog niet duidelijk en derhalve is de prognosetafel momenteel de beste schatting die beschikbaar is. Als gevolg van deze coronapandemie overleden in 2021 meer mensen dan verwacht, met andere woorden in 2021 is sprake van oversterfte. Dat heeft ook invloed op het sterfteresultaat van PWRI. Dit heeft geleid tot een positief resultaat op sterfte van ongeveer € 32 miljoen.

Continuïteit

De relevante processen van het fonds zijn gedurende het jaar ongestoord doorgegaan. Daarnaast hebben zich ook op financieel gebied geen omstandigheden voorgedaan, waardoor de continuïteit van het fonds in gevaar gekomen is. Het fonds verwacht op basis van de huidige inzichten ook voor komend jaar geen onzekerheid van materieel belang met betrekking tot zowel de continuïteit op financieel gebied als op het gebied van de processen van het fonds. Daarom heeft het bestuur de veronderstelling van continuïteit gebruikt bij het opstellen van de jaarrekening.

Salderingen

Salderen betekent posten tegen elkaar wegstrepen. Salderen mag alleen als het wettelijk of contractueel is toegestaan en als de betaling en de ontvangst gelijktijdig afgewikkeld moeten worden. Ook moet het voornemen bestaan om de posten op deze manier af te wikkelen. De rentebaten en rentelasten die horen bij de gesaldeerde posten, staan ook gesaldeerd in de jaarrekening.

Schattingen en veronderstellingen

Om een jaarrekening te maken moet het bestuur oordelen vormen, schattingen maken en veronderstellingen doen. Het gaat dan om posten waarvan de waarde niet zomaar uit andere bronnen is af te leiden. De oordelen, schattingen en veronderstellingen bepalen hoe het fonds deze posten in de jaarrekening waardeert. Daarmee hebben de oordelen, schattingen en veronderstellingen invloed op de waarde van activa, verplichtingen en baten en lasten. Het bestuur van PWRI baseert de schattingen en veronderstellingen op ervaring en verschillende andere (betrouwbare) factoren. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van de schattingen. De belangrijkste schattingsposten voor de jaarrekening

van PWRI zijn de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Het bestuur evalueert de schattingen en veronderstellingen. Wanneer nodig verandert het bestuur de schatting. Heeft de verandering gevolgen voor de verslagperiode? Dan neemt het bestuur de nieuwe schatting op in de betreffende verslagperiode. Heeft de verandering gevolgen voor toekomstige perioden? Dan houdt het bestuur daar in de toekomstige verslagperioden rekening mee.

Vergelijking met voorgaand jaar

De waardering en resultaatbepaling over het boekjaar 2021 zijn nog op grondslagen GO2018 (waarnemingsperiode 2012-2017) gebaseerd. In de eindstand is overgestapt op geactualiseerde grondslagen (GO2021), die in 2021 zijn afgeleid en vastgesteld op basis van waarnemingsjaren 2012-2020.

Opname van actief, verplichting, bate of last

Een actief (bezitting) staat op de balans als het waarschijnlijk is dat PWRI er in de toekomst economische voordelen van heeft. Maar alleen als het fonds de waarde van die voordelen betrouwbaar kan vaststellen. Een verplichting staat op de balans als het waarschijnlijk is dat de verplichting leidt tot een uitstroom van geld. Maar alleen als het fonds dat bedrag betrouwbaar kan vaststellen. Een voorbeeld van een verplichting is een pensioen dat het fonds nu of in de toekomst moet uitkeren.

Een actief of een verplichting wordt niet langer op de balans opgenomen wanneer een transactie ertoe leidt dat de toekomstige economische voordelen of de risico's ervan aan een ander zijn overgedragen. De resultaten van zo'n transactie worden dan direct in de staat van baten en lasten verwerkt.

Baten (opbrengsten) staan in de staat van baten en lasten als het vermogen is toegenomen door een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting. Maar alleen als PWRI de omvang betrouwbaar kan vaststellen. Lasten (kosten) verwerkt PWRI als het vermogen is verkleind door een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting. Maar alleen als het fonds de omvang betrouwbaar kan vaststellen. Baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Schattingswijzigingen

In 2021 zijn de actuariële grondslagen gewijzigd. De actualisering van het grondslagenonderzoek GO2018 naar GO2021 heeft gezorgd voor een positief resultaat. Het effect op de dekkingsgraad is +3,5%-punt. Verdere toelichtingen zijn opgenomen onder de post voorziening pensioenverplichtingen en de mutatie voorziening pensioenverplichtingen. Verder zijn sterftegrondslagen ontleend aan de prognosetafel AG2020. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de fondsspecifieke leeftijdsafhankelijke sterftecorrectiefactoren zoals vastgesteld door het bestuur conform GO2021.

Vanaf 1 januari 2021 geldt een geleidelijke ingroei van de nieuwe UFR-methode. Op basis van de RTS ultimo 2021 inclusief 25% ingroei nUFR volgt een actuele dekkingsgraad ultimo 2021 van 124,0%. Op basis van de RTS ultimo 2021 inclusief 0% ingroei nUFR zou deze 124,8% bedragen. Het effect op de dekkingsgraad is -0,8%-punt. Op basis van de RTS ultimo 2021 inclusief 50% ingroei nUFR en 100% ingroei nUFR zou de actuele dekkingsgraad 123,2% respectievelijk 121,6% bedragen.

Vreemde valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's. De euro is de 'functionele- en presentatievaluta' van verplichtingen, geld, vorderingen of beleggingen. PWRI belegt ook in gebieden met andere muntsoorten. Dan doet PWRI dus aan- en verkopen in andere muntsoorten dan de euro. Dat zijn 'transacties in vreemde valuta'. Vonden deze transacties in de verslagperiode plaats? Dan staan ze in de jaarrekening. In de jaarrekening hebben ze de waarde in euro's zoals die was op het moment van de transactie (de transactiedatum). Voor de omrekening wordt een koers gehanteerd van World Markets / Reuters 16u Londense tijd.

Monetaire activa en passiva in vreemde valuta rekent PWRI om naar de waarde in euro's op balansdatum. Monetaire activa

zijn bezittingen in geld. Monetaire passiva zijn schulden in geld. De waardeverschillen die door schommelingen in de wisselkoersen ontstaan, neemt PWRI op als baat of als last in de post netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door het beschikbaar vermogen te delen op de voorziening pensioenverplichtingen zoals opgenomen in de balans. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Grondslagen voor waardering van activa en passiva zijn de regels waarmee PWRI de waarde van bezittingen en schulden bepaalt.

Beleggingen (1)

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

Beleggingen zijn financiële instrumenten. In de jaarrekening zijn de volgende categorieën financiële instrumenten opgenomen: vastgoedbeleggingen, aandelen, vastrentende waarden, derivaten en overige beleggingen. PWRI waardeert beleggingen op marktwaarde. Daarvoor gebruikt PWRI marktnoteringen of afgeleiden daarvan. Bepaalde beleggingen, zoals vastgoedbeleggingen en hypotheken worden gewaardeerd tegen de net asset value van het fonds.

Beleggingen worden gewaardeerd inclusief de bijbehorende overlopende activa, overlopende passiva en liquide middelen zolang deze niet voor andere doeleinden gebruikt kunnen worden. Overlopende activa en passiva worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs en liquide middelen tegen nominale waarde. Het verschil tussen marktwaarde en de geamortiseerde kostprijs is doorgaans erg klein. Dit komt door het kortetermijnkarakter van deze activa en passiva.

PWRI belegt ook indirect. Dat betekent dat het fonds meedoet in beleggingspools en –instellingen, die gespecialiseerd zijn in bepaalde beleggingen. Dat heet participatie. Participaties in beleggingsfondsen waardeert PWRI primair volgens de grondslagen van die beleggingen. Bij gemengde beleggingsfondsen sluit PWRI voor de presentatie aan bij de hoofdcategorie. PWRI merkt participaties met een beleggingskarakter niet aan als een groepsmaatschappij en/of deelneming. Hiermee volgt PWRI de aanbeveling van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

PWRI gebruikt afgeleide financiële instrumenten (derivaten) om beleggingsrisico's af te dekken. Dat gebeurt volgens het beleggingsbeleid. Derivaten die onderdeel zijn van een beleggingsfonds, staan in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is opgenomen. De overige derivatenposities staan als een afzonderlijke beleggingscategorie in de jaarrekening.

Een financieel instrument wordt niet langer in de balans opgenomen, als een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's ervan aan een derde zijn overgedragen. Financiële activa en financiële verplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment dat de contractuele rechten of verplichtingen ervan zijn ontstaan.

Vastgoedbeleggingen

PWRI participeert in instellingen die beleggen in vastgoed. Deze participaties in vastgoedbeleggingen waardeert PWRI tegen marktwaarde. Taxaties per jaareinde bepalen de marktwaarde van de vastgoedfondsen die in Nederlands vastgoed

beleggen. Een taxatie is een deskundige schatting van de waarde. Een externe taxateur voert de taxaties uit. De taxaties vinden plaats volgens de richtlijnen van de vermogensbeheerder. PWRI participeert daarnaast in beursgenoteerde vastgoedfondsen.

PWRI belegt ook in vastgoedfondsen die in internationaal vastgoed beleggen (AREA Funds). Voor de waardebepaling gebruikt PWRI de door de onderliggende vastgoedfondsen opgegeven beleggingswaarden van die fondsen, die op het moment van waardering aan de beheerder ter beschikking staan. De beleggingswaarden zijn gebaseerd op door PWRI bepaalde waarderingsgrondslagen. Overige vermogensbestanddelen waardeert PWRI volgens algemeen aanvaarde verslaggevinggrondslagen. De internationale beleggingen zijn allemaal fund of funds. Dat is een beleggingsstrategie waarbij via andere fondsen in vastgoed wordt belegd, in plaats van dat rechtstreeks zelf te doen. Afhankelijk van het onderliggende fonds vindt periodieke taxatie plaats. De waardemutaties analyseert PWRI per kwartaal.

Aandelen
Aandelen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De aandelen worden gehouden via participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen. De participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de net asset value per participatie. De niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen waarin wordt belegd waarderen beleggingen in aandelen tegen de reële waarde, waar voorhanden tegen beurswaarde.

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Vastrentende waarden
Obligaties waardeert PWRI op marktwaarde. Daarbij vindt toerekening van de lopende rente plaats.

Hypothecaire leningen betreffen beleggingen in hypotheekfondsen en worden gewaardeerd tegen de net asset value van het fonds.

Leningen op schuldbekentenis waardeert PWRI op marktwaarde. Dat is de contante waarde van de met vervroegde aflossing aangepaste kasstromen. Deze verdisconteert PWRI tegen de rente op staatsobligaties met vergelijkbare looptijden, inclusief eventuele opslagen die bij het risicoprofiel van de leningen horen.

Deposito's waardeert PWRI op marktwaarde. Het verschil tussen de actuele en de nominale waarde van deposito's is doorgaans erg klein.

Derivaten
Derivaten is de verzamelnaam voor beleggingsinstrumenten die hun waarde ontlenen aan de waarde van een ander goed. Voorbeelden zijn opties, futures en swaps. Derivaten waardeert PWRI op marktwaarde. Dat is de relevante marktnotering. Als er geen marktnotering beschikbaar is, bepaalt PWRI de waarde op basis van marktconforme uitgangspunten en veronderstellingen en toetsbare waarderingsmodellen. Is een derivatenpositie negatief? Dan verantwoordt PWRI het bedrag onder de overige schulden en overlopende passiva.

Overige beleggingen
Overige beleggingen zijn beleggingen die niet onder de andere beleggingscategorieën vallen. Overige beleggingen waardeert PWRI op marktwaarde.

Waarderingsmethoden
Voor de meerderheid van de beleggingen is sprake van objectief vast te stellen frequente marktnoteringen. Voor bepaalde beleggingen zijn deze niet beschikbaar. Dan vindt waardering plaats op basis van waarderingsmodellen en -technieken. Op basis van deze waarderingsmethoden worden beleggingen ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus: directe marktnoteringen, afgeleide van noteringen en waarderingsmodellen.

Beleggingen voor risico deelnemers

PWRI beheert de tegoeden van de Aanvullende Oudedagsvoorzieningen (AOV). Daarmee volgt het fonds artikel 46 van de cao voor de sociale werkvoorziening op. De tegoeden zijn voor risico van de deelnemers. De grondslagen voor de waardering van beleggingen voor risico van deelnemers zijn gelijk aan die voor de waardering van beleggingen voor risico van het pensioenfonds.

Vorderingen en overlopende activa (2)

Vorderingen en overlopende activa waardeert PWRI bij eerste verwerking tegen de reële waarde. Na eerste verwerking waardeert het fonds de vorderingen tegen de geamortiseerde kostprijs. Deze komt meestal overeen met de nominale waarde. Als PWRI verwacht dat vorderingen oninbaar zijn – en dus waarschijnlijk niet geïncasseerd worden –, vormt het fonds hiervoor een voorziening. Dat betekent dat PWRI de vordering geheel of gedeeltelijk afwaardeert. Vorderingen en overlopende activa uit beleggingstransacties staan onder de beleggingen.

Liquide middelen (3)

Onder de liquide middelen staan kas- en banktegoeden die onmiddellijk of op korte termijn opeisbaar zijn. Dat betekent dat PWRI er vrijwel meteen over kan beschikken. De liquide middelen waardeert het fonds tegen nominale waarde. Liquide middelen die bij beleggingstransacties horen staan onder de beleggingen.

Eigen vermogen (4)

Het eigen vermogen bestaat uit de algemene reserve, de weerstandsreserve en de bestemmingsreserves.

Algemene reserve

De algemene reserve is het deel van het eigen vermogen dat overblijft nadat PWRI via de resultaatbestemming de weerstandsreserve en de bestemmingsreserves op het gewenste niveau heeft gebracht.

Weerstandsreserve

De weerstandsreserve is het weerstandsvermogen van het pensioenfonds tegen ongunstige ontwikkeling op lange termijn. Het vereist eigen vermogen zoals beschreven in de Pensioenwet is het maximum van de weerstandsreserve. Als het maximum van de weerstandsreserve is bereikt, gaat het meerdere vermogen naar de algemene reserve.

Bestemmingsreserves

Premie-egalisatiereserve

In de periode 2007-2010 is voor de Sociale Werkvoorziening (SW) een iets hogere premie geheven dan de gedempte kostendekkende premie. Het doel in die tijd was de premie stabiel op 16% te houden. Dit deed PWRI door jaarlijks 16 % premie te heffen, terwijl de kostendekkende premie lager of hoger was. Op die manier is de zogenoemde premie-egalisatiereserve ontstaan.

Op 1 januari 2013 brachten sociale partners de pensioentoezegging terug. Dat brengt de gedempte kostendekkende premie omlaag tot 15,2% van de salarissom. Het sturen op een 16%-premie is daardoor achterhaald en komen te vervallen. In afwachting van verdere ontwikkelingen houden wij de huidige reserve aan.

Bestemmingsreserve premiedemping

In 2016 tekenden het bestuur van PWRI, de sociale partners en het ministerie van SZW een convenant. Hierin is vastgelegd dat PWRI vanaf 2018 gedurende 40 jaar een bedrag van € 10 miljoen per jaar ontvangt. Deze bijdrage van de overheid is ter compensatie van de extra lasten die het gevolg zijn van de invoering van de Participatiewet. Met deze bijdrage wordt een bestemmingsreserve gevormd, die een stabiele premie ten doel heeft. Deze bestemmingsreserve is geen onderdeel van de technische voorziening en maakt geen onderdeel uit van het fondsvermogen voor het berekenen van de dekkingsgraad.

Aan de bijdrage van het Ministerie van SZW zijn geen aanvullende voorwaarden verbonden. In bijzondere situaties kan deze bestemmingsreserve worden aangewend voor het vergroten van het eigen vermogen van het fonds.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (5)

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds waardeert PWRI op marktwaarde. Deze voorziening heeft een langlopend karakter. Om de marktwaarde te bepalen gebruikt PWRI de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige kasstromen. Bij de berekening van de voorziening voor pensioenverplichtingen gaat PWRI uit van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken (inclusief de toeslag op de pensioenaanspraken per 1 januari volgend op het verslagjaar, mits de deelnemer op die datum een onvoorwaardelijk recht op deze toeslag heeft). PWRI houdt geen rekening met toekomstige salarisontwikkelingen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is gebaseerd op de volgende actuariële veronderstellingen:

- De gehanteerde rekenrente is gebaseerd op de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.
- Sterftekansen zijn op basis van de Prognosetafel AG2020 bepaald met een fondsspecifieke ervaringssterfte. Voor wezen nemen we geen sterftekansen in aanmerking.
- De partnerfrequentie waarvan we uitgaan, ontwikkelt zich afhankelijk van geslacht tot aan ingangsdatum van het ouderdomspensioen op 68 jaar. Vanaf 68 jaar neemt de partnerfrequentie af volgens de sterftetafel. Bij uitruilbaar nabestaandenpensioen stelt PWRI de partnerfrequentie bij ingang van het ouderdomspensioen op 68 jaar op 1.
- De leeftijd van de partner bij overlijden van een mannelijke hoofdverzekerde wordt op drie jaar jonger gesteld, de leeftijd van de partner bij overlijden van een vrouwelijke hoofdverzekerde op twee jaar ouder.
- PWRI houdt rekening met een kostenopslag van 3,1% voor toekomstige kosten van pensioenbeheer, waaronder excassokosten.

Overige technische voorzieningen (6)

Onder de overige technische voorzieningen staat de Incurred But Not Reported (IBNR) Premie. De IBNR-voorziening vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid (VPA) is er voor premievrije voortzetting van pensioenopbouw bij invalidering. Aan deze voorziening voegt PWRI jaarlijks de in de premie opgenomen opslag voor premievrijstelling toe. Om de lasten van ingegane arbeidsongeschiktheid te financieren valt jaarlijks de premieopslag voor premievrijstelling vrij van twee verslagjaren eerder. Dit geldt voor deelnemers met een eerste ziektedag twee jaren voorafgaand aan het verslagjaar.

Tegoeden van deelnemers (7)

De tegoeden van de deelnemers in de AOV-regeling waardeert PWRI tegen marktwaarde. Deze is gelijk aan de marktwaarde van de daaraan ten grondslag liggende beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva (8)

Overige schulden en overlopende passiva waardeert PWRI bij de eerste verwerking tegen reële waarde. Na eerste verwerking waardeert het fonds schulden op geamortiseerde kostprijs. Deze is meestal gelijk aan de nominale waarde. Schulden en overlopende passiva uit beleggingstransacties staan onder de beleggingen.

Schuld aan cao-partners inzake cumulatieve inning

Invoering van de Participatiewet heeft tot gevolg dat de benodigde pensioenbijdrage van deelnemers van PWRI de komende jaren zal stijgen. Daarom hebben sociale partners de pensioenbijdrage voor 2014 en 2015 niet verlaagd. Ze houden de bijdrage op het zelfde niveau. In 2014 en 2015 bedroeg de kostendekkende SW-premie 27,0%. Er is echter 28,2% geheven. 1,2% extra ter vorming van een premiedepot om toekomstige premiestijgingen op te kunnen vangen. Vanaf 2016 is deze 1,2% extra niet meer geheven. Premiedemping betekent dat de pensioenbijdrage minder varieert. De sociale partners zijn eigenaar van het geld. De langlopende schuld aan cao-partners is de som van de ontvangen bijdrage, vermeerderd met beleggingsresultaat en verminderd met eventuele kosten, voor zover ze betrekking hebben op het

verslagjaar.

Voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden
Het kan gebeuren dat een werknemer bezwaar heeft tegen elke vorm van verzekeren. Dan kan PWRI een individuele vrijstelling van deelneming aan de verplichte pensioenregelingen verlenen. Dit staat in de regeling voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden. De werkgever en de werknemer blijven verplicht de reguliere bijdragen aan het fonds af te dragen. Deze bijdragen stort het fonds dan op een individuele spaarrekening. Aan het spaarbedrag op deze rekening voegt PWRI jaarlijks rente toe. De gespaarde bijdragen van de gemoedsbezwaarde keert PWRI na het bereiken van de AOW-leeftijd gedurende 15 jaar in gelijke termijnen uit. Overlijdt de deelnemer voordat de uitkeringen zijn ingegaan? Dan ontvangt de partner 15 jaar de gelijke termijnen. Overlijdt de deelnemer nadat de uitkering is ingegaan? Dan ontvangt de partner de resterende periode de uitkeringen.

Grondslagen voor resultaatbepaling

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn grotendeels gerelateerd aan de waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen in de balans. PWRI verantwoordt gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten rechtstreeks in het resultaat.

Pensioenpremie risico pensioenfonds (9)

Pensioenpremie is het bedrag dat werkgevers en werknemers betalen voor toekomstig pensioen. Als pensioenpremie verantwoordt PWRI de in rekening gebrachte en te brengen bedragen en koopsommen die aan het verslagjaar zijn toe te rekenen.

Bijdrage Ministerie voor premiedemping (10)

In 2016 tekenden het bestuur van PWRI, de sociale partners en het ministerie van SZW een convenant. Hierin is vastgelegd dat PWRI vanaf 2018 gedurende 40 jaar een bedrag van € 10 miljoen per jaar ontvangt. Deze bijdrage van de overheid is ter compensatie van de extra lasten die het gevolg zijn van de invoering van de Participatiewet.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (11)

Beleggingsresultaten rekent PWRI toe aan de periode waarop ze betrekking hebben. De gefactureerde kosten van vermogensbeheer zijn hierop in mindering gebracht. Directe en indirecte beleggingsresultaten presenteert PWRI afzonderlijk. De directe beleggingsresultaten zijn de opbrengsten uit huur, rente en dividend. Dividend verantwoordt PWRI op het moment van uitkeren. De indirecte beleggingsresultaten bestaan uit gerealiseerde en niet-gerealiseerde waardeveranderingen.

Pensioenuitkeringen (12)

De pensioenuitkeringen zijn de aan deelnemers uitgekeerde bedragen, inclusief afkopen. Afkopen is het in één keer uitbetalen van een toekomstige reeks van kleine pensioenen. De pensioenuitkeringen berekent PWRI volgens de actuariële grondslagen en rekent het fonds toe aan het jaar waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (13)

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds is gelijk aan het saldo van de ontwikkeling van de volgende componenten:

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw staat de actuarieel berekende waarde van de opgebouwde nieuwe pensioenaanspraken. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten op ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin meegenomen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Indexering en overige toeslagen

PWRI verantwoordt de indexering (toeslagverlening) en overige toeslagen in de staat van baten en lasten. Dit vindt pas plaats als het bestuur hier op of vóór de balansdatum een onherroepelijk besluit over heeft genomen. En als de deelnemer volgens dit besluit in het verslagjaar een onvoorwaardelijk recht op deze toeslag heeft verkregen.

Rentetoevoeging

De waarde van de pensioenaanspraken neemt jaarlijks toe met de veronderstelde rekenrente. De rentetoevoeging berekent PWRI over de beginstand van de voorziening pensioenverplichtingen en de mutaties hierin gedurende het jaar.

Onttrekking voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer
Vooraf maakt PWRI een actuariële berekening van de toekomstige pensioenuitkeringen en de kosten van pensioenbeheer (met name excassokosten). Beide zijn onderdeel van de voorziening pensioenverplichtingen. De post onttrekking voor pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer is de vrijval voor de financiering van de kosten en uitkeringen in het verslagjaar.

Wijziging door actuariële grondslagen
Het effect van de aanpassing van de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging rekenrente
PWRI herrekent jaarlijks per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen door de rentetermijnstructuur toe te passen. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur verantwoordt PWRI onder wijziging rekenrente.

Wijziging door overdracht van rechten
Wijziging uit overdracht van rechten rekent PWRI toe aan de periode waarop het betrekking heeft. Hier neemt PWRI de actuariële inkomende en uitgaande overdrachten op.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen
Overige mutaties zijn bijvoorbeeld het resultaat van actuariële kanssystemen, wijzigingen in het pensioenreglement en administratieve correcties. Ze zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie overige technische voorzieningen (14)
Onder mutatie overige technische voorzieningen valt de verandering van de voorziening uitlooprisico vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid (VPA). Dit is een Incurred But Not Reported voorziening.

Saldo overdrachten van rechten (15)
De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen van derden overgenomen dan wel aan derden overgedragen pensioenverplichtingen. PWRI rekent ze toe aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kosten pensioenbeheer (netto) (16)
De kosten pensioenbeheer (netto) rekent PWRI toe aan de periode waarop ze betrekking hebben. De beloningen van het personeel worden als een last in de winst- en verliesrekening opgenomen in de periode waarin het werk wordt gedaan. Nog niet uitbetaalde beloningen worden als verplichting op de balans opgenomen. Teveel uitbetaalde bedragen worden, wanneer sprake is van verrekening of terugbetaling, als actief opgenomen op de balans.

Overige baten en lasten (17)
Overige baten en lasten rekent PWRI toe aan de periode waarop ze betrekking hebben. Onderdeel van de overige baten en lasten zijn de behaalde rendementen op de tegoeden Aanvullende Oudedagsvoorziening.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht stelt PWRI op volgens de directe methode. Er is onderscheid tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten (bijvoorbeeld betaalde uitkeringen en ontvangen pensioenpremie) en kasstromen uit beleggingsactiviteiten (bijvoorbeeld ontvangen rente op beleggingen).

Ontvangsten en uitgaven in vreemde valuta worden omgerekend in euro's tegen de koersen per transactiedatum. De verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden in de post ontvangen directe beleggingsopbrengsten verwerkt.

Risicobeheer

Inleiding

Het verslag van het bestuur gaat in op de risico's die het pensioenfonds loopt. Ook is er aandacht voor het beleid dat PWRI voert om deze risico's te beperken. Dat is kwalitatieve informatie. Deze paragraaf geeft de kwantitatieve risico-informatie. Hierbij geldt het doorkijkprincipe. Dit houdt in dat risico's zijn uitgesplitst in onderliggende beleggingscategorieën om een beter inzicht te krijgen. Beleggingsfondsen zijn zoveel mogelijk uitgesplitst in achterliggende beleggingscategorieën.

Solvabiliteit en dekkingsgraad

Het beheer en de financiering van pensioenverplichtingen gaan gepaard met risico's. De belangrijkste doelstelling van een pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Daarvoor streeft het fonds naar voldoende solvabiliteit op basis van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit is de verhouding tussen het beschikbaar vermogen en de verplichtingen en wordt uitgedrukt in de dekkingsgraad. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter een pensioenfonds naar verwachting aan zijn verplichtingen kan voldoen. Naast deze actuele dekkingsgraad, berekent het fonds de beleidsdekkingsgraad. Dat is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de laatste twaalf maanden. Door de beleidsdekkingsgraad te vergelijken met de vereiste dekkingsgraad en de minimaal vereiste dekkingsgraad, kan PWRI beoordelen of er sprake is van een tekortsituatie. Uitgangspunt voor deze vergelijking is de beleidsdekkingsgraad eind 2021 van 116,1%.

Het grootste risico voor een pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen om zijn pensioenverplichtingen na te komen. De solvabiliteit, uitgedrukt in het vereist eigenvermogen, meet PWRI volgens specifieke normen die de toezichthouder PWRI oplegt.

Om het vereist eigen vermogen te berekenen bestaat een standaardmethode. De samenstelling van de beleggingen bepaalt PWRI volgens de strategische asset mix in de evenwichtssituatie. Ultimo 2021 was er een positieve reservepositie van € 205 miljoen (reservetekort 2020: € 1.619 miljoen).

Omvang reserve

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Technische voorzieningen	9.087.211	9.935.303

Risico

S1 Renterisico	152.408	37.986
S2 Zakelijkewaardenrisico	1.591.063	1.746.803
S3 Valutarisico	453.227	548.892
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	418.406	471.237
S6 Verzekeringstechnisch risico	246.982	273.907
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	17.739	-
Diversificatie-effect	-903.156	-947.699
Vereist eigen vermogen	1.976.669	2.131.126
Als percentage van de technische voorzieningen	21,8%	21,5%

Reservepositie

Aanwezig eigen vermogen*	2.181.732	512.611
Af: vereist eigen vermogen	1.976.669	2.131.126
Reservepositie	205.062	-1.618.515

Dekkingspositie

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Minimaal vereist eigen vermogen	372.576	407.347
Als percentage van de technische voorzieningen	4,1%	4,1%
Aanwezig eigen vermogen*	2.181.732	512.611
Af: minimaal vereist eigen vermogen	372.576	407.347
Dekkingspositie	1.809.156	105.264

* Exclusief bestemmingsreserve premiedemping

De toezichthouder schrijft voor hoe PWRI de risico's uit de standaardtoets (S-toets) moet kwantificeren. Wijzigingen in de onderliggende risicocomponenten ten opzichte van het voorgaande jaar verklaart PWRI bijvoorbeeld met veranderingen in de rente en de strategische beleggingsmix. Met de berekening van het diversificatie-effect corrigeert PWRI het feit dat niet alle risico's zich op hetzelfde moment voordoen.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en van de pensioenverplichtingen verandert door wijzigingen in de marktrente. De rentegevoeligheid meet PWRI met de 'duratie'. De duratie van een belegging is het gewogen gemiddelde van de resterende looptijd in jaren.

Inzicht in duratie

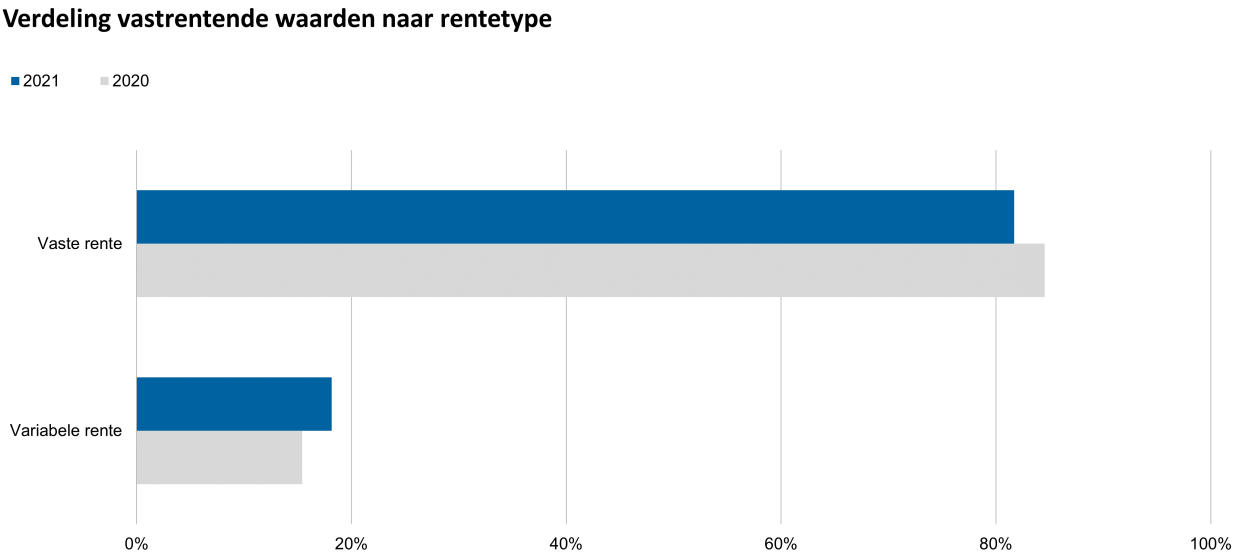
bedragen in € 1.000 / duratie in jaren

	31-12-2021		31-12-2020	
	balanswaarde	duratie	balanswaarde	duratie
Duratie vastrentende waarden (exclusief derivaten)	5.537.753	6,4	5.248.656	5,9
Duratie vastrentende waarden (inclusief derivaten)	5.645.980	10,0	5.565.475	11,3
Duratie van de (nominale) pensioenverplichtingen	9.087.211	18,0	9.935.303	18,8

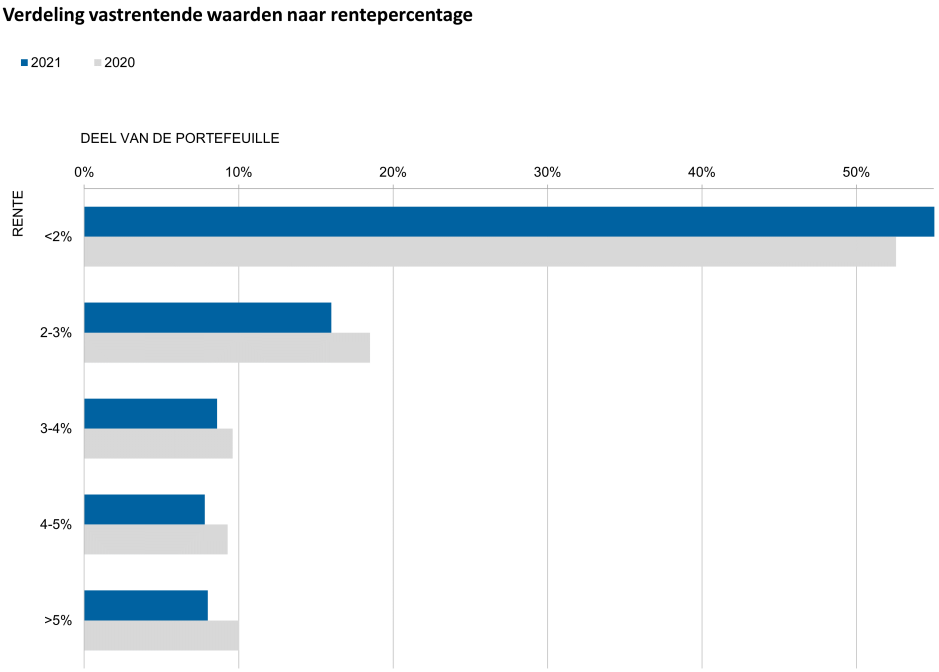
De gemiddelde resterende looptijd (de duratie) van de verplichtingen is hoger dan die van de vastrentende waarden. Dat betekent dat de waarde van de verplichtingen sterker reageert op een verandering van de rente dan de waarde van de vastrentende waarden. Als de rente stijgt, dalen de waarde van de beleggingen én de waarde van de verplichtingen. Maar omdat de verplichtingen sterker dalen dan de beleggingen, stijgt de dekkingsgraad. Als de rente daalt, geldt het omgekeerde.
Op balansdatum is de duratie van de vastrentende waarden (exclusief derivaten) aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Dit heet een 'duration-mismatch'. Daarom dekt PWRI een deel van het renterisico af. Hoe groot dat deel is hangt af van de rentestand. Bij een hogere rente wordt een groter deel van het renterisico afgedekt. PWRI stuurt op een vast matchpercentage. Het matchpercentage komt tot stand met een combinatie van LDI-pools, vastrentende waarden en derivaten.

De volgende grafieken geven inzicht in de samenstelling van de vastrentende waarden: naar rentetype, rentepercentage en resterende looptijd. Bij de vastrentende waarden naar rentetype is een verschuiving van vast naar variabel zichtbaar.

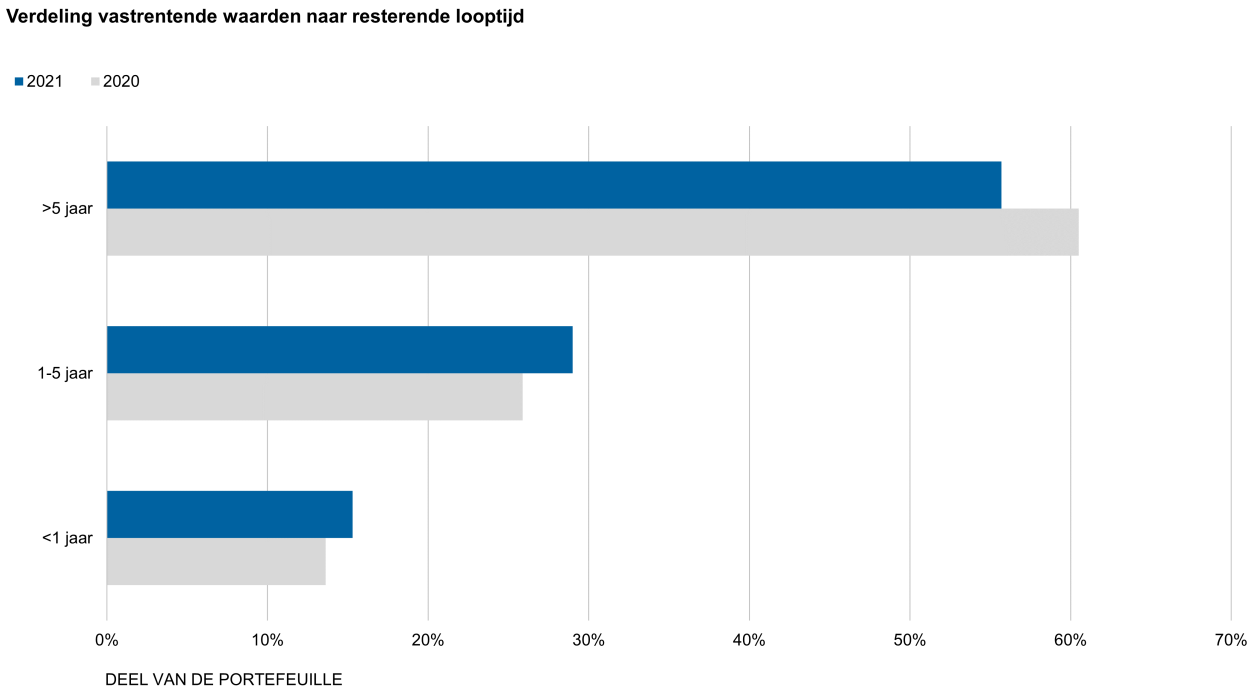
Verdeling vastrentende waarden naar rentetype

Verdeling vastrentende waarden naar rentepercentage

Verdeling vastrentende waarden naar resterende looptijd

Zakelijkewaardenrisico (S2)

Zakelijkewaardenrisico is het risico van fluctuaties in de marktwaarde van beleggingen in zakelijke waarden. Fluctuaties zijn schommelingen: marktwaarden stijgen en dalen. Factoren die te maken hebben met een individuele belegging of een uitgevende instelling of algemene factoren kunnen die fluctuaties veroorzaken. Waardewijzigingen verwerkt PWRI onmiddellijk in het beleggingsresultaat. Een pensioenfonds kan het zakelijkewaardenrisico afzwakken door te kiezen voor verschillende beleggingen. Dit heet mitigeren door diversificatie van de beleggingen. Ook kan een fonds dit risico verminderen door afgeleide financiële instrumenten (derivaten) te gebruiken, zoals opties en futures.

Valutarisico (S3)

Valutarisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van de koersen van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Dit risico kan een pensioenfonds beperken door valutaderivaten in te zetten. Het deel dat PWRI in vreemde valuta belegt, bedraagt eind 2021 ongeveer 51,6 % van de beleggingsportefeuille (2020: 51,8%). Hiervan is 51,4 % afgedekt door valutaderivaten (2020: 50,0%). De nettorisicopositie bedraagt 48,6 % (2020: 50,0%), dat is 25,1% van het belegd vermogen.

Valutaverdeling van het belegd vermogen voor en na valuta-afdekking

bedragen in € 1.000

			31-12-2021	31-12-2020
	voor (valuta)afdekking	valuta-derivaten	na valuta-afdekking	na valuta-afdekking
Euro	5.478.547	3.006.143	8.484.690	7.782.847
Amerikaanse dollar	3.120.684	-2.215.461	905.223	825.817
Britse pond	407.565	-248.205	159.360	133.326
Yen	334.200	-203.690	130.510	4.232
Overige	1.989.462	-338.787	1.650.675	1.758.561
Totaal voor en na valuta-afdekking	11.330.458		11.330.458	10.504.783

Grondstoffenrisico (S4)

PWRI belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (S5)

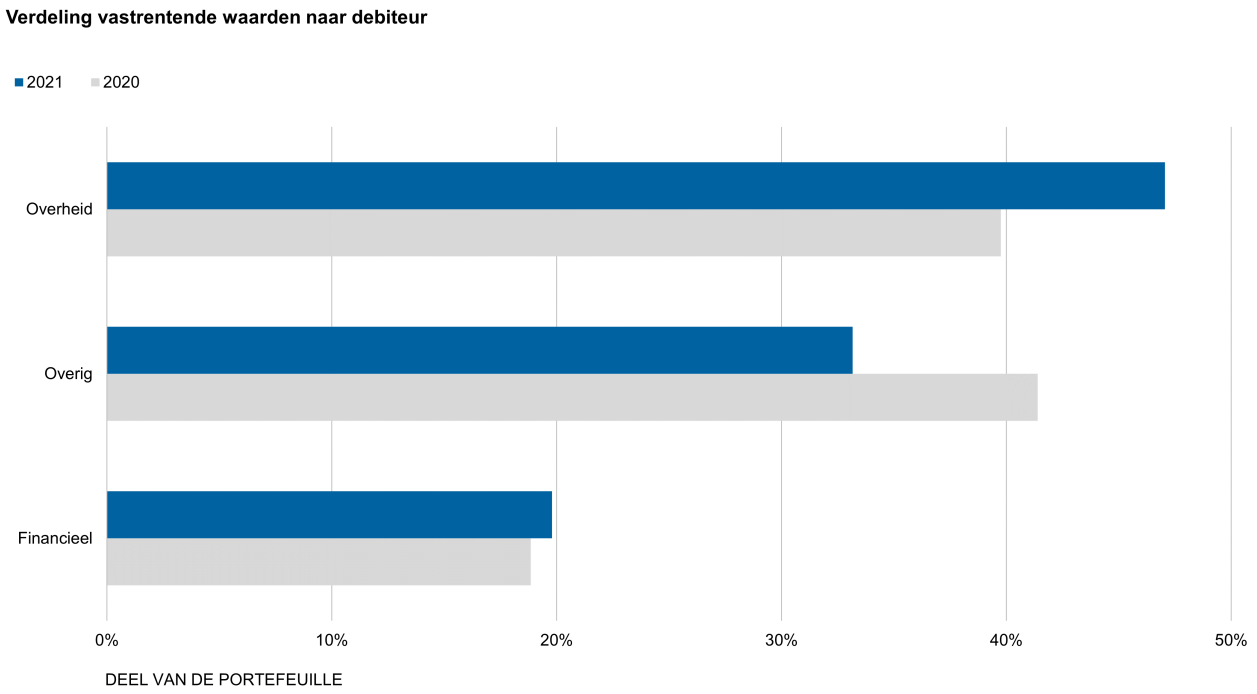
Kredietrisico is het risico dat een tegenpartij niet kan betalen. Voorbeelden zijn partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar PWRI deposito's plaatst, marktpartijen waarmee PWRI Over The Counter (OTC)-derivatenposities aangaat en herverzekeraars.

Kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille

	AAA	AA	A	BBB	< BBB	Geen rating	Totaal
2021	23%	18%	17%	22%	16%	4%	100%
2020	27%	18%	13%	21%	14%	7%	100%

De verdeling tussen de gezamenlijke A-categorieën en de gezamenlijke B-categorieën in combinatie met de categorie Geen rating is vergelijkbaar met voorgaand verslagjaar. Beleggingen waarvoor geen rating beschikbaar is, zijn vrijwel allemaal hypotheken, derivaten en leningen op schuldbekentenis.

Verdeling vastrentende waarden naar debiteur

Om het kredietrisico te beheersen, kan een pensioenfonds credit default swaps aangaan. PWRI heeft deze swaps niet direct in bezit, maar ze zijn inbegrepen in onderliggende fondsen en worden gewaardeerd tegen marktwaarde. In het overzicht hieronder staat 'protectie gekocht' voor het afdekken van het kredietrisico met een credit default swap. Het overnemen van kredietrisico van een tegenpartij heet 'protectie verkocht'.

Credit default swaps

	2021	2020
Protectie gekocht	135	-419
Protectie verkocht	-1.725	235

Verzekeringstechnisch risico (actuariële risico's) (S6)

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langleven, overlijden (kortlevenrisico) en arbeidsongeschiktheid.

Langlevenrisico

Langlevenrisco is het risico dat deelnemers langer blijven leven en dus langer (ouderdoms)pensioen ontvangen. PWRI gebruikt de Prognosetafel AG2020 en een fondsspecifieke ervaringssterfte GO2021.

Kortlevenrisico

Kortlevenrisico is het risico dat deelnemers eerder overlijden dan ingeschat en hun nabestaanden daardoor langer nabestaandenpensioen ontvangen. We gebruiken de Prognosetafel AG2020 inclusief een fondsspecifieke ervaringssterfte GO2021 alsmede partnerfrequenties bij overlijden en een gemiddeld geslachtsafhankelijk leeftijdsverschil van de partner ten opzichte van de deelnemer bij overlijden.

Arbeidsongeschiktheidsrisico
Een pensioenfonds moet voorzieningen treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en voor het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Dit heet een 'schadereserve' en is het arbeidsongeschiktheidsrisico. Voor dit risico brengt PWRI jaarlijks een risicopremie in rekening. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt in het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie herziet PWRI regelmatig.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat een pensioenfonds beleggingen niet op tijd en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kan omzetten in liquide middelen. Dan kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Dit risico beheerst PWRI door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte te nemen voor liquiditeitsposities. Ook houdt PWRI rekening met de directe beleggingsopbrengsten en met andere inkomsten, zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Het concentratierisico kan optreden bij een te grote concentratie van de beleggingen in regio's, in economische sectoren of bij tegenpartijen. Door spreiding van de beleggingen loopt PWRI dit risico niet.

Belegd vermogen naar sectoren

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Overheidsinstellingen	2.274.474	2.212.903
Beleggingsinstellingen (niet nader gespecificeerd)	681.659	695.497
Financiële instellingen	1.932.720	1.595.398
Handel en industriële bedrijven	3.507.954	3.271.570
Nutsbedrijven	304.607	320.464
Vastgoed	1.264.598	1.026.644
Andere instellingen	1.364.446	1.382.307
Totaal	11.330.458	10.504.783

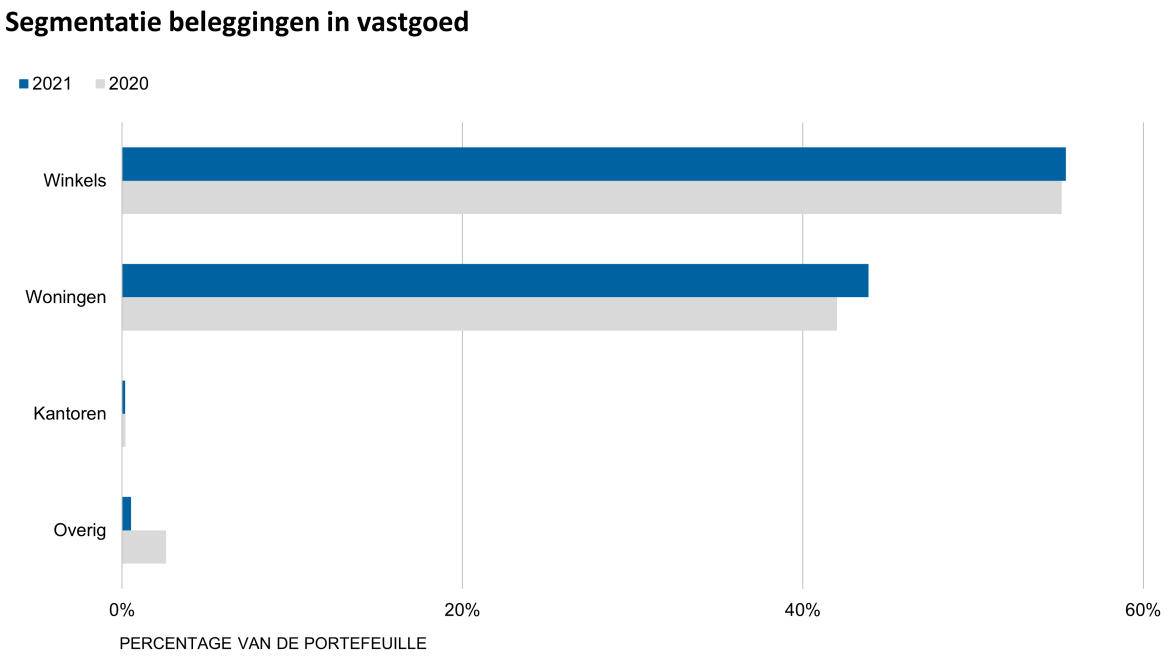
Belegd vermogen naar regio

bedragen in € 1.000

	Overheidsinstellingen	Overige	2021	2020
Nederland	272.425	1.608.943	1.881.368	1.777.397
Ontwikkelde markten	1.704.205	6.125.379	7.829.584	6.825.024
BRIC-landen	52.241	410.031	462.272	485.128
Opkomende markten	245.603	911.631	1.157.234	1.417.234
Totaal	2.274.474	9.055.984	11.330.458	10.504.783

Van het belegd vermogen is 17% in Nederland belegd en 83% in overige landen. Het fonds belegt indirect ook in vastgoed. In de grafiek hieronder zijn de vastgoedbeleggingen gesplitst naar segment, volgens het doorkijkprincipe.

Segmentatie beleggingen in vastgoed

Derivatenrisico (financiële instrumenten)

Om het beleggingsbeleid uit te voeren gebruikt PWRI ook financiële derivaten. Dit gebeurt vooral om de eerder genoemde vormen van marktrisico gedeeltelijk af te dekken. Het gebruik van derivaten beperkt deze risico's, maar kan wel weer tot andere risico's leiden. Een voorbeeld is bijstorting als de waarde van het derivaat daalt. Het overzicht hieronder laat zien welke derivaten PWRI eind 2021 gebruikte. Gedurende het jaar kunnen andere derivaten zijn gebruikt.

Derivaten naar soort (einde boekjaar)

bedragen in € 1.000

	Contractomvang	Actuele waarde	Derivaten met een positieve waarde	Derivaten met een negatieve waarde
Valutaderivaten eind 2021	1.967.633	-689	3.909	-4.598
Valutaderivaten eind 2020	1.586.707	25.606	28.425	-2.819
Rentederivaten eind 2021	13.116	16	190	-174
Rentederivaten eind 2020	18.251	-39	0	-39
Totaal 2021	1.980.749	-673	4.099	-4.772
Totaal 2020	1.604.958	25.567	28.425	-2.858

Actief beheer risico (S10)
Onder actief beheer worden afwijkende posities in beleggingsportefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles.

Niet financiële risico's
De belangrijkste niet-financiële risico's zijn het operationeel risico en het systeemrisico. Het is niet mogelijk de omvang van deze risico's vast te stellen.

Operationeel risico (S9)
Het operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten. Het operationeel risico is een gevolg van onvolledige of falende interne processen, van menselijk gedrag en falende systemen of van externe gebeurtenissen. Om dit risico te beperken neemt PWRI interne maatregelen om de primaire- en verslaggevingsprocessen te beheersen. Dit gebeurt doordat het bestuur diverse rapportages van het uitvoeringsbedrijf monitort, waaronder ISAE-rapportages.

Systeemrisico
Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem – ofwel de internationale markten – niet langer goed functioneert. Dan zijn beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar en verliezen ze zelfs (tijdelijk) hun waarde. Net als andere marktpartijen kan het pensioenfonds dit risico niet beheersen.

Toelichting op de balans

Beleggingen (1)

Verloopoverzicht van de beleggingen voor het risico pensioenfonds

bedragen in € 1.000

	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten 1)	Overige beleggingen	Totaal 2021	Totaal 2020
Beginstand	886.916	4.945.948	4.615.647	28.425	30.705	10.507.641	9.735.678
Aankopen	249.477	901.009	1.008.385	-	-	2.158.871	2.583.563
Verkopen	-181.620	-1.507.975	-454.004	-	-	-2.143.599	-2.399.457
Waardeontwikkeling	196.740	850.618	-226.476	-120.088	-	700.794	604.158
Expiratie	-	-	-	95.762	-	95.762	-
Overige mutaties	-	-	-946	-	16.707	15.761	-16.301
Eindstand beleggingen risico fonds	1.151.513	5.189.600	4.942.606	4.099	47.412	11.335.230	10.507.641

1) De derivaten met negatieve waarde staan onder de passiva

In de eindstand van de beleggingen zijn meegenomen		
- vorderingen en overlopende activa	48.711	38.789
- banktegoeden	20.586	14.972
- schulden en overlopende passiva	-23.338	-14.176

Verloopoverzicht van de beleggingen voor risico van deelnemers

bedragen in € 1.000

	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2021	Totaal 2020
Beginstand	-	20.282	138.869	45	1.447	160.643	175.012
Aankopen	-	-	21.380	-	-	21.380	56.890
Verkopen	-	-4.572	-37.169	-	-	-41.741	-77.405
Waardeontwikkeling	-	2.439	-1.930	-53	-	456	7.019
Overige mutaties	-	-	-71	-	107	36	-873
Eindstand beleggingen voor risico deelnemer	-	18.149	121.079	-8	1.554	140.774	160.643

In de eindstand van de beleggingen zijn meegenomen		
- vorderingen en overlopende activa	-	-
- kortgeldposities u/g	34.900	40.241
- banktegoeden	1.597	1.450

Beleggingen waardeert PWRI op marktwaarde. Afhankelijk van de beschikbaarheid van objectieve gegevens is de waardering per beleggingscategorie uitgesplitst:

- Directe marktnoteringen: er is een notering in een actieve markt.

• Afgeleide marktnotering: PWRI waardeert beleggingen volgens een model, de gebruikte variabelen zijn af te leiden uit de markt.
• Waarderingsmodellen: de waardebepaling is niet gebaseerd op marktdata. Het betreft beleggingen die gewaardeerd worden met behulp van een waarderingsmethode, waarbij een belangrijk deel van de gebruikte input gegevens niet in de markt waarneembaar zijn. We spreken dan van waarderingsmodellen. De waarderingsmodellen zijn op algemeen aanvaarde principes gebaseerd.

Waardering van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds

bedragen in € 1.000

	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten (saldo)	Overige	Totaal 2021	Totaal 2020
Directe marktnoteringen	34.047	4.400.124	837.542	-	47.412	5.319.125	5.190.681
Afgeleide van noteringen	579.300	703.299	3.473.931	-	-	4.756.530	4.300.532
Waarderingsmodellen	538.166	86.177	631.133	-673	-	1.254.803	1.013.570
Totaal beleggingen	1.151.513	5.189.600	4.942.606	-673	47.412	11.330.458	10.504.783

Het saldo derivaten bestaat uit een positief derivatensaldo van € 4.099 opgenomen onder beleggingen (1) en een negatief derivatensaldo € 4.772 opgenomen onder overige schulden en overlopende passiva (8).
In de overzichten hieronder zijn de beleggingscategorieën verder uitgesplitst, naar risico pensioenfonds en risico deelnemers.

	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten (saldo)	Overige	Totaal 2021
Genoteerde marktprijzen	34.047	4.400.124	837.542	-	-	5.271.713
Onafhankelijke taxaties	-	-	-	-	-	-
Netto contante waarde methode	-	-	-	-673	-	-673
Overige methodes	1.117.466	789.476	4.105.064	-	47.412	6.059.418
Totaal beleggingen	1.151.513	5.189.600	4.942.606	-673	47.412	11.330.458

Vastgoedbeleggingen

bedragen in € 1.000

	Risico pensioenfonds	Risico deelnemers	Totaal 2021	Totaal 2020
Vastgoedbeleggingen	1.151.513	-	1.151.513	883.055
Vorderingen	-	-	-	3.861
Totaal vastgoedbeleggingen	1.151.513	-	1.151.513	886.916

Aandelen

bedragen in € 1.000

	Risico pensioenfonds	Risico deelnemers	Totaal 2021	Totaal 2020
Ontwikkelde markten	3.326.264	7.912	3.334.176	2.996.934
Opkomende markten	1.073.860	2.025	1.075.885	1.102.352
Private equity	86.177	-	86.177	69.314
Converteerbare obligaties	703.299	8.212	711.511	797.630
Totaal aandelen	5.189.600	18.149	5.207.749	4.966.230

Vastrentende waarden

bedragen in € 1.000

	Risico pensioenfonds	Risico deelnemers	Totaal 2021	Totaal 2020
Obligaties	830.497	-	830.497	873.420
Obligatiefondsen	2.754.088	86.179	2.840.267	2.509.051
Opgebouwde rente	7.045	-	7.045	8.393
Leningen op schuldbekentenis	5	-	5	9
Hypotheekfondsen	631.133	-	631.133	635.315
Deposito's	-	34.900	34.900	39.839
LDI-pools	719.838	-	719.838	688.489
Totaal vastrentende waarden	4.942.606	121.079	5.063.685	4.754.516

Derivaten (met een positieve waarde)

bedragen in € 1.000

	Risico pensioenfonds	Risico deelnemers	Totaal 2021	Totaal 2020
Rentederivaten	190	-	190	-
Valutaderivaten	3.909	1	3.910	28.470
Totaal derivaten	4.099	1	4.100	28.470

Derivaten voor risico pensioenfonds met een negatieve waarde staan op de passiefzijde van de balans. Derivaten voor risico deelnemers staan geheel gepresenteerd op de debetzijde van de balans.

PWRI maakt gebruik van onderpand. Het ontvangen onderpand bedraagt eind 2021 € 92,4 miljoen (2020: € 115,3 miljoen) en het verstrekte onderpand € 0,2 miljoen (2020: € 0,4 miljoen). Het ontvangen onderpand bestaat voor een bedrag van € 0 miljoen (2020: € 0 miljoen) uit liquiditeiten. Het verstrekte onderpand bestaat voor een bedrag van € 0 miljoen (2020: € 0 miljoen) uit liquiditeiten. Het betreft het toegerekende onderpand van de interest rate swaps in de LDI fondsen, discretionaire valuta derivaten en het toegerekende onderpand voor bond futures in het Europa Euro non-core fonds. De shortpositie bedraag per balansdatum € 91,5 miljoen (2020: € 35,0 miljoen).

Overige beleggingen

bedragen in € 1.000

	Risico pensioenfonds	Risico deelnemers	Totaal 2021	Totaal 2020
Vorderingen	50.164	-	50.164	29.909
Schulden	-23.338	-	-23.338	-14.176
Liquide middelen	20.586	1.554	22.140	16.419
Totaal overige beleggingen	47.412	1.554	48.966	32.152

Vorderingen en overlopende activa (2)

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Vorderingen op werkgevers	339	864
Vordering op deelnemers van het pensioenfonds	159	144
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	18	-
Vooruitbetaalde kosten	210	730
Totaal	726	1.738

De vorderingen en overlopende activa hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Liquide middelen (3)

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Banktegoeden	18.169	16.055

Over de liquide middelen kan het pensioenfonds vrij beschikken.

Eigen vermogen (4)

Mutatieoverzicht eigen vermogen

bedragen in € 1.000

	Algemene reserve	Weerstands-reserve	Bestemmings-reserves	31-12-2021 Totaal	31-12-2020 Totaal
Beginstand eigen vermogen	-1.726.695	2.131.126	141.856	546.287	647.513
Bestemming saldo van baten en lasten	1.669.126	-	9.799	1.678.925	-101.226
Herallocatie vermogen	154.458	-154.458	-	-	-
Eindstand eigen vermogen	96.889	1.976.668	151.655	2.225.212	546.287

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Van het resultaat wordt € 1.669.126 toegevoegd aan de algemene reserve. Daarnaast wordt € 154.458 overgeheveld van de weerstandsreserve naar de algemene reserve. Aan de bestemmingsreserve premiedemping wordt € 9.799 toegevoegd. Deze toevoeging bestaat uit de oorspronkelijke storting door het Ministerie van € 10.000, een onttrekking voor premiedemping van € 4.109 en een positief beleggingsresultaat van € 3.908.

Algemene reserve

De algemene reserve is het deel van het eigen vermogen dat overblijft nadat de weerstandsreserve en de bestemmingsreserve via de resultaatbestemming op het gewenste niveau zijn gebracht.

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand algemene reserve	-1.726.695	-1.483.095
Mutaties door resultaatbestemming	1.669.126	-112.940
Herallocatie vermogen	154.458	-130.660
Eindstand algemene reserve	96.889	-1.726.695

Weerstandsreserve

De weerstandsreserve vormt het weerstandsvermogen van het pensioenfonds tegen ongunstige ontwikkeling op lange termijn. De Pensioenwet schrijft voor dat de weerstandsreserve gelijk is aan het vereist eigen vermogen. Als het maximum van de weerstandsreserve is bereikt, gaat het resterende vermogen naar de algemene reserve.

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2021
Beginstand weerstandsreserve	2.131.126	2.000.466
Herallocatie vermogen	-154.458	130.660
Eindstand weerstandsreserve	1.976.668	2.131.126

Het vereist eigen vermogen eind 2021 bedraagt € 1.976.669 (2020: € 2.131.126). De vereiste dekkingsgraad is 121,8% (2020: 121,5%).

Bestemmingsreserves

Premie-egalisatiereserve

De premie-egalisatiereserve is ontstaan door in de periode 2007-2010 voor de Sociale Werkvoorziening (SW) een iets hogere premie te heffen dan de gedempte kostendekkende premie om de premie stabiel op 16% te houden. Op 1 januari 2013 brachten sociale partners de pensioentoezegging terug. Dat brengt de gedempte kostendekkende premie omlaag tot 15,2% van de salarissom. Het sturen op een 16%-premie is daardoor achterhaald en komen te vervallen. In afwachting van verdere ontwikkelingen houden wij de huidige reserve aan.

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand premie-egalisatiereserve	108.180	108.180
Mutaties door resultaatbestemming	-	-
Eindstand premie-egalisatiereserve	108.180	108.180

Bestemmingsreserve premiedemping

In 2016 tekenden het bestuur van PWRI, de sociale partners en het ministerie van SZW een convenant. Hierin is vastgelegd dat PWRI vanaf 2018 gedurende 40 jaar een bedrag van € 10 miljoen per jaar ontvangt. Deze bijdrage van de overheid is ter compensatie van de extra lasten die het gevolg zijn van de invoering van de Participatiewet. Met deze bijdrage is een bestemmingsreserve gevormd, die een stabiele premie ten doel heeft.

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand premiedempingreserve	33.676	21.962
Mutaties door resultaatbestemming	9.799	11.714
Eindstand premiedempingreserve	43.475	33.676

Deze toevoeging bestaat uit de oorspronkelijke storting door het Ministerie van € 10 miljoen, een onttrekking voor premiedemping van € 4,1 en een positief beleggingsresultaat van € 3,9 miljoen.

Verloop van de dekkingsgraad

	Realisatie 2021	Herstelplan 2021	Realisatie 2020	Herstelplan 2020
Beginstand dekkingsgraad	105,2	104,9	106,9	111,8
Effect wijziging rentetermijnstructuur	7,0	-	-11,7	-
Effect wijziging actuariële grondslagen	3,5	-	3,5	-
Effect rendement op beleggingen	8,8	4,3	8,9	4,1
Premie-effect	-1,1	-1,0	-1,0	-1,3
Effect uitkeringen	0,1	0,1	0,1	0,1
Overige effecten	0,5	-0,1	-1,5	-
Eindstand dekkingsgraad	124,0	108,2	105,2	114,7
Vereiste dekkingsgraad	121,8	121,5	121,5	121,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,1	104,1	104,1	104,1

De dekkingsgraad wordt berekend door het beschikbaar vermogen te delen door de voorziening pensioenverplichtingen. Hoe de dekkingsgraad eind 2021 berekend kan worden is in bovenstaande tabel opgenomen.

De dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt per 31 december 2021 124,0% (2020: 105,2%). De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt per 31 december 2021 116,1% (2020: 98,0%). Eind 2021 beschikt het pensioenfonds wel over het minimaal vereist eigen vermogen en ook over het vereist eigen vermogen. De beleidsdekkingsgraad was lager dan de vereiste dekkingsgraad. Dat heet een reservetekort, maar we hoeven in 2022 geen herstelplan te schrijven voor DNB.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (5)

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand voorziening pensioenverplichtingen	9.919.825	9.058.042
Pensioenopbouw	302.599	265.471
Indexering (toeslagverlening) en overige toeslagen	62.022	-
Rentetoevoeging	-53.107	-29.517
Onttrekking voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer	-221.083	-207.020
Wijziging door actuariële grondslagen	-315.941	-284.849
Wijziging rekenrente	-620.949	1.120.017
Wijziging door overdracht van rechten	10.823	762
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-20.711	-3.081
Eindstand voorziening pensioenverplichtingen	9.063.477	9.919.825

In de Toelichting op de staat van baten en lasten vindt u een toelichting op de posten van dit mutatieoverzicht. De voorziening pensioenverplichtingen SW bedraagt € 8.950.011 en de voorziening voor WIW € 113.466.

PWRI baseert de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds op de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige uitgaande kasstromen (in dit geval pensioenen). Deze inschatting vloeit voort uit de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Om de contante waarde te bepalen gebruikt PWRI de door De Nederlandsche Bank gepubliceerde rentetermijnstructuur (RTS). Eind 2021 bedraagt de rentetermijnstructuur 0,54% bij een (modified) duration van 18,0 (2020: 0,14% bij een (modified) duration van 18,8).

In de voorziening pensioenverplichtingen heeft PWRI rekening gehouden met een kostenopslag van 3,1% (2020: 3,7%). Dit is bedoeld voor toekomstige kosten van pensioenbeheer, waaronder excassokosten.

Eind 2021 is de maximale cumulatieve niet-verleende toeslag voor de WIW 29,7% (2020: 27,3%) en voor de SW 28,2% (2020: 25,8%). Zodra de financiële positie het toelaat, kan het bestuur besluiten om inhaaltoeslag te verlenen. Deelnemers hebben geen recht op inhaaltoeslag.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gaat PWRI uit van het op de balansdatum geldende pensioenreglement, waarbij eind 2021 is overgestapt op de parameters (o.a. hogere franchiseniveau) per 1 januari 2022 met betrekking tot de voortgezette pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten (VPA).

Voorziening pensioenverplichtingen naar categorieën van deelnemers

	2021 (x € 1.000)	2021 Aantallen	2020 (x € 1.000)	2020 Aantallen
Actieve deelnemers	5.381.614	77.442	6.097.914	75.372
Gewezen deelnemers	758.269	61.684	848.384	63.172
Pensioengerechtigden	2.923.594	59.777	2.973.527	57.340
Totaal	9.063.477	198.903	9.919.825	195.884

Arbeidsongeschikten zonder ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen, maar met pensioenopbouw zijn opgenomen onder actieve deelnemers.

Aantal pensioengerechtigden naar soort uitkering

Aantallen

	2021	2020
Ouderdomspensioen	45.351	43.361
Arbeidsongeschiktheidspensioen	901	982
Partnerpensioen	13.187	12.625
Wezenpensioen	338	372
Totaal	59.777	57.340

Bij een combinatie van uitkeringen wordt, anders dan in het meerjarenoverzicht, een uitkering één keer geteld.

Overige technische voorzieningen (6)

Onder deze post valt de voorziening uitlooprisico vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid (VPA).

Verloop van de overige technische voorzieningen

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand overige technische voorzieningen	15.478	12.450
Toevoeging premieopslag lopend jaar	16.160	7.574
Vrijval premieopslag voor financiering lasten bij ingaan arbeidsongeschiktheid	-7.904	-4.546
Eindstand overige technische voorzieningen	23.734	15.478

Tegoeden van deelnemers (7)

Onder deze post staan de tegoeden van de deelnemers in de Aanvullende Oudedagsvoorziening (AOV). Bij de tegoeden van de deelnemers is rekening gehouden met een buffer voor tegenvallende beleggingsresultaten.

Verloop tegoeden van deelnemers

bedragen in € 1.000

	Beleggers	Spaarders	Buffer	31-12-2021 Totaal	31-12-2020 Totaal
Beginstand AOV tegoed	105.633	37.541	17.469	160.643	175.012
Uitkeringen verslagjaar	-13.899	-5.395	-	-19.294	-20.707
Toekenning rendement	2.275	-71	-2.230	-26	6.842
Mutatie buffer	-137	319	-182	-	-
Overig	-653	154	-50	-549	-504
Eindstand AOV tegoed deelnemers	93.219	32.548	15.007	140.774	160.643

Daarvan is het geschat kortlopend deel € 19 miljoen (2020: € 21 miljoen).

Overige schulden en overlopende passiva (8)

Onder deze post staat de schuld aan cao-partners inzake de cumulatieve inning intrekking SW-regeling.

Overige schulden en overlopende passiva

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Valutaderivaten risico pensioenfonds	4.772	2.858
Schuld aan cao-partners inzake cumulatieve inning	29.133	33.270
Belastingen en sociale lasten	4.975	4.801
Voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden	623	558
Overige	2.199	2.357
Totaal overige schulden en overlopende passiva	41.702	43.844

Verloop van de schuld aan cao-partners

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand schuld aan cao-partners	33.270	31.382
Netto resultaat	2.852	1.888
Onttrekking	-6.989	
Eindstand schuld aan cao-partners	29.133	33.270

Verloop voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Beginstand voorziening gemoedsbezwaarden	558	549
Mutatie voorziening	65	9
Eindstand voorziening gemoedsbezwaarden	623	558

De jaarlijkse rente bedraagt in 2021 15,0% (2020: 0,0 %). Deze rente is gebaseerd op het rendement van het fonds in het tweede verslagjaar voorafgaande aan dit verslagjaar.

De overige schulden en overlopende passiva hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar, met uitzondering van de post voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden. De looptijd van deze post is langer dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Bij ABN-AMRO is een intraday-faciliteit van € 12 miljoen (2020: € 12 miljoen) aangegaan. Bij ING is een intraday-faciliteit van € 4,5 miljoen (2020: € 4,5 miljoen) aangegaan. Ultimo 2021 is op deze faciliteiten geen beroep gedaan. Voor deze faciliteiten zijn geen zekerheden afgegeven.

In 2016 tekenden het bestuur van PWRI, de sociale partners en het ministerie van SZW een convenant. Hierin is vastgelegd dat PWRI vanaf 2018 gedurende 40 jaar maximaal een bedrag van € 10 miljoen per jaar ontvangt. Deze bijdrage van de overheid is ter compensatie van de extra lasten die het gevolg zijn van de invoering van de Participatiewet.

Beleggingsverplichtingen

Per balansdatum bestaan de volgende beleggingsverplichtingen:

Beleggingsverplichtingen

bedragen in € 1.000

	31-12-2021	31-12-2020
Vastgoedbeleggingen	35.616	38.283
Hypotheken	-	-

De verplichtingen wikkelt PWRI voor een belangrijk deel af in het volgende verslagjaar.

Langlopende contractuele verplichtingen

PWRI heeft met vermogensbeheerders UBS Asset Management Ltd en DWS International GmbH een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd, zonder opzegtermijn.

PWRI heeft met vermogensbeheerder BMO Global Asset Management een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van twaalf maanden.

PWRI heeft met vermogensbeheerders Syntrus Achmea Real Estate & Finance en Bouwinvest Real Estate Investors B.V. een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van zes maanden.

PWRI heeft met vermogensbeheerders Altera Vastgoed N.V. en a.s.r. Real Estate een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van drie maanden.

PWRI heeft met APG Algemene Pensioen Groep N.V. een uitbestedingsovereenkomst voor het pensioenbeheer voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van twaalf maanden.

Het bestuur huurt een locatie bij Pensioenfonds Rail & Openbaar Vervoer. Het huurcontract loopt voor onbepaalde tijd. De totale huurkosten (inclusief servicekosten) bedragen in 2021 € 108 (2020: € 118).

Toelichting op de staat van baten en lasten

Pensioenpremie risico pensioenfonds (9)

Specificatie pensioenpremie risico pensioenfonds

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Werkgeversdeel OP/NP	142.225	133.766
Werknemersdeel OP/NP	60.954	57.328
Overige premies	6.989	-
Totaal	210.168	191.094

De overige premie betreft de onttrekking aan de schuld CAO-partners voor de premiedemping.

Feitelijke, kostendekkende en gedempte premies

bedragen in € 1.000

	Feitelijke premie	Ongedempte premie	Gedempte premie
Actuarieel benodigd	142.932	321.278	142.932
Opslag in stand houden vereist vermogen	30.445	68.432	30.445
Opslag voor kosten pensioenbeheer	5.122	5.122	5.122
Actuarieel benodigd voor voorwaardelijke rechten	35.781	-	35.781
Op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	-	-	-
Totaal premies	214.280	394.832	214.280

De feitelijke premie 2021 bedraagt € 214,3 miljoen. Hiervan is € 4,1 miljoen onttrokken aan de bestemmingsreserve voor premiedemping. Dat verklaart het verschil met de pensioenpremie risico pensioenfonds (€ 210,2 mln).

Artikel 128 van de pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie ten minste gelijk dient te zijn aan de gedempte kostendekkende premie, eventueel verminderd met een premiekorting of verhoogd met een herstelopslag.

Premiecorrecties over voorgaande boekjaren blijven daarbij buiten beschouwing. Uit de tabel blijkt dat de feitelijke premie over 2021 gelijk is aan de gedempte kostendekkende premie. Het fonds voldoet daarmee aan artikel 128.

Voor een uitgebreidere toelichting op de verschillen tussen de feitelijke premie, de kostendekkende premie en de gedempte premie wordt verwezen naar het hoofdstuk Pensioenbeheer in het verslag van het bestuur.

Bijdrage ministerie voor premiedemping (10)

In 2016 tekenden het bestuur van PWRI, de sociale partners en het ministerie van SZW een convenant. Hierin is vastgelegd dat PWRI vanaf 2018 gedurende 40 jaar een bedrag van € 10 miljoen per jaar ontvangt. Deze bijdrage van de overheid is ter compensatie van de extra lasten die het gevolg zijn van de invoering van de Participatiewet.

Netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds (11)

Netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds

bedragen in € 1.000

	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2021	Totaal 2020
Direct	9.890	99.847	20.271	-	-2.922	127.086	115.670
Indirect	196.740	850.617	-226.476	-120.088	3.996	704.789	673.569
Kosten vermogensbeheer	-599	-2.636	-7.822	-	-2.172	-13.229	-20.338
Netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds	206.031	947.828	-214.027	-120.088	-1.098	818.646	768.901

De kosten vermogensbeheer zijn inclusief de toerekening vanuit de totale kosten ter bepaling van de kosten pensioenbeheer (netto). In lijn met een advies van de Pensioenfederatie rekent PWRI ook een evenredig deel van de algemene fondskosten toe aan de kosten vermogensbeheer. De transactiekosten zijn in de jaarrekening gesaldeerd met de beleggingsresultaten. Het totaal van de transactiekosten bedroeg in 2021 € 6,1 miljoen (2020: € 11,7 miljoen). Een verdere toelichting op de transactiekosten is opgenomen in het hoofdstuk Vermogensbeheer van het bestuursverslag.

Resultaat op derivaten

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Valutaderivaten	-120.905	83.618
Rentederivaten	817	-1.117
Totaal resultaat op derivaten	-120.088	82.501

Pensioenuitkeringen (12)

Specificatie pensioenuitkeringen

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Ouderdomspensioen	175.096	163.093
Nabestaandenpensioen	33.652	32.587
Wezenpensioen	391	411
Invaliditeitspensioen	1.524	1.575
Afkopen wegens gering bedrag	3.134	2.860
Totaal pensioenuitkeringen	213.797	200.526

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (13)

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de actuarieel berekende waarde van de diensttijd gerelateerde opbouw in het verslagjaar. Het effect van individuele salarisontwikkelingen is hierin begrepen.

Pensioenopbouw

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Pensioenopbouw	302.599	265.471

Indexering en overige toeslagen

Naast de pensioenopbouw neemt de waarde van de pensioenaanspraken jaarlijks toe met eventueel toegekende toeslagen. In 2021 besloot het bestuur om per 1 januari 2022 een toeslag te verlenen van 0,71%.

Indexering

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Indexering en overige toeslagen	62.022	-

Rentetoevoeging

De waarde van de pensioenaanspraken wijzigt ook door oprenting. Aangezien de 1-jaarsrente in 2021 negatief is, daalt de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor.

Rentetoevoeging

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Rentetoevoeging	-53.107	-29.517

De pensioenverplichtingen zijn in het verslagjaar opgerent met - 0,53% (2020: -0,32%).

Onttrekking voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer

Toekomstige pensioenverplichtingen berekent PWRI actuarieel als de contante waarde van de verwachte toekomstige uitkeringen met toekomstige excassokosten. Deze waarde neemt PWRI op in de voorziening pensioenverplichtingen. De post onttrekkingen behelst de bedragen uit de voorziening pensioenverplichtingen die in het betreffende verslagjaar naar verwachting beschikbaar komen voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer.

Vrijval

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Onttrekking voor uitkeringen	-213.195	-199.709
Onttrekking voor kosten pensioenbeheer	-7.888	-7.311
Totaal onttrekkingen	-221.083	-207.020

Wijziging door actuariële grondslagen

Om de voorziening pensioenverplichtingen te berekenen werkt PWRI met uitgangspunten voor en veronderstellingen over levensverwachtingen, partnerfrequenties en leeftijdverschil partner bij overlijden en dergelijke. Dit zijn de actuariële grondslagen. 2021 zijn deze grondslagen geactualiseerd naar aanleiding van het grondslagenonderzoek GO2021.

Effect aanpassing actuariële grondslag

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Wijziging actuariële grondslagen	-315.941	-284.849

De opslagkosten voor pensioenbeheer bedroegen in het verslagjaar 3,1% (2020: 3,70%).

Wijziging rekenrente

Een wijziging van de rentetermijnstructuur heeft effect op de voorziening pensioenverplichtingen. Hoe groot het effect is, is mede afhankelijk van de duratie van de verplichtingen ofwel de gemiddelde looptijd van de verplichtingen.

Wijziging rekenrente

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Wijziging rekenrente	-620.949	1.120.017

De vervangingsrente van de RTS eind 2021 is 0,54%. Dit is hoger dan de vervangingsrente van de geforwarde RTS eind 2020 (0,18%). Dit leidt tot een afname van de voorziening pensioenverplichtingen met € 620.949. De duratie van de verplichtingen is 18,0 (2020: 18,8).

Wijziging door overdracht van rechten

De post wijziging door overdracht van rechten omvat het saldo van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen. De waardeoverdrachten en –overnames zijn:

Wijziging overdracht van rechten

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen	13.461	1.574
Onttrekking uit de voorziening pensioenverplichtingen	-2.638	-812
Saldo wijziging door overdracht van rechten	10.823	762

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Overige mutaties voorziening

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Sterfte	-32.199	-22.340
Arbeidsongeschiktheid	17.292	9.478
Bestandsmutaties	-4.695	14.180
Overige	-1.109	-4.399
Totaal overige mutaties voorziening	-20.711	-3.081

De post Bestandmutaties omvat de resultaten van uitruil, flexibilisering en overige overgangen. De post Overige (€ -1.109) is het saldo van het actualiseren van de onvoorwaardelijke VPA pensioengrondslag naar 1-1-2022 (€ 0,522 miljoen) en het totaal aan verval mutaties, expiraties en administratieve correcties (- € 1,631 miljoen).

Mutatie overige technische voorzieningen (14)

De overige technische voorzieningen betreft de voorziening uitlooprisico vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid (VPA).

Mutatie overige technische voorziening

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Mutatie voorziening uitlooprisico vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid (VPA)	8.256	3.028
Mutatie overige technische voorzieningen	8.256	3.028

Saldo overdrachten van rechten (15)

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Saldo overdracht van rechten

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Inkomende waardeoverdrachten	-16.843	-1.566
Uitgaande waardeoverdrachten	808	681
Saldo overdracht van rechten	-16.035	-885

Kosten pensioenbeheer (netto) (16)

Kosten pensioenbeheer

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Administratiekosten pensioenuitvoerder	8.723	8.112
Personeelskosten	967	1.108
Kosten bestuur en commissies	473	491
Controle- en advieskosten	1.176	1.160
Contributies en bijdragen	753	820
Huurkosten	108	111
Overige	-453	61
Totale kosten	11.747	11.863
Toerekening aan kosten vermogensbeheer	-1.624	-2.041
Kosten pensioenbeheer (netto)	10.123	9.822

Personeelskosten

Specificatie personeelskosten

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Salarissen	428	486
Sociale lasten	339	400
Pensioenlasten	178	183
Overige	22	39
Totaal personeelskosten	967	1.108

Bij het pensioenfonds zijn gemiddeld acht medewerkers in dienst (2020: negen). De pensioenregeling voor deze medewerkers is ondergebracht bij Nationale Nederlanden. PWRI heeft geen andere verplichtingen dan het voldoen van de premie.

Beloning bestuurders en raad van toezicht

De kosten bestuur en commissies zijn de vergoedingen aan het bestuur. PWRI hanteert een beheerst beloningsbeleid. Bestuursleden krijgen een vaste vergoeding. Deze is gebaseerd op het uitvoeren van de bestuursfunctie en twee commissielidmaatschappen. Voor de voorzitter en de vicevoorzitter geldt een hogere vergoeding. Deze vergoedingen zijn afgestemd op de werkdruk en de verantwoordelijkheid van de functie. Afhankelijk van de afspraken voldoet PWRI de vergoedingen gedeeltelijk aan organisaties die de bestuursleden hebben afgevaardigd. De leden van het bestuur krijgen geen bonussen, leningen, voorschotten of garanties. De leden van het bestuur zijn geen deelnemer in de pensioenregeling van PWRI.

Beloning bestuurders

bedragen in € 1

	Tijdsbeslag in VTE 2021	Beloning 2021	2020
Xander den Uyl	0,4	45.215	44.339
Kees Bethlehem*	0,4	34.200	33.600
Harm Kelderman	0,3	33.912	33.255
Marco Kastelein	0,3	33.912	33.255
Ria Oomen-Ruijten	0,3	33.912	33.255
Hermien Wiselius	0,3	33.912	33.255
Marsha van Beusekom	0,3	33.912	33.255
Rita van Ewijk**	0,4	7.583	-
Mariette van der Neut***	0,3	15.640	-
Aldert Boonen****	-	-	33.255
Totaal vergoedingen bestuur		272.198	277.469

* Gestopt op 1 november 2021
** Begonnen op 1 november 2021
*** Begonnen op 14 juli 2021
**** Gestopt op 31 december 2020

Beloning leden Raad van Toezicht

bedragen in € 1

	Tijdsbeslag in VTE 2021	Beloning 2021	2020
Falco Valkenburg	0,15	16.492	16.172
Margriet Stavast-Groothuis*	0,10	11.304	-
Wim van Iersel	0,10	11.304	11.085
Marianne Eisma**	-	-	11.085
Totaal vergoedingen bestuur		39.100	38.342

* Begonnen op 1 januari 2021
** Gestopt op 1 januari 2021

Genoemde bedragen zijn exclusief btw.

Transacties met verbonden partijen vinden plaats tegen marktconforme condities. Er zijn geen leningen of vorderingen tussen (oud)bestuursleden en PWRI. Bestuursleden zijn ook geen deelnemer in het fonds.

Controle- en advieskosten

In de controle- en advieskosten zijn accountantshonoraria begrepen. Ingevolge Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek artikel 382 lid a zijn in onderstaande tabel de honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening 2021 (2020) opgenomen. De opgenomen bedragen hebben betrekking op de totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening 2021 (2020), ongeacht of de werkzaamheden al gedurende het boekjaar 2021 (2020) zijn verricht. De andere controlewerkzaamheden zien toe op de normportefeuille, z-score en performancetoets.

Kosten externe accountant

bedragen in € 1.000

	2021	2020
Controle van de jaarrekening en jaarstaten	70	85
Andere controlewerkzaamheden	6	7
Fiscale advisering	-	-
Andere niet-controlediensten	-	-
Totaal kosten externe accountant	76	92

Overige baten en lasten (17)

Specificatie overige baten en lasten

	2021	2020
Netto resultaat risico deelnemers	-26	6.842
Rendement AOV ten gunste van tegoeden beleggers	-2.275	-3.713
Rendement AOV ten gunste van tegoeden spaarders	71	48
Rendement AOV ten gunste van buffer beleggers	2.230	-3.177
Subtotaal: netto beleggingsresultaat risico deelnemers	-	-
Overige baten	4	3.081
Overige lasten	-35	-19
Mutatie voorziening spaarfonds gemoedsbezwaarden	-65	-9
Totaal overige baten en lasten	-96	3.053

Gebeurtenissen na balansdatum

Wijziging marktrente vanaf 2021

De pensioenverplichtingen berekenen we met de marktrente. Dit doen we met een zogenaamde rentetermijnstructuur. Vanaf 2021 verandert DNB deze rentetermijnstructuur in vier gelijke stappen. De rente voor de eerste 20 jaren verandert niet. De rente vanaf 20 jaar verandert wel. Die rente zal dalen. Als gevolg daarvan zullen de verplichtingen stijgen. De verplichtingen werden door de eerste stap begin 2021 ongeveer 1 procent hoger. De dekkingsgraad daalde daardoor met 1 procent. Door de tweede stap begin 2022 worden de verplichtingen 0,6 procent hoger. De dekkingsgraad daalt hierdoor met 0,8 procent.

Geopolitieke ontwikkelingen

Op 24 februari 2022 vielen de Russische troepen Oekraïne binnen. De gevolgen hiervan en de daaropvolgende sancties hadden geen invloed op de feitelijke situatie van PWRI op balansdatum. Dit wordt derhalve niet in de jaarrekening over kalenderjaar 2021 verwerkt.

Eind 2021 was het bedrag aan posities in Russische instrumenten € 69,3 miljoen. Het bedrag aan posities in Oekraïense instrumenten bedroeg eind 2021 € 8,4 miljoen. Russische beleggingen zijn sinds de inval enorm in waarde gedaald. Onder meer door de sancties is de handel hierin veelal niet meer mogelijk en/of toegestaan. De impact van de Russische inval en de onzekerheid op de financiële markten wordt nauwlettend door PWRI gevolgd.

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De kasstroom uit pensioenactiviteiten is vergeleken met vorig jaar per saldo met € 21,7 miljoen toegenomen. De premieontvangsten zijn met € 19,1 miljoen toegenomen en de waardeoverdrachten met € 15,3 miljoen. De betaalde uitkeringen zijn met € 13,3 miljoen toegenomen. In 2021 de bijdrage van het Ministerie van SZW van € 10 miljoen ontvangen.

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

De kasstroom uit beleggingsactiviteiten is vergeleken met vorig jaar per saldo met € 13,2 miljoen afgenomen.

Overige toelichtingen

Actuariële analyse

		2021	2020
Resultaat op pensioenpremie			
Pensioenpremie risico pensioenfonds	*9*	209.154	186.027
Pensioenopbouw	*12*	-302.599	-265.471
		-93.444	-79.444
Renteresultaat			
Netto beleggingsresultaten risico pensioenfonds	*10*	814.738	768.901
Indexering en overige toeslagen	*12*	-62.022	-
Rentetoevoeging	*12*	53.107	29.516
Wijziging rekenrente	*12*	620.949	-1.120.017
		1.426.772	-321.600
Resultaat op uitkeringen en kosten pensioenbeheer			
Pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer	*11/15*	-223.921	-210.349
Onttrekking voor uitkeringen en kosten pensioenbeheer	*12*	221.083	207.021
Vrijval voor uitvoeringskosten uit premie	*9*	5.122	5.067
		2.284	1.739
Resultaat overig		7.685	-802
Actuarieel			
Wijziging door overdracht van rechten	*12*	-10.823	-762
Wijziging actuariële grondslagen	*12*	315.941	284.849
Wijziging pensioenreglement	*12*	-522	-4.059
Resultaat op kanssystemen	*12*	19.602	-1.318
Overige mutaties voorziening verplichtingen	*12*	1.631	8.457
		325.829	287.167
Totaal resultaat, saldo van baten en lasten*		1.669.126	-112.940

* Exclusief bijdrage Ministerie van SZW

Ondertekening van de jaarrekening

Utrecht, 24 juni 2022

Bestuur

Xander den Uyl

Rita van Ewijk

Semih Eski

Jeroen van der Geest

Ria Oomen-Ruijten

Hermien Wiselius-Kottelenberg

Marsha van Beusekom

Mariëtte van der Neut

Raad van Toezicht

Falco Valkenburg

Margriet Stavast-Groothuis

Wim van Iersel

4

OVERIGE GEGEVENS

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie te Amsterdam is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een Actuariële Verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2021.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Mercer (Nederland) B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Mercer (Nederland) B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 75,0 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 3,75 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel

beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Oekraïnecrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amstelveen, 24 juni 2022

De heer S. Voskuilen, MSc. AAG

Mercer (Nederland) B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2021

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2021 van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie per 31 december 2021 en van het resultaat over 2021 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2021
- de staat van baten en lasten over 2021
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie *Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie (hierna ook wel PWRI of het pensioenfonds) zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie voert als bedrijfstakpensioenfonds de pensioenregeling uit voor de

bedrijfstak Sociale Werkvoorziening. Zowel vermogensbeheer als pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij beginnen met het bepalen van de materialiteit en het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Materialiteit

Materialiteit	€ 75 miljoen
Toegepaste benchmark	0,67% van het pensioenvermogen per 31 december 2021, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het eigen vermogen, exclusief de bestemmingsreserve premiedemping.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien het pensioenfonds in een herstelsituatie zit maar de beleidsdekkingsgraad per jaareinde niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij een percentage van 0,67% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 3,75 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie kent een aantal activiteiten, welke grotendeels zijn uitbesteed aan externe serviceorganisaties. Het pensioenfonds heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BMO Global Asset Management. De pensioenadministratie is uitbesteed aan APG. De financiële informatie van het geheel van deze activiteiten is opgenomen in de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controle van de jaarrekening als geheel. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de verschillende activiteiten van het pensioenfonds. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de activiteiten geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan.

De controle heeft zich met name gericht op de significante activiteiten:

- vermogensbeheer;
- pensioenbeheer;

- actuariaat;
- financiële administratie;
- bestuur en toezicht.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten
Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een bedrijfstakpensioenfonds. Wij hebben eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van de technische voorzieningen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving
Onze verantwoordelijkheid
Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van iedere wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's
Wij identificeren en schatten risico's in op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar hoofdstuk Risicomanagement in het verslag van het bestuur, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Zoals in al onze controles houden wij rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken. Vanwege dit risico hebben wij onder meer specifieke aandacht besteed aan het signaleren en toetsen van journaalposten met een verhoogd risico. Verder hebben wij schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen, zoals toegelicht in de Grondslagen voor waardering van activa en passiva onder *Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (5)* in de jaarrekening. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, medewerkers van het bestuursbureau en APG) en de raad van toezicht.

Uit onze evaluatie van het risico op mogelijke doorbreking van interne beheersmaatregelen of andere ongeoorloofde vormen van beïnvloeding van het proces van financiële verslaggeving, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving
Wij hebben de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 *Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen*, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het kennisnemen van de systematische analyse van integriteitrisico's (SIRA), het lezen van notulen, het kennisnemen van rapporten van sleutelfunctiehouders en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controle-aanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling
Zoals toegelicht in de Grondslagen bij de jaarrekening onder 'Continuïteit', heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor tenminste de komende 12 maanden. Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de vereisten rondom solvabiliteit en liquiditeit. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen serieuze bedreiging van de continuïteit geïdentificeerd voor de komende 12 maanden. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle
In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in de toelichting op de balans onder *Eigen vermogen (4)* van de jaarrekening. Hieruit blijkt dat het pensioenfonds beschikt over het minimaal vereist eigen vermogen en ook over het vereist eigen vermogen. Verder blijkt hieruit dat het pensioenfonds een tekort heeft per 31 december 2021 op basis van de beleidsdekkingsgraad maar dat actualisatie van het herstelplan in 2022 voor DNB niet van toepassing is. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2021 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuarieel rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden: • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items de toeslagverlening (indexatie), de wijziging van de UFR methodiek en de wijzigingen naar aanleiding van het grondslagenonderzoek 2021. • Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.

Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2021 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering en toelichting van beleggingen voor risico van het pensioenfonds zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	De beleggingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: de beleggingen) zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (genoteerde marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een overige geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen. De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity, hypotheekfondsen en LDI-pools en indirect vastgoed kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf *Grondslagen voor waardering van activa en passiva* en een nadere toelichting opgenomen in toelichting op de balans onder *Beleggingen (1)*. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2021 € 6,0 miljard in niet-(beurs)genoteerde fondsen en dat per saldo € 673 duizend negatief is belegd in derivaten. Dit betreft per saldo 53% van de totale beleggingen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2021. • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum, alsmede de back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. • Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingsspecialisten betrokken. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.

Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2021 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan het subjectieve element ervaringssterfte van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds beschreven in paragraaf *Grondslagen voor waardering van activa en passiva* en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder *Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (5)*. Uit deze toelichtingen blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door aanpassing van de UFR methodiek en het grondslagenonderzoek 2021. Volgens deze toelichtingen is de dekkingsgraad hierdoor 0,8% lager respectievelijk 3,5% hoger uitgekomen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.
Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van het pensioenfonds. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2021. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden

	uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds per 31 december 2021: • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2021 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:
- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het bestuur op 22 september 2021 benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds Werk en (re)Integratie vanaf de controle van het boekjaar 2021 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten geleverd als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.
Onze controle bestond verder onder andere uit:

- Het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Communicatie

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele

significante tekortkomingen in de interne beheersing.
In dit kader geven wij ook een verklaring aan de auditcommissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan de raad van toezicht en het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad van toezicht en het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 24 juni 2022

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

5

OVERIGE INFORMATIE

Afkortingen en begrippen

Afkortingen

Abtn	actuariële en bedrijfstechnische nota
AG	Actuarieel Genootschap
ALM	Asset Liability Management
AOV	Aanvullende Oudedagsvoorziening
AOW	Algemene Ouderdomswet
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
bp	basispunt
BRIC	opkomende economieën
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
DNB	De Nederlandsche Bank
ESG	Environment Social en Governance
FTK	Financieel Toetsingskader
GC	Global Compact
IMVB	Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
IBNR	Incurred But Not Reported
IPD	Investment Property Databank
ISAE	International Standard on Assurance Engagements, nr. 3402
LDI	Liability Driven Investments
nFTK	nieuw Financieel Toetsingskader
OTC	Over The Counter
PRI	Principles for Responsible Investment
PSO	Prestatieladder Socialer Ondernemen
ROZ	Raad van Onroerende Zaken
RTS	Rente Termijn Structuur
SDG	Sustainable Development Goals
SER	Sociaal-Economische Raad
SW	Sociale Werkvoorziening
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
UFR	Ultimate Forward Rate
UPO	Uniform Pensioenoverzicht
VPA	vrijstelling van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid
WIW	Wet Inschakeling Werkzoekenden
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WWB	Wet werk en bijstand

Begrippen

Actuarieel	Verzekeringswiskundig
Actuariële en bedrijfstechnische nota	De beschrijving van de financiële opzet van een pensioenfonds en van de actuariële grondslagen
Actuele waarde	De waarde die is gebaseerd op actuele marktprijzen of op gegevens die relevant kunnen zijn voor de waarde
Asset Liability Management	Het afstemmen van de (verwachte) ontwikkeling van het pensioenvermogen op de toekomstige pensioenverplichtingen
Asset mix	De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën
Benchmark	Norm of meetlat om het rendement van de beleggingsportefeuille te vergelijken
Beschikbaar vermogen	De middelen die beschikbaar zijn voor de (toekomstige) pensioenverplichtingen
Bestemmingsreserve	Een deel van het vermogen met een specifieke bestemming
BRIC-landen	Opkomende economieën
Commodities	Indirecte beleggingen op grondstoffen, zoals graan, metalen en olie
Converteerbare obligaties	Een obligatie die na verloop van tijd kan worden omgezet (geconverteerd) in aandelen
Dekkingsgraad	De verhouding tussen het beschikbare vermogen en de contante waarde van de pensioenaanspraken op een bepaald moment
Dekkingstekort	Het pensioenfonds heeft niet genoeg middelen voor de voorziening pensioenverplichtingen en het minimaal vereist eigen vermogen. Dit heet ook wel onderdekking
De Nederlandsche Bank	Toezichthouder op financiële instellingen
Derivaten	Afgeleide financiële instrumenten: financiële contracten die hun waarde ontlenen aan een onderliggende waarde, een referentieprijs of een index
Duratie	Gewogen gemiddelde looptijd van beleggingen of verplichtingen. De duration geeft een goede indicatie van de rentegevoeligheid
Fiduciair	Een fiduciair manager of vermogensbeheerder beheert het belegd vermogen. Hij selecteert fondsmanagers en controleert wat zij doen
Fiscaal	Dat wat met de belasting te maken heeft
Franchise	Drempelbedrag waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt, omdat daarvoor AOW wordt uitgekeerd. Het bestuur stelt het bedrag jaarlijks vast. Het bedrag mag niet lager zijn dan het fiscaal minimum
Future	Op de beurs verhandeld termijncontract met verplichte levering van de onderliggende waarden in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs
Geamortiseerde kostprijs	Bedrag waarmee een tot einde looptijd aangehouden financieel actief of financiële verplichting in de balans is gewaardeerd
Gepensioneerde	Overal waar 'gepensioneerde' staat wordt het bredere begrip 'pensioengerechtigde' bedoeld. Het gebruik van het woord gepensioneerde in het bestuursverslag is bewust. Het is een term die bijna iedereen kent. Zo neemt de leesbaarheid van de tekst toe.
High-yieldobligaties	Obligaties met een hoger rendement, maar ook een hoger risico
International Standard on Assurance Engagements, nr. 3402 (ISAE)	Een wereldwijd erkende rapportage over de kwaliteit van de interne beheersing van aan derden uitbestede processen (derden zijn de uitvoerders van het pensioenfonds)
Kredietrisico	Het risico dat de uitgevende partij een obligatie of lening niet kan aflossen en dat een derde partij niet aan zijn verplichtingen aan het fonds kan voldoen
Liability Driven Investments	Beleggingen die zijn afgestemd op de karakteristieken van de verplichtingen, bijvoorbeeld in looptijdverdeling en rentegevoeligheid
Marktrisico	Het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten
Minimaal vereist eigen vermogen	Het minimumbedrag aan vermogen dat een pensioenfonds als buffer aanhoudt. Dit is meestal ongeveer 5% van de technische voorziening
Nominaal	De geldwaarde zonder rekening te houden met toekomstige loon- of prijsinflatie

Begrippen

Operationeel risico	Het risico dat de pensioenuitvoerder de bedrijfsprocessen niet goed inricht of niet goed uitvoert
Optie	Het recht om op een bepaald moment een onderliggende waarde (bijvoorbeeld een aandeel) te kopen of te verkopen tegen een vooraf vastgestelde prijs.
Outperformance	Meer rendement halen dan de benchmark
Over The Counter	Direct tussen twee partijen verlopen transactie, dus niet via een beurs
Participatiewet	Wet bedoeld om meer mensen met een beperking aan het werk te helpen. De Participatiewet voegt de Wet werk en bijstand (WWB), de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) en een deel van de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong) samen.
Partnerpensioen	Levenslange uitkering aan een partner, vanaf het overlijden van de (voormalige) deelnemer of gepensioneerde
Pensioengrondslag	Het deel van het loon waarover een deelnemer pensioenaanspraken opbouwt
Pensioenresultaat	Geeft de ontwikkeling van het pensioen gerelateerd aan de loonontwikkeling weer.
Performance	De performance geeft weer hoe de waarde van een belegging is gegroeid (of gedaald) in een bepaalde periode. De performance wordt meestal vergeleken met een benchmark.
Performancetoets	Het gemiddelde van de beleggingsresultaten, gemeten over een langere periode. De performancetoets is de som van vijf opeenvolgende jaarlijkse z-scores, gedeeld door de wortel van het aantal jaren.
Premie-egalisatiereserve	Bestemmingsreserve met een stabiel premiepad als doel
Renteafdekking	Financieringsvorm waarbij de betaalde pensioenbijdragen gelijk zijn aan de contante waarde van de aanspraken die in dat jaar beginnen
Renterisico	De mate waain een wijziging in de rentestand gevolgen heeft voor de financiële positie van het pensioenfonds
Rentetermijnstructuur	Grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging en de daarop te ontvangen marktrente
Reservetekort	Situatie dat het pensioenfonds niet genoeg middelen heeft voor de voorziening pensioenverplichtingen en het vereist eigen vermogen
Sociale Werkvoorziening	De bedrijfstak waarvoor PWRI de pensioenen verzorgt. Aansluiting is verplicht voor alle werkgevers binnen de bedrijfstak.
Solvabiliteit	Het vermogen om op langere termijn aan de pensioenverplichtingen te kunnen voldoen
Swap	Een derivaat waarbij partijen kasstromen of risico's onderling uitwisselen
Technische voorziening	Contante waarde van alle verwachte toekomstige pensioenuitkeringen
Toeslag	Het laten meestijgen van de pensioenen en de pensioenaanspraken met de gemiddelde loonontwikkeling. Toeslag heet ook indexatie.
Ultimate Forward Rate	Een berekende rente die minder gevoelig is voor verstoring op de financiële markten
Vastrentende waarden	Beleggingen met een vaste looptijd en een overeengekomen plan van rente en aflossing zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheken
Verzekeringstechnisch risico	Het risico dat het fonds uitkeringen (nu of in de toekomst) niet kan financieren vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten door onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de ontwikkeling en premiestelling van het pensioenproduct
Voorziening pensioenverplichtingen	Contante waarde van alle verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. In wettelijk context wordt dit ook wel technische voorziening genoemd.
Waardeoverdracht	Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de contante waarde van een opgebouwde pensioenaanspraak. Dit gebeurt als de deelnemer in een andere bedrijfstak gaat werken voor een andere werkgever.
Weerstandsreserve	Reserve tegen ongunstige ontwikkelingen op lange termijn
Wezenpensioen	Uitkering aan een kind vanaf het overlijden van de (voormalige) deelnemer of gepensioneerde tot het bereiken van een reglementair vastgelegde leeftijd
Z-score	Mate waarin het rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille (de benchmark)

Colofon

Heeft u een vraag?

U kunt altijd bellen met de klantenservice, bereikbaar op werkdagen van 8.00 tot 17.30 uur.

- Heeft u een baan? Bel dan 045 - 579 63 00.
- Krijgt u pensioen? Bel dan 045 - 579 64 00.

Bent u werkgever en heeft u een vraag over het pensioen van uw werknemers? Bel dan 045 - 579 63 00.
Bent u werkgever en heeft u een andere vraag? Bel dan met relatiebeheer, telefoonnummer is 045 - 579 82 00, op werkdagen van 8.30 tot 17.00 uur.

Pensioenfonds Werk en (re)Integratie
Postbusnummer 3094
6401 DN Heerlen
www.pwri.nl

Over dit verslag

Concept en realisatie: bestuursbureau PWRI, APG en Mattmo
Tekst verslag van het bestuur: Ingrid Brons
Fotografie: Eelco Hofstra
Visuele uitleg 'PWRI in het kort': Blackbird & Finch

pwri
Pensioenfonds Werk
en (re)Integratie